

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.»**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ: ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΦΟΥΣΕΚΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΡΙΤΣΑΣ

ΠΑΤΡΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2014

A.T.E.I. PATRAS
SCHOOL OF HEALTH & PROVIDENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK

THESIS

« THE EFFECTS OF FINANCIAL CRISIS ON WELFARE STATE AND ITS
IMPACT ON SOCIAL WORK»

RESEARCH GROUP: KYRIAKOPOULOU ANASTASIA

FOUSEKI PARASKEVI

ACADEMIC SUPERVISION: Dr. IOANNIS DRITSAS

PATRA, APRIL 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη	6
Abstract.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή – Ορισμοί και Έννοιες για το Κράτος Πρόνοιας, Κοινωνική Πολιτική και Οικονομική Κρίση	10
1.1 Εισαγωγή	10
1.2 Ορισμός και Ερμηνείες του Κράτους Πρόνοιας.....	13
1.3 Ορισμός και Έννοια της Κοινωνικής Πολιτικής	15
1.4. Ορισμός και Έννοια της Οικονομικής Κρίσης	17
1.5. Συμπεράσματα Κεφαλαίου	20
Κεφάλαιο Δεύτερο: Διαχρονική Εξέλιξη του Κράτους Πρόνοιας	21
2.1. Εισαγωγή	21
2.2. Διαχρονικές Επιρροές και Αλλαγές της Κοινωνικής Πολιτικής του Κράτους Πρόνοιας	21
2.3. Αιτίες Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα και Διεθνώς.....	28
2.3.1. Η Κρίση στην Ελλάδα και Σχετικές Αλλαγές στην Καθημερινότητα και τον Τρόπο Ζωής των Ατόμων από το 2009 και έπειτα	28
2.3.2. Εξάπλωση της Κρίσης σε Παγκόσμια και Ευρωπαϊκή Βάση	34
2.4. Επίλογος Κεφαλαίου.....	37
Κεφάλαιο Τρίτο: Οικονομική Κρίση και οι Κοινωνικές Επιπτώσεις της.....	38
3.1 Εισαγωγή	38
3.2. Επιρροές και Αλλαγές της Κοινωνικής Πολιτικής της Χώρας.....	38
3.3. Έρευνες Σχετικά με την Οικονομική κρίση και την Ιδεολογία που Έχει Δημιουργηθεί	39
3.4. Ιδιαίτερες Συνθήκες σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Επίπεδο	45

3.4.1. Διαφορετικές Προσεγγίσεις στην Ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας σε Διεθνές Επίπεδο	49
3.5. Εξελίξεις της Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα.....	55
3.5.1. Επιρροές και Αλλαγές της Οικονομίας της Χώρας.....	56
3.5.1.1. Η Καταλληλότητα των Δεικτών Ανισότητας και Φτώχειας.....	56
3.5.1.2. Κατανομή του Βάρους των Μέτρων Λιτότητας.....	57
3.6. Τα Ευρωπαϊκά Κράτη και οι Επιπτώσεις Κρίσης σε Αυτά	61
3.7. Το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού και οι Επιρροές και Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης στο Επάγγελμα	62
3.8. Επίλογος Κεφαλαίου.....	68
Κεφάλαιο Τέταρτο: Σχετικό Νομικό Πλαίσιο στην Παροχή Κοινωνικών Υπηρεσιών στους Πολίτες.....	69
4.1. Εισαγωγή	69
4.2. Το Νομοσχέδιο Λομβέρδου: Τρία Δομικά Προβλήματα στην Παροχή Κοινωνικού Κράτους στους Πολίτες	69
4.3. Το Ασφαλιστικό του Μνημονίου - Οι Νόμοι 3863/2010 και 3865/2010.....	70
4.4. Επιπτώσεις των Αλλαγών στην Ελλάδα	73
4.4.1. Η Δυσμενής Πορεία των Συντάξεων από την Εποχή της Ακινήσιας έως την Εποχή της Καταιγιστικής Μεταρρύθμισης.....	73
4.4.2. Επιβολή Δυσμενών Μέτρων Λιτότητας.....	77
4.4.3. Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Ανισότητα.....	79
4.4.4. Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στα Φτωχά Κοινωνικά Στρώματα.....	79
4.4.5. Απόλυτες και Σχετικές Εισοδηματικές Απώλειες.....	80
4.5. Επίλογος Κεφαλαίου.....	80
Κεφάλαιο Πέμπτο: Οικονομική Κρίση και Κοινωνική Εργασία	81
5.1 Εισαγωγή	81
5.2 Συνθήκες Λειτουργίες Εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών στην Ελλάδα και το Εξωτερικό	81

5.3. Ιδιαίτερες Συνθήκες στην Παροχή Κοινωνικής Πρόνοιας σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Επίπεδο Λόγω της Επίδρασης Οικονομικής Κρίσης.....	85
5.4. Τα Οφέλη μιας Άρτιας Κοινωνικής Παροχής στους Πολίτες του Κράτους.....	88
5.5. Επίλογος Κεφαλαίου.....	90
Κεφάλαιο Έκτο: Μεθοδολογία Εργασίας.....	91
6.1. Δειγματοληπτική Έρευνα	91
6.2. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα της Δειγματοληπτικής Έρευνας.....	92
6.3. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα των Δειγματοληπτικών Ερευνών που Βασίζονται σε Ερωτηματολόγια.....	95
6.4. Προσεγγίσεις στη Συλλογή Δεδομένων των Δειγματοληπτικών Ερευνών	97
6.5. Σχεδιασμός της Έρευνας.....	98
6.6. Σκοπός και Στόχοι της Έρευνας μας.....	98
6.7. Ερευνητικά Ερωτήματα	98
6.8. Πληθυσμός και Δείγμα Έρευνας	99
6.9 Εργαλείο Έρευνας.....	99
6.10 Τόπος και Χρόνος Διεξαγωγής Έρευνας	100
6.11 Ζητήματα Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας	100
6.12 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων.....	100
6.13 Κωδικοποίηση και Στατιστική Ανάλυση.....	101
6.14. Περιορισμοί της έρευνας	102
6.15. Σημαντικότητα Έρευνας	102
Κεφάλαιο Έβδομο: Αποτελέσματα Έρευνας.....	103
7.1. Συμμετέχοντες	103
7.2 Γεγονότα που συνέβησαν το τελευταίο έτος στους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	109
7.3 Αποτελέσματα που συνέβησαν ως αποτέλεσμα της Οικονομικής Κρίσης.	110
7.4 Μετρήσεις	112
7.4.1 Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης.....	112

7.4.2 Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών.....	124
7.5 Αποτελέσματα Ποσοτικής Ανάλυσης.....	129
7.5.1 Ανάλυση Συσχετίσεων.....	129
7.5.1.1 Συσχετίσεις μεταξύ της κλίμακας: «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» και των παραγόντων της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».....	129
7.5.1.2 Συσχετίσεις παραγόντων της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».....	130
7.5.2 Ανάλυση Παλινδρόμησης.....	130
7.5.2.1 Ανάλυση Παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών».....	130
7.6 Συμπεράσματα Ποιοτικής Ανάλυσης	131
Κεφάλαιο Όγδοο: Παράθεση Ερευνών Αναφορικά με το Επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού	133
8.1 Έρευνες Σχετικές με το Θέμα που Διερευνάται	133
8.2. Επίλογος Κεφαλαίου.....	144
Κεφάλαιο Ένατο: Συζήτηση.....	145
Κεφάλαιο Δέκατο: Επίλογος – Συμπεράσματα.....	154
Βιβλιογραφία	163
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	172

Ευχαριστίες

Ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στον Καθηγητή μας και επιβλέπων της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας κύριος Δρίτσα Ιωάννη για την πολύ μεγάλη βοήθεια του κατά την διάρκεια της έρευνας μας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους ειδικούς αλλά και εκείνους που ασχολούνται με την παροχή Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και οι οποίοι προσέφεραν σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο διεξάγεται η συγκεκριμένη διαδικασία. Οι πληροφορίες του αφορούσαν και τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται στις μέρες μας για τις σχετικές παροχές βοήθειας σε ευπαθείς ομάδες πολιτών, ειδικότερα δε στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και την οποία διέρχεται η χώρα από το 2009 και έως σήμερα.

Επιπλέον θα θέλαμε να δηλώσουμε ότι είμαστε ευγνώμων στο προσωπικό των διαφόρων περιοδικών και εκδοτικών οίκων, οι οποίοι ασχολούνται με αυτού του είδους την θεματολογία, για την απεριόριστη παροχή πληροφοριών αναφορικά με το κράτος Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και σε σύγκριση με τις χώρες του εξωτερικού και ιδίως της Ευρωπαϊκής ηπείρου.

Τέλος, θα επιθυμούσαμε να αποστείλουμε τις ευχαριστίες μας στα μέλη της οικογενείας μας, τα οποία όλο αυτόν τον καιρό της προετοιμασίας της συγκεκριμένης εργασίας αλλά και της έρευνας μας στήριξαν σε υπέρτατο βαθμό.

Περίληψη

Το επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας προωθεί την κοινωνική αλλαγή, την επίλυση των προβλημάτων στις ανθρώπινες σχέσεις και των κοινωνικών ανισοτήτων, ενώ παράλληλα επικεντρώνεται στην ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας. Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί παρεμβαίνουν στα σημεία όπου οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους και κινούνται βάσει του σεβασμού και της αναγκαιότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η Οικονομική Κρίση, η οποία κορυφώθηκε το 2009 στην Ελλάδα, έχει δημιουργήσει μία πληθώρα κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζει την εφαρμογή των αρχών του Κράτους Πρόνοιας. Το Κράτος Πρόνοιας αποτελεί ένα σύστημα βάσει του οποίου το Κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να προστατεύσει την υγεία και την ευημερία των πολιτών της, ιδίως εκείνων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικοοικονομικές ομάδες.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως σκοπό τη διεύρυνση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο Κράτος Πρόνοιας της Ελλάδας και της επίδρασης των επιπτώσεων αυτών στον τομέα της Κοινωνικής Εργασίας και στους εξυπηρετούμενους των διαφόρων Κοινωνικών Προγραμμάτων. Πιο αναλυτικά, διευρύνονται οι επιδράσεις της οικονομικής ύφεσης στην παροχή Υπηρεσιών Κρατικής Κοινωνικής Πρόνοιας στους πολίτες της χώρας και στους τρόπους με τους οποίους η κρίση έχει επηρεάσει το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού.

Η μεθοδολογία της έρευνας που διεξήχθη για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης στηρίχθηκε στις ποσοτικές μεθόδους και το ερευνητικό εργαλείο αποτέλεσε ένα αυτοσυμπληρώμενο ερωτηματολόγιο σε δείγμα επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών του Νομού Αττικής. Οι συμμετέχοντες εργάζονται στους Οργανισμούς Φροντίδας ατόμων που έχουν σχετικές ανάγκες, ενώ το δείγμα επιλέχθηκε βάσει της μεθόδου της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας.

Από τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης διαπιστώνεται πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει εις βάθος τις ευπαθείς ομάδες, αλλά και ταυτόχρονα έχει αυξήσει τα ποσοστά των ομάδων αυτών δημιουργώντας εκατομμύρια ανέργους, ανασφάλιστους και ανθρώπους κάτω από τα όρια της φτώχειας. Η ενθάρρυνση της

συμμετοχής, η ενδυνάμωση των εξυπηρετούμενων, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων και η χρονική συνέχει των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών αποτελούν φλέγοντα ζητήματα που συνδέονται άμεσα με την ποιότητα της παροχής των κοινωνικών και προνοιακού τύπου υπηρεσιών στα άτομα που τις έχουν άμεσα ανάγκη την περίοδο αυτή. Όπως βρίσκονται σύμφωνοι και οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα, θα πρέπει επιτακτικά και άμεσα να προωθηθεί ο εθελοντισμός και η επίσημη κρατική υποστήριξη των ευπαθών ομάδων.

Οι προκλήσεις για το Κοινωνικό Κράτος και το Κράτος Πρόνοιας, ιδιαίτερα στη χώρα μας αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι τεράστιες. Οι μνημονιακές μεταρρυθμίσεις και η επιβολή των μέτρων λιτότητας έχουν προκαλέσει μεγάλο κοινωνικό πλήγμα, αυξάνοντας δραματικά τις κοινωνικές ανισότητες, και ήδη έχουν ξεκινήσει οι πρώτες μελέτες για την αποτίμηση των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης. Το επόμενο βήμα είναι η ενίσχυση των κοινωνικών και κρατικών θεσμών για την παροχή βοήθειας στα άτομα που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες. Όπως μελετήθηκε, ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις διαδικασίες αυτές είναι μέγιστος και θα πρέπει το κράτος να αυξήσει τις λειτουργικές τους θέσεις ώστε να μπορέσουν να φέρουν εις πέρας έμπρακτα το κοινωνικό τους λειτούργημα.

Abstract

The Social Work profession promotes social change, problem solving in human relationships and in social inequalities, while it concentrates on enhancing social welfare. A Social Worker intervenes at points where people interact with their environment and moves on the respect and necessity of human rights and social justice. The Economic Crisis, which culminated in 2009 in Greece, has created various social, political and economic problems; therefore, the crisis hampers the application of the principles of the Welfare State. The Welfare State is a system, where the state undertakes to protect the health and welfare of its citizens, particularly those belonging to vulnerable socioeconomic groups.

This thesis aims to extend the impact of economic crisis on the Welfare State in Greece and the impact of these effects in the field of Social Work and in the served-clients of various social programs. More specifically, the study extends the effects of the economic crisis on Welfare State, which is provided to citizens of the country, and presents how the crisis has affected the profession of Social Worker.

The methodology of the research, which has been carried out for the purposes of the present study, was based on quantitative methods and the research tool was a self-reported questionnaire on a sample of professional Social Workers in Attica. Participants work in Care Organizations, while the selection was based on the method of stratified sampling.

The results showed that the economic crisis has affected the vulnerable groups in depth and has created millions of uninsured and unemployed people below the poverty line. The encouragement of participation, empowerment of performing, the respect of the rights of performing and the provision of social services are issues that are directly related to the quality of the provision of social and welfare services to people who have immediate need during this period. As it is agreed by the participants of the current investigation, volunteering and official State support of vulnerable groups should be directed managed.

The challenges for the social State and the welfare State, particularly in our country but also at European level, are enormous. The next step is strengthening

social and State institutions by providing assistance to persons belonging to vulnerable groups. As it is studied, the role of Social Workers in these processes is very important and State should increase the functional positions to enable them to carry out effectively their social function.

Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή – Ορισμοί και Έννοιες για το Κράτος Πρόνοιας, Κοινωνική Πολιτική και Οικονομική Κρίση

1.1 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό τη διεύρυνση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο Κράτος Πρόνοιας της Ελλάδας και της επίδρασης τους στην Κοινωνική Εργασία. Στο παρόν κεφάλαιο παρατίθενται οι ορισμοί των εννοιών της Κοινωνικής Εργασίας, του Κράτους Πρόνοιας, της Κοινωνικής Πολιτικής και της Οικονομικής Κρίσης των τελευταίων ετών. Ειδικότερα, αναφέρονται όλες εκείνες οι έννοιες που εμπερικλείονται στο Κράτος Πρόνοιας και στους τρόπους με τους οποίους λειτουργεί, στις επιρροές που έχει δεχθεί τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης καθώς και στους παράγοντες που έχουν επιδράσει σχετικά στην δημιουργία της κρίσης στις χώρες διεθνώς.

Η Κοινωνική Εργασία αναφέρεται σε μια κατηγορία των Κοινωνικών Επιστημών, η οποία ανήκει στις εφαρμοσμένες επιστήμες και έχει τις βάσεις της στη Φιλοσοφία, στην Κοινωνική Ανθρωπολογία, στην Κοινωνιολογία και στην Κοινωνική Πολιτική. Ο σκοπός της Κοινωνικής Εργασίας αφορούσε αρχικά την αντιμετώπιση διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων ευπαθών ομάδων. Οι κύριοι λόγοι που οδήγησαν στα προβλήματα αυτά αναφέρονται σε καταστάσεις όπως οι πόλεμοι, οι οικολογικές καταστροφές, το μεγάλο κύμα της αστυφιλίας και το μεγάλο ποσοστό της εκβιομηχάνισης που σημειώθηκε κατά τη δεκαετία του 1980 (Σταθόπουλος, 2000).

Η επιστημονική μελέτη αναφορικά με τον άνθρωπο, την ανάπτυξη του και κυρίως τη συμπεριφορά του αποτέλεσε το στόχο της Κοινωνικής Εργασίας από την απαρχή της συγκρότησής της ως επιστήμης. Η Κοινωνική Εργασία χρησιμοποιεί ως εργαλείο τη σύνθεση και την αναπροσαρμογή των διαθέσιμων γνώσεων και πληροφοριών για τις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις, ενώ οι θεωρητικές γνώσεις αντλούνται από τις αξιοποιημένες γνώσεις του πεδίου των Κοινωνικών Επιστημών,

με γνώμονα τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα των διαφόρων κοινωνικών ερευνών που έχουν διεξαχθεί μέχρι και σήμερα.

Οι φορείς άσκησης της Κοινωνικής Εργασίας είναι οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι καλούνται να προσφέρουν λύσεις σε σημαντικά προβλήματα μέσω της διεύρυνσης των αιτιών των προβλημάτων αυτών και των επιδράσεων που δημιουργούν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Οι πρώτοι κοινωνικοί λειτουργοί ονομάζονταν friendly visitors (φιλικόι επισκέπτες) και έκαναν την εμφάνισή τους στην Αγγλία του 1800. Κατά κύριο λόγο απαρτιζόνταν από γυναίκες της μεσαίας τάξης που προσέφεραν αφιλοκερδώς τις υπηρεσίες και τη βοήθειά τους στις φτωχές οικογένειες (Brieland, 1995). Όπως αναφέρει η Richmond (1922), οι πρώτοι κοινωνικοί λειτουργοί ασκούσαν κυρίως την «τέχνη της βοήθειας». Οι φιλικόι επισκέπτες όχι απλά βοηθούσαν οικονομικά τους απόρους αλλά τους προέτρεπαν να εργαστούν και να διαχειριστούν καλύτερα το εισόδημά. Παρατηρείται δηλαδή πως ήδη από τον 19^ο αιώνα η Κοινωνική Εργασία εκδηλώθηκε ως προληπτικό μέσο και ως εργαλείο δράσης για την αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων.

Το 1898 δημιουργήθηκε η Σχολή Φιλανθρωπίας της Νέα Υόρκης, η οποία αποτέλεσε το πρώτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στις εφαρμογές της φιλανθρωπίας, ενώ ως το 1917 ιδρύθηκαν 17 σχολές Κοινωνικής Εργασίας. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι εθελοντές φιλικόι επισκέπτες αντικαταστάθηκαν από την Κίνηση Κοινωνικής Αποκατάστασης (Social Settlement Movement). Η Κίνηση κατασκεύασε στέγες στις οποίες οι άποροι συγκατοικούσαν με τους κοινωνικούς εργάτες, οι οποίοι συνέδραμαν στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους στοχεύοντας στην εκπαίδευσή τους και στην εξεύρεση εργασίας. Η Εταιρεία Οργάνωσης Φιλανθρωπίας του Λονδίνου δημιούργησε προγράμματα σπουδών στην Κοινωνική Εργασία σε συνεργασία με τα πανεπιστήμια της πόλης (Καλλιδικάκη, 1998).

Η μελέτη της ιστορικής αναδρομής της εμφάνισης πρωτοβουλιών αναφορικά με τη συστηματική βοήθεια ανθρώπων με σημαντικά κοινωνικά προβλήματα δίνει μία νέα οπτική για την επιτακτικότητα της ύπαρξης της Κοινωνικής Εργασίας όχι απλά σαν επιστήμη αλλά ως εφαρμοσμένη Κοινωνική Πολιτική. Σύμφωνα με τον Ιατρίδη (1990), τα χρονολογικά στάδια της ανάπτυξης και προώθησης της Κοινωνικής Εργασίας ως επιστήμης είναι τα εξής:

- Το φιλανθρωπικό και μεταφιλανθρωπικό στάδιο που αφορά τις χρονολογίες 1900 έως και το 1920.
- Το στάδιο της ανάπτυξης ψυχοκοινωνικών λειτουργιών, κατά το οποίο ξεκινά η σταδιακή εξέλιξη της μεθοδολογίας της Κοινωνικής Εργασίας και αναφέρεται στις χρονολογίες 1920 έως και 1960.
- Το στάδιο παρέμβασης αναφορικά με την κοινωνική αλλαγή, όπου ο στόχος της Κοινωνικής Εργασίας αφορά την αλλαγή του ατόμου και την ψυχολογικό-κοινωνική ανάπτυξή του. Οι χρονολογίες που αναφέρονται σε αυτό το στάδιο έχουν εύρος από το 1960 έως το 1980.
- Το στάδιο της αποσύνδεσης του επαγγέλματος από τον κοινωνικοπολιτικό χώρο, όπου ταυτίζεται με την άνοδο του φιλελευθερισμού κατά την περίοδο του 1980-1990.
- Το μεταμοντέρνο στάδιο, το οποίο αναφέρεται στην σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Σήμερα, η άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας επιτελείται σε ατομική βάση, σε οικογένειες, σε ομάδες, σε οργανισμούς και κοινότητες. Αποτελεί μια εργασία η οποία αναλαμβάνει την εξασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων των ατόμων των ευπαθών ομάδων (Σταθόπουλος, 2000). Συνοπτικά, εντός του πλαισίου των στόχων της Κοινωνικής Εργασίας, τα καθήκοντα που επιτελούνται από τους κοινωνικούς λειτουργούς είναι τα ακόλουθα:

- * Η δημιουργία θεσμών προστασίας και συμπαράστασης.
- * Η δημιουργία προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες σε συνδυασμό με τη δημιουργία θεσμών συμβουλευτικής υποστήριξης, επαγγελματικού προσανατολισμού, κατάρτισης και εύρεσης θέσεων εργασίας σε άτομα που αδυνατούν να βρουν εργασία λόγω του κοινωνικού αποκλεισμού τους.
- * Η άμεση βοήθεια στους αποφυλακισμένους σχετικά με την κοινωνική τους επανένταξη και την επαγγελματική τους κατάρτιση.
- * Η διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών σχετικά με τα προβλήματα στέγασης ατόμων, οικογενειών και ευπαθών ομάδων. Άμεση συνεργασία με τη

Διεύθυνση Προγραμματισμού και Ανάπτυξης προκειμένου να χρηματοδοτηθούν συγκεκριμένα κοινωνικά προγράμματα.

- * Η δημιουργία προγραμμάτων Κοινωνικής Ευθύνης και υποστήριξης σε κάθε ευπαθή ομάδα.

Εύλογο είναι να σημειωθεί πως στις μέρες μας γίνεται ιδιαίτερος λόγος για το σχεδόν ανύπαρκτο Κράτος Πρόνοιας και τις ελάχιστες απαραίτητες παροχές βοήθειας προς τους πολίτες του, λόγω της σοβαρής έλλειψης οικονομικών πόρων για την πλήρη κάλυψη των αναγκών αλλά και εξαιτίας της υπογραφής των Τριών Μνημονίων μέσω των οποίων θέτονται σοβαροί περιορισμοί στις δημόσιες δαπάνες. Οι παράγοντες που συντελούν και επιδρούν με καταλυτικό τρόπο στον περιορισμό της λειτουργίας του Κράτους Πρόνοιας αναλύονται σχετικά στα ακόλουθα κεφάλαια, σε συνδυασμό με τις λύσεις που προτείνονται για τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος αλλά και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να δράσουν οι υπεύθυνοι για την καλύτερη παροχή Κοινωνικών Υπηρεσιών στους πολίτες της χώρας.

1.2 Ορισμός και Ερμηνείες του Κράτους Πρόνοιας

Σύμφωνα με τη Στασινοπούλου (2006), ο όρος Κράτος Πρόνοιας αναφέρεται σε μία μορφή αστικού κράτους η οποία έχει καθοριστεί στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες με την πάροδο των ετών. Το Κράτος Πρόνοιας είναι υπεύθυνο για την κάλυψη αναγκών, για την απασχόληση, την υγεία, την παιδεία, την κοινωνική φροντίδα, την προστασία του περιβάλλοντος για το σύνολο των πολιτών. Η επίτευξη της κάλυψης αυτών των τομέων πραγματοποιείται μέσω των υπηρεσιών που παρέχονται από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Το Κράτος Πρόνοιας έχει βασιστεί στις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης και της δράσης και στοχεύει στην ευημερία των πολιτών, στη μείωση ή και στην εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων (Στασινοπούλου, 2006).

Ο Σταθόπουλος (1999) αναφέρει πως το Κράτος Πρόνοιας «είναι ένα ιδεολόγημα, ένα πρότυπο ανάλυσης της πραγματικότητας, όχι όμως η ίδια η πραγματικότητα», ενώ σύμφωνα με τον Κατρούγκαλο (2004), αποτελεί μία οργάνωση που έχει στόχο την οργάνωση των θεσμών των κοινωνικών υπηρεσιών. Ο ίδιος τονίζει πως δεν θα πρέπει να ταυτίζεται ο όρος του Κράτους Πρόνοιας με τη συνταγματική υποχρέωση του Κράτους ως προς την εξασφάλιση των βασικών αναγκών που έχουν οι πολίτες. Ως Κράτος Πρόνοιας μπορεί να οριστεί ο καθολικός τύπος της οργάνωσης που συγκροτεί θεσμικά τις Κοινωνικές Υπηρεσίες των σύγχρονων χωρών (Κατρούγκαλος, 2006).

Η έννοια του Κράτους Πρόνοιας είναι γενικευμένη καθώς δεν δύναται να είναι αποδεκτή σε κάθε χώρα και έθνος, εφόσον εμπεριέχει ένα ευρύ φάσμα αντικειμένων και επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες όπως από την οικονομία, την πολιτική και τις κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες. Ανάμεσα στους σκοπούς του Κράτους Πρόνοιας περιλαμβάνεται η παροχή ενός ελάχιστου εισοδήματος για την κάλυψη των βασικών αναγκών των ανέργων, η βελτίωση της ποιότητας της ζωής των πολιτών και η προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας τους. Για να επιτευχθούν οι σκοποί αυτοί έχουν ληφθεί ανάλογα προνοιακά μέτρα, τα οποία περιλαμβάνουν την πρόσβαση στις Υπηρεσίες Υγείας για όλους, την εξασφάλιση της εργασίας σε όσους είναι δυνατό ώστε να μειωθεί το ποσοστό της ανεργίας, τη δυνατότητα επιλογής της εργασίας από τους μισθωτούς, τη δημιουργία σωματείων από τους εργαζομένους με σκοπό την υποστήριξη των δικαιωμάτων τους, τη δυνατότητα ψυχαγωγίας και ανάπαυσης, τα επιδόματα χρεΐας και ανεργίας, την ισότιμη πρόσβαση στην παιδεία και στη συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, την προστασία των μεταναστών, την εξομάλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και την ελεύθερη εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων και τέλος, την προστασία του περιβάλλοντος (Θωμόπουλος, 1990)

Η έννοια του Κράτους Πρόνοιας προωθεί και κάποιες θεμελιώδεις αρχές, οι οποίες αναφέρονται στην καθολικότητα των προνοιακών μέτρων, στην εξατομίκευση των παροχών, στην προσβασιμότητα των υπηρεσιών, στην αναθεώρηση και βελτίωση των κοινωνικών προγραμμάτων, στην άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας με άτομα, ομάδες και στην κοινότητα, στην παροχή ανοιχτής περίθαλψης, στη συμμετοχή των ατόμων στη λήψη αποφάσεων, στην ενημέρωση των πολιτών για τα δικαιώματά τους και στις υποχρεώσεις τους και τέλος στην αγωγή υγείας (Θωμόπουλος, 1990).

Για να αναπτυχθεί το Κράτος Πρόνοιας, στηρίζεται στη φορολόγηση της μισθωτής εργασίας που με τη σειρά της για να επιτευχθεί εξαρτάται από το Κράτος σε πολιτικοοικονομικό επίπεδο. Συνεπώς, το Κράτος θα πρέπει να συνεισφέρει οικονομικά μέσω της παροχής δανείων και επιχορηγήσεων ώστε να αποφευχθεί ενδεχόμενη οικονομική κρίση, αλλά και για να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας και να λειτουργεί ομαλά το καπιταλιστικό σύστημα (Ρόμπολγης-Χλέτσος, 1995).

1.3 Ορισμός και Έννοια της Κοινωνικής Πολιτικής

Η Κοινωνική Πολιτική είναι ένα πλέγμα δραστηριοτήτων που στοχεύει στην παροχή υπηρεσιών και επιδοτήσεων προς το γενικό πληθυσμό ενός Κράτους (Λιαρόπουλος, 2007). Το πλέγμα δραστηριοτήτων αναφέρεται κατά κύριο λόγο στις κατευθυντήριες γραμμές, στις αρχές, στη νομοθεσία και στις δραστηριότητες που επηρεάζουν τις συνθήκες διαβίωσης και έχουν ως στόχο τη διασφάλιση της ευημερίας. Το Εναρμονισμένο Ευρωπαϊκό Σύστημα Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας (ESSPROS) αναφέρει πως η Κοινωνική Πολιτική αποτελεί το σύνολο των παροχών σε προγράμματα κοινωνικής προστασίας ή σε χρηματική μορφή που έχουν ως απώτερο σκοπό την ικανοποίηση αναγκών αλλά και την αντιμετώπιση ενός καθορισμένου συνόλου κινδύνων. Οι παροχές εστιάζονται στις πτυχές της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής που είναι απαραίτητες για την ανθρώπινη ύπαρξη όπως: το νερό, η τροφή, η στέγη, ένα βιώσιμο και ασφαλές περιβάλλον, η προώθηση της υγείας και η θεραπεία των ασθενών και η υποστήριξη όσων δεν μπορούν να ζήσουν μια πλήρως ανεξάρτητη ζωή. Η θεσμική οργάνωση των παροχών και των υπηρεσιών που εκπορεύονται από την Κοινωνική Πολιτική αποτελούν την οργανωτική έκφραση του Κράτους Πρόνοιας (Κατρούγκαλος, 2004).

Η Κοινωνική Πολιτική δεν μπορεί να υπάρξει έξω από την οικονομία εφόσον ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες συνθήκες ύπαρξης και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (Αλεξίου, 2007). Η σύγχρονη Κοινωνική Πολιτική διερευνά κατά πόσο οι κοινωνικοί φορείς ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ανθρώπων, τους παράγοντες που επηρεάζουν την αντίληψη των ανθρώπων για τη χρήση των υπηρεσιών και την οριοθέτηση των αναγκών. Παρόλα αυτά η Κοινωνική Πολιτική

δεν αναφέρεται σε οποιαδήποτε εκδήλωση της κοινωνικής ευημερίας, αλλά συγκεκριμένα στις ανθρώπινες ανάγκες, χρησιμοποιώντας θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία άλλων κοινωνικών επιστημών, όπως της Κοινωνιολογίας, της Ιστορίας, της Ψυχολογίας αλλά και της Οικονομίας και της Πολιτικής. Για το λόγο αυτό, δεν θεωρείται ανεξάρτητη επιστήμη και όπως αναφέρουν οι Βενιέρης & Παπαθεοδώρου (2003), «ο κάθε ορισμός της κοινωνικής πολιτικής δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδεολογικά και αξιολογικά ουδέτερος».

Το Κοινωνικό Κράτος συμπύσσει κανονιστικά, θεσμικά και πολιτειολογικά την ανάληψη υποχρεώσεων μέσω του Συντάγματος για την εξασφάλιση των βασικών αναγκών των μελών της κοινωνίας, αποτελώντας ένα υποσύνολο του Κράτους Πρόνοιας (Κατρούγκαλος, 1998). Η Κοινωνική Πολιτική θεμελιώνεται συνταγματικά από τη θεμελιώδη αρχή του κοινωνικού κράτους (Κατρούγκαλος, 2006), αποτελώντας το σύνολο των μέτρων και των προσεγγίσεων που εφαρμόζει μία κυβέρνηση για την κοινωνική προστασία και ευημερία των πολιτών της. Ωστόσο, η Κοινωνική Πολιτική προσδιορίζεται από ένα ευρύ φάσμα σοβαρών και ευαίσθητων προβλημάτων με αποτέλεσμα οι αντιλήψεις σχετικά με το τι θα πρέπει να περιλαμβάνει η παροχή πρόνοιας να διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Συνεπώς είναι αβάσιμο να σχολιαστεί το αν η Κοινωνική Πολιτική που ακολουθεί ένα Κράτος είναι γενναιόδωρη ή ανελεύθερη, καθώς η δομή της είναι σύνθετη και τα αποτελέσματά της είναι είτε αντιφατικά είτε διφορούμενα (Spicker, 2004).

Υπάρχουν κάποιοι ορισμοί της Κοινωνικής Πολιτικής οι οποίοι την ταυτίζουν με το εργατικό πρόβλημα αναφέροντας πως το Κράτος μέσω της Κοινωνικής Πολιτικής μεριμνεί για την ασφάλεια και την ευημερία των εργαζομένων και για τη μεγαλύτερη συμμετοχή της εργατικής τάξης στα αγαθά. Επιπροσθέτως, υπάρχουν ορισμοί οι οποίοι αναφέρουν ότι ο σκοπός της Κοινωνικής Πολιτικής είναι η βελτίωση της κατάστασης των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων ώστε να υπάρξει ισότητα, κοινωνική ευημερία και κοινωνική ελευθερία (Βουτυρά, 1980).

Παρά τους διάφορους ορισμούς, η Κοινωνική Πολιτική έχει ως κύριους στόχους την κοινωνική ηθική, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ενότητα, ενώ τα μέτρα που εφαρμόζει επηρεάζουν όλες τις σχέσεις εργασίας έχοντας ως στόχο την προστασία των ασθενέστερων. Τέλος, η Κοινωνική Πολιτική θα πρέπει να

ενσωματώνει τα άτομα στο κοινωνικό σύνολο περιορίζοντας τις συγκρούσεις και τις αντιθέσεις μεταξύ των εργοδοτών και των μισθωτών (Βουτυρά, 1980).

1.4. Ορισμός και Έννοια της Οικονομικής Κρίσης

Ως οικονομική κρίση ορίζεται η έντονη ύφεση της οικονομικής δραστηριότητας, όπως οι επενδύσεις και η απασχόληση. Οι επενδύσεις στην περίοδο της κρίσης παρουσιάζουν μία έντονη αυξομείωση ή διακυμάνσεις που ονομάζονται οικονομικοί κύκλοι, επηρεάζοντας αισθητά και τα δευτερογενή οικονομικά μεγέθη (Κουφάρης, 2010). Η οικονομική κρίση συνίσταται σε μια απότομη μετάβαση σε μια ύφεση και σύμφωνα με την European Commission (2009) η οικονομική δραστηριότητα σε περιόδους οικονομικής κρίσης βρίσκεται σε συνεχή συρρίκνωση, η οποία στατιστικά διαρκεί περίπου από 7 έως και 11 χρόνια, αφήνοντας τεράστιες απώλειες στο πέρασμά της.

Η οικονομική κρίση σε επίπεδο μιας χώρας περιλαμβάνει και τις «συστημικές τραπεζικές κρίσεις» και τις «μη συστημικές τραπεζικές κρίσεις». Οι συστημικές τραπεζικές κρίσεις αναφέρονται στις επιχειρήσεις και στον χρηματοπιστωτικό τομέα μιας χώρας, η οποία βιώνει έναν μεγάλο αριθμό αθετήσεων, με αποτέλεσμα και οι δύο φορείς να αδυνατούν να αποπληρώσουν εγκαίρως τις συμβάσεις τους. Οι μη συστημικές τραπεζικές κρίσεις περιορίζονται σε ένα μικρό αριθμό τραπεζών (Honohan & Laeven, 2005).

Η ευρωπαϊκή οικονομία βρίσκεται στη δύνη μιας κρίσης, η οποία εκφράζεται από τα συνεχιζόμενα υψηλά ποσοστά ύφεσης των χωρών του Νότου (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία) και από την ουσιαστική στασιμότητα της ανάπτυξης των χωρών του Βορρά όπως της Γερμανίας, της Αυστρίας και της Ολλανδίας. Στο επίπεδο της πραγματικής οικονομίας, η οικονομική ύφεση ταυτίζεται με τη χρηματοπιστωτική κρίση και την αδυναμία των τραπεζικών συστημάτων να καλύψουν τις δανειακές ανάγκες των επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, ο χρηματοπιστωτικός τομέας εμφανίζει υψηλές ζημιές με αποτέλεσμα να κρίνεται αναγκαία η ανακεφαλαιοποίηση του.

Τα κρούσματα των προβλημάτων των χρηματοπιστωτικών συστημάτων εμφανίστηκαν σε μεγάλες χώρες, όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με τους μεσάζοντες Freddie Mac και Fanny Mae και IndyMac Bancorp, στην Αγγλία με την τράπεζα Northern Rock, στη Γερμανία με τις κρατικές τράπεζες IKB και Sachsenbank και στην Κίνα (Kirkpatrick, 2009). Το αποτέλεσμα ήταν η οικονομική ύφεση να διαχυθεί παγκοσμίως. Η Κίνα αντιμετώπισε μία σοβαρή οικονομική κρίση το 2008, όπου πολλές πολυεθνικές προέβησαν σε πολυπληθείς απολύσεις. Παρά το γεγονός πως οι ΗΠΑ ενεργοποίησαν την οικονομική κρίση που επηρέασε καταλυτικά και άμεσα την Ευρώπη, από το 2010 παρουσιάζουν μία ανοδική οικονομική πορεία. Πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, είτε αυτοβούλως είτε με εντολή των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, έχουν υιοθετήσει αυστηρές πολιτικές λιτότητας για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και στις χώρες αυτές περιλαμβάνεται και η Ελλάδα. Άλλες ευρωπαϊκές χώρες που υιοθέτησαν μέτρα λιτότητας είναι η Πορτογαλία, η Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία. Ωστόσο, τα μέτρα λιτότητας επιφέρουν δυσμενείς επιδράσεις στη ζωή των πολιτών, οι οποίοι παρακολουθούν το εισόδημα τους να μειώνεται συνεχώς, ζουν υπό το μόνιμο φόβο της απόλυσης, τα ποσοστά της ανεργίας καλπάζουν ανοδικά, οι φτωχοί πληθαίνουν καθημερινά ενώ δεν υπάρχει η δυνατότητα κοινωνικής ασφάλισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε εκατομμύρια ανθρώπους (McKee et al., 2009).

Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες που έχουν κινδυνέψει σε μεγάλο βαθμό από τη χρεοκοπία, ενώ η έξοδος από την οικονομική κρίση φαίνεται πολύ μακρινή. Η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα πυροδότησε της εξάπλωσή της στα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξαιτίας του γεγονότος ότι είχαν στην κατοχή τους ελληνικά κρατικά ομόλογα. Παρά τη φαινομενική ανάκαμψη του δευτέρου εξάμηνου του 2009 και παρά των μέτρων στήριξης, η κατάσταση στην Ελλάδα παραμένει δυσόικνη λόγω των απάνθρωπων μέτρων λιτότητας που έχουν εκτοξεύσει στα ύψη την ανεργία και τη φτώχεια (Χαρδουβέλης, 2011).

Αποτελεί πια κοινό τόπο η διαπίστωση πως η οικονομική κρίση ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και τις τράπεζες, οι οποίες επιθυμώντας να επιτύχουν περισσότερα κέρδη, υποεκτίμησαν τους κινδύνους επενδύοντας τα χρήματα των καταθετών τους. Τα κέρδη των τραπεζών προέρχονται από τα δάνεια και όχι από τις καταθέσεις, οι οποίες

θεωρούνται «παθητικό» αποθεματικό. Τα δάνεια εισπράττουν τόκους, δηλαδή υπάρχει κέρδος από την πλευρά των τραπεζικών συστημάτων, σε αντίθεση με τις καταθέσεις, όμως προκειμένου να αυξήσουν οι τράπεζες τα κέρδη τους προσέφεραν όσα περισσότερα δάνεια μπορούσαν, τόσο σε επιχειρήσεις όσο και σε ιδιώτες (Collignon, 2011). Με αυτό το τρόπο παρέχονταν δάνεια σε ανθρώπους χωρίς εγγυημένο εισόδημα και τελικά, όπως αποδείχτηκε, χωρίς δυνατότητα αποπληρωμής. Τα δάνεια αυτά αποκαλούνταν υψηλού ρίσκου (subprime) (ταυτόχρονα τα δάνεια αυτά χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή και δημιουργία σύνθετων χρηματοοικονομικών προϊόντων, τα λεγόμενα παράγωγα) και η αδυναμία της αποπληρωμής τους αποτέλεσε το έναυσμα για το ντόμινο των εξελίξεων. Το αποτέλεσμα ήταν η αρχική οικονομική κρίση του χρηματοπιστωτικού τομέα να μετουσιωθεί σε δημοσιονομική κρίση των χωρών του δυτικού κόσμου

Θα πρέπει να σημειωθεί πως τα «προϊόντα» αυτά σήμερα ονομάζονται «τοξικά», ενώ πριν από λίγους μήνες θεωρούνταν η επιτομή της τραπεζικής πρακτικής. Πώς δημιουργήθηκε όμως το αρχικό πρόβλημα στις τράπεζες και μετέπειτα επεκτάθηκε στα δημοσιονομικά των χωρών; Η αδυναμία εξυπηρέτησης των ενυπόθηκων δανείων, δημιούργησε κρίση κερδοφορίας στις τράπεζες με αποτέλεσμα να αρχίσουν να παρουσιάζουν ζημιές. Η κρίση αυτή σχεδόν ταυτόχρονα έλαβε τη μορφή και κρίσης ρευστότητας των τραπεζών, εφόσον οι ίδιες οι τράπεζες έπαψαν να δανειοδοτούν η μία την άλλη. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα κινδύνευε με κατάρρευση και ως σωτήρια λέμβος αποδείχτηκαν τα Κράτη που χρηματοδοτούσαν μέσω κρατικού προϋπολογισμού τα ελλείμματα των τραπεζών.

Ο μειωμένος βαθμός του τραπεζικού δανεισμού μείωσε την ενεργό ζήτηση και μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι τράπεζες σταμάτησαν να χορηγούν δάνεια ενώ αύξησαν τα επιτόκια των δανείων που ήδη είχαν χορηγήσει. Τα νοικοκυριά δυσκολεύτηκαν να αποπληρώσουν τις δόσεις των στεγαστικών και οι τράπεζες ξεκίνησαν τις κατασχέσεις στις ενυπόθηκες κατοικίες, οι τιμές των οποίων όμως κατάρρευσαν εφόσον δεν υπήρξε ζήτηση. Από την άλλη μεριά, η μείωση της προσφοράς επιχειρηματικών δανείων, οδήγησε σε οικονομικό στραγγαλισμό της επιχείρησης. Ταυτόχρονα, η μείωση εσόδων των επιχειρήσεων λόγω των μειωμένων πωλήσεων τους, τις ωθούν να προβούν σε μαζικές απολύσεις και μειώσεις μισθών και

αυξημένων απολύσεων. Με αυτό το τρόπο, η πραγματική οικονομία έχει διαβεί το φαύλο κύκλο της ύφεσης.

Κανένας δεν μπορεί να γνωρίζει με ακρίβεια σε τι ποσό κυμαίνονται οι οικονομικές εκκρεμότητες και ζημίες των επιχειρήσεων στην Ευρώπη εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Οι περισσότεροι μελετητές υποστηρίζουν πως υπάρχει ακόμα χρονικό περιθώριο ώσπου να φανεί το βάθος της κρίσης και να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα για τη διάρκειά της. Το αισιόδοξο σενάριο είναι να αποδώσουν τα μέτρα των κυβερνήσεων και να αποκατασταθεί η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος. Αν αυτό συμβεί, οι τράπεζες θα αρχίσουν να χρηματοδοτούν ξανά την παγκόσμια οικονομία και η ισορροπία θα αποκατασταθεί σχετικά σύντομα.

1.5. Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο παρατέθηκαν οι ορισμοί και οι έννοιες του Κράτους Πρόνοιας, της Κοινωνικής Πολιτικής αλλά και της δημιουργίας και εξάπλωσης της Οικονομικής Κρίσης διεθνώς. Ειδικότερα, αναφέρθηκαν όλα εκείνα τα στοιχεία που συνθέτουν το Κράτος Πρόνοιας καθώς και οι παράγοντες που το επηρεάζουν σχετικά, ο τρόπος που διαμορφώνεται η Κοινωνική Πολιτική σε μια χώρα αλλά και το πως η Οικονομική Κρίση έχει επηρεάσει τη ζωή των πολιτών στο συγκεκριμένο τομέα.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Διαχρονική Εξέλιξη του Κράτους Πρόνοιας

2.1. Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφέρονται οι επιρροές και οι αλλαγές που δέχεται το Κράτος Πρόνοιας και η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις των αλλαγών αυτών στη ζωή των πολιτών και των ευπαθών ομάδων, οι οποίοι χρήζουν των Κοινωνικών Υπηρεσιών εν περίοδο Οικονομικής Κρίσης. Αντίστοιχα καταγράφονται οι παράγοντες που επέδρασαν στην εξάπλωση της Οικονομικής Κρίσης σε διεθνή αλλά και σε τοπική βάση και τον τρόπο με τον οποίο οι παράγοντες αυτοί επηρέασαν σε δραματικό βαθμό τη χώρα μας.

2.2. Διαχρονικές Επιρροές και Αλλαγές της Κοινωνικής Πολιτικής του Κράτους Πρόνοιας

Όπως το Κράτος Πρόνοιας έχει υποστεί αλλαγές κατά καιρούς έτσι έχει επηρεαστεί και η Κοινωνική Πολιτική που έχει αλλάξει για να προσαρμοστεί σ' αυτές τις συνθήκες προς όφελος των πολιτών. Η Κοινωνική Πολιτική χρησιμοποιεί ένα ευρύ φάσμα γνώσεων από τις κοινωνικές επιστήμες, τη Νομική, την Οικονομία, την Πολιτική και τις Διοικητικές επιστήμες. Από το 1960 και έπειτα, με την ανάπτυξη της Κοινωνιολογίας έγινε αναφορά στα θέματα φτώχειας, κοινωνικής ανισότητας και κάλυψης των αναγκών και καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε ο τρόπος και ο ρυθμός της ανάπτυξης του Κράτους Πρόνοιας και της οικονομίας (Στασινοπούλου, 2006).

Τα πρώτα στίγματα της Κοινωνικής Πολιτικής εμφανίστηκαν πριν από πολλούς αιώνες. Συγκεκριμένα, τα πρώτα κείμενά διακρίνονται στον Κώδικα του Χαμουραμί το 2000 π.Χ., στη νομοθεσία του Σόλωνα και του Λυκούργου καθώς και στον Robert Owen. Σύμφωνα με τη Βουτυρά (1980), *«η αφετηρία της Ιστορίας της Κοινωνικής Πολιτικής ταυτίζεται με τη βιομηχανική επανάσταση και την εμφάνιση του*

βιομηχανικού προλεταριάτου». Όταν ξεκίνησε η βιομηχανική επανάσταση, οι συνθήκες εργασίας των εργατών ήταν άθλιες και με πολύ χαμηλή ανταμοιβή, ενώ εργαζόνταν και τα παιδιά, συνθήκες που οδήγησαν στη λήψη των πρώτων μέτρων Κοινωνικής Πολιτικής. Επιπροσθέτως, εξαιτίας της ανισότητας ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και στη διανομή των αμοιβών, η οικονομική πολιτική έπρεπε να λάβει κατάλληλα μέτρα για τον καταμερισμό του εισοδήματος. Η Κοινωνική Πολιτική αντιμετώπιζε τον καταμερισμό του εισοδήματος *«ως πολιτική αναδιανομής πόρων αναγκαία για τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας και τη διασφάλιση των όρων αναπαραγωγής του συνόλου της κοινωνίας»* (Βενιέρης & Παπαθεοδώρου, 2000).

Η Κοινωνική Πολιτική επηρεάστηκε από κάποιους παράγοντες ώστε να λάβει τη σύγχρονη μορφή της, και ένας από αυτούς τους παράγοντες ήταν η βιομηχανική επανάσταση. Σημαντικό ρόλο έπαιξε και η οικονομική ανάπτυξη αλλά και οι ιδέες των φιλοσόφων, των προοδευτικών οικονομολόγων και των φωτισμένων ανθρώπων. Ένας άλλος παράγοντας ήταν οι εξεγέρσεις που έκαναν οι πολίτες κατά της εκμετάλλευσης αλλά και η ανάπτυξη της συνείδησης σε διεθνές επίπεδο για την επίτευξη της αναγκαιότητας. Όσον αφορά την επίτευξη της αναγκαιότητας διαπιστώνεται ότι υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις που βοήθησαν στο να δημιουργηθεί: η βασική προϋπόθεση ήταν η οικονομική ανάπτυξη, έπειτα η δημιουργία του Συνδέσμου Κοινωνικής Πολιτικής το 1872 και η ίδρυση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας το 1919, της οποίας σκοπός ήταν η μείωση των κοινωνικών συγκρούσεων (Στασινοπούλου, 1996). Ως απόρροια των αλλαγών αυτών, η πορεία της Κοινωνικής Πολιτικής έχει χωριστεί στις εξής περιόδους (Σταθόπουλος, 2000):

- από τη λήξη των πρώτων μέτρων της Κοινωνικής Πολιτικής μέχρι τη δημιουργία του Συνδέσμου Κοινωνικής Πολιτικής το 1872,
- από το 1872 μέχρι το 1919 όπου ιδρύθηκε η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας,
- από το 1919 μέχρι 1945-1946,
- από το 1945-1946 μέχρι και σήμερα,
- από το τέλος των Πολέμων, όπου η Κοινωνική Πολιτική άλλαξε ριζικά.

Στην Ελλάδα ο όρος της Κοινωνικής Πολιτικής εμφανίστηκε περίπου τη δεκαετία του '20 και ήταν επηρεασμένος από τη γερμανική επιστήμη. Οι αρχές της αναφέρονταν στο αυτοκρατορικό διάγγελμα του 1881 όπου διδόταν ιδιαίτερη σημασία στα μέτρα που πρέπει να λάβει το Κράτος για να βελτιωθούν οι συνθήκες ζωής των εργαζομένων (Στασινοπούλου, 1996). Κατά τις δεκαετίες 1950-70 η Κοινωνική Πολιτική δεν ήταν αρκετά αναπτυγμένη καθώς η οικονομία στηριζόταν στα συμφέροντα των αγροτών, των μικροαστών και στην αγορά εργασία με αποτέλεσμα να υπάρχουν ελλιπή αιτήματα για μισθό. Όταν όμως άρχισε να αναπτύσσεται διοικητικά η χώρα ξεκίνησε και η ανάπτυξη της Κοινωνικής Πολιτικής, όμως η ανάπτυξη του Κοινωνικού Κράτους ήταν αργή, και κατά συνέπεια η κοινωνική πολιτική εμφάνισε προβλήματα (Γετίμης & Γραβάνης, 1993). Διαπιστώνεται λοιπόν, πως η Κοινωνική Πολιτική αναπτύσσεται με την άνθιση της οικονομίας, τα μειωμένα ποσοστά ανεργίας και την αυξημένη απασχόληση. Αυτό συνεπάγεται ότι το Κράτος έχει περισσότερους πόρους για να αντλήσει χρήματα, όπως από τους φόρους και τις ασφαλίσεις. Όταν η οικονομία παρακμάζει η Κοινωνική Πολιτική δεν αναπτύσσεται, καθώς το Κράτος δεν έχει τους πόρους που χρειάζεται με αποτέλεσμα η Κοινωνική Πολιτική να υποβοηθά το κράτος (Βενιέρης & Παπαθεοδώρου, 2000).

Ο άνθρωπος από τα πολύ παλιά χρόνια συναναστρέφεται και αλληλεπιδρά με άλλους ανθρώπους και έχει δημιουργήσει κοινωνικές ομάδες. Εξαιτίας όμως κάποιων συνθηκών που επικρατούσαν (οικονομικοί λόγοι, πόλεμοι, άτομα με ειδικές ανάγκες κ.ά.) κάποια άτομα ή κοινωνικές ομάδες αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Έτσι το Κράτος για να συνδράμει σε αυτά τα άτομα καθιέρωσε το Κράτος Πρόνοιας με σκοπό τη διασφάλιση της κοινωνικής ευημερίας και της κοινωνικής προστασίας των πολιτών. Βέβαια από τότε που δημιουργήθηκε το Κράτος Πρόνοιας και με το πέρασμα των ετών έχει υποστεί πολλές αλλαγές εξαιτίας των διάφορων συνθηκών που επικρατούσε κατά καιρούς. Οι κύριοι παράγοντες του επηρέασαν το Κράτος Πρόνοιας στο να αναπτυχθεί είναι (Σταθόπουλος, 2000):

- ✚ *Η ανάπτυξη του καπιταλισμού και της βιομηχανίας.* Μέχρι να εξελιχθεί το κράτος πρόνοιας οι εργοδότες των εργαζόμενων αναγκάζονταν να παρέχουν οι ίδιοι προστασία στους εργάτες δίνοντάς τους στέγη,

πραγματοποιώντας φιλανθρωπικές εκδηλώσεις, δίνοντάς τους μισθό ακόμα και όταν δεν είχαν δουλειά.

- ✚ *Η εργατική τάξη* που μέσα από τις διαρκείς συγκρούσεις με το Κράτος γίνονται η αφορμή για καινούριες μορφές εκμετάλλευσης καλυτερεύοντας τις συνθήκες ζωής αλλά και προσθέτοντας παραπάνω υποχρεώσεις στις παραγωγικές τάξεις προσπαθώντας να επιτύχουν κοινωνική ευημερία.
- ✚ Η *οικογένεια*, στην οποία με την πάροδο των χρόνων, εξαλείφθηκε η ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων και το κράτος πρόνοιας μπόρεσε να διαμορφώσει μια νέα μορφή συλλογικής κρατικής ρύθμισης κατά τις οποίες προωθούνται η «ανάπτυξη της κοινωνικής λειτουργίας του Κράτους» από ηθική οικονομική αλλά και πολιτική άποψη.
- ✚ Και τέλος, το *Κράτος Πρόνοιας* που επηρεάζεται από το κρατικό μηχανισμό, τη δομή του, τη γραφειοκρατία αλλά και τη διοίκηση είναι επηρεασμένο από τα ανωτέρα στελέχη. (Στασινοπούλου, 2006).

Ακόμη επιρροές έχει δεχτεί από θρησκευτικές και πολιτιστικές αξίες, ιστορία και οικονομικές συνθήκες μιας χώρας χωρίς αυτό να αποκλείει ότι υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στο κράτος πρόνοιας κάθε χώρας. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν κάποιοι βασικοί παράγοντες που είναι ίδιοι στα Κράτη ανά τον κόσμο (Σταθόπουλος, 2000):

- ✚ Μέτρα για εξασφάλιση της ικανότητας για εργασία.
- ✚ Μέτρα για να εξασφάλιση της απασχόλησης και του εισοδήματος των εργαζομένων και των συνταξιούχων.
- ✚ Ελάττωση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από την αναδιανομή του εισοδήματος.
- ✚ Τέλος, ένας άλλος παράγοντας επιρροής του Κράτους Πρόνοιας είναι οι δημογραφικές αλλαγές: ήδη από το 1980 μέχρι και σήμερα παρατηρείται μείωση των γεννήσεων και των γάμων σε αντίθεση με τα διαζύγια και την αναλογία των ηλικιωμένων που αυξάνονται. Σε έρευνα της Eurostar έχει δείχθει ότι το 2020 οι ηλικιωμένοι θα είναι 20,6% πάνω από 65 ετών ενώ

πάνω από 80 ετών το 6,3% έτσι αυτά τα ποσοστά των ηλικιωμένων επηρεάζουν τα χρήματα που θα σπαταλούνται για τις κοινωνικές δαπάνες αφού θα φτάσει το 17% και το βάρος θα είναι δυσβάσταχτο. Οι αλλαγές αυτές στη σύνθεση του πληθυσμού έχουν τις εξής επιπτώσεις όσον αφορά τον τομέα της κοινωνικής προστασίας:

- ✚ Αύξηση της ζήτησης για παροχή εξωϊδρυματικής και ιδρυματικής φροντίδας για ηλικιωμένα άτομα.
- ✚ Επιβάρυνση του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης από την επιμήκυνση της ζωής.
- ✚ Μεγαλύτερο κόστος για τις δαπάνες κοινωνικής ασφάλισης στο βαθμό που αυξάνει ο αριθμός των συνταξιούχων και επιδεινώνεται η σχέση συνταξιούχων-εργαζομένων.
- ✚ Αύξηση της ζήτησης για παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών σε άτομα και οικογένειες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες σχετικά με διαζύγια, χωρισμό, χρήση ναρκωτικών ουσιών.
- ✚ Η παροχή της πρόνοιας ξεκίνησε από ομάδες μέσω δραστηριοτήτων αλλά πλέον ανήκει στο Κράτος, όμως η συλλογική δράση προηγείται της κρατικής. Μία μορφή κοινωνικής ομάδας είναι και η κοινότητα, η οποία διακατέχεται από συλλογική δράση όπως και οι υπόλοιπες ομάδες (Spicker, 2004). Οι ομάδες διέπονται από όρια, κανόνες και υποχρεώσεις, οι οποίες δεν είναι ανήκουν πάντα στα πλαίσια των ορίων αλλά υπάρχουν και πέρα από αυτά, έτσι ώστε τα μέλη τους ή τα άτομα που θέλουν να ενταχθούν στην ομάδα είτε να συμμορφώνονται και να υπάρχουν σαν μέλη της ομάδας αυτής είτε να απομακρύνονται. Τα άτομα που απομακρύνονται και αποκλείονται από τις κοινωνικές ομάδες ανήκουν σε δύο κατηγορίες: τα άτομα που έχουν αποκλειστεί κοινωνικά και φυσικά (π.χ. Α.Μ.Ε.Α) και τα άτομα που δεν ανήκουν σε κάποια κοινωνική ομάδα (π.χ. άστεγος). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η κοινωνία να μην μπορεί να ολοκληρωθεί αλλά και τα άτομα που ανήκουν σ αυτή να νιώθουν ανασφαλή (Spicker, 2004).

✚ Η κοινωνική προστασία δίνεται σ αυτούς που την έχουν ανάγκη μέσω των κοινωνικών υπηρεσιών. Ως κοινωνικές υπηρεσίες θεωρούνται η υγειονομική περίθαλψη, η κοινωνική φροντίδα, η κοινωνική κατοικία, η κοινωνική ασφάλεια και η εκπαίδευση. Ακόμη ως κοινωνικές υπηρεσίες μπορούν να θεωρηθούν οι υπηρεσίες της συμβουλευτικής ή οι υπηρεσίες που δεν χρειάζεται να αγοράσεις π.χ. ρούχα, τρόφιμα κ.ά. Οι κοινωνικές υπηρεσίες, εκτός από την κοινωνική προστασία, ενθαρρύνουν τα άτομα να βοηθούν τον εαυτό τους (Spicker, 2004). Για να λειτουργήσουν οι κοινωνικές υπηρεσίες χρηματοδοτούνται από του ίδιους τους πολίτες μέσω της φορολογίας που τους επιβάλλει το κράτος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην γίνονται επενδύσεις και να υπάρχει μειωμένη παραγωγή άρα και τα χρήματα τα οποία το κράτος πρέπει να δώσει σ αυτούς που τα έχουν ανάγκη να μην είναι αυτά που πρέπει. Έτσι διαπιστώνουμε ότι και το κοινωνικό κράτος και συγκεκριμένα η κοινωνική πολιτική καταλαμβάνεται από κρίση είτε δημοσιονομικού χαρακτήρα (χρηματοδότηση κοινωνικών υπηρεσιών) είτε οικονομικού χαρακτήρα (μη αποτελεσματικές υπηρεσίες, μειωμένη παραγωγή και επενδύσεις) (Λύτρας & Σουλιώτης, 2004).

Με δεδομένα τη δυσμενή οικονομική κατάσταση της χώρας και τη χρεοκοπία του προηγούμενου ασφαλιστικού συστήματος, ο Ματσαγγάνης (2011) σχολιάζει πως η μεταρρύθμιση θα έπρεπε να εκλαμβάνεται από τις πολιτικές δυνάμεις και τους κοινωνικούς εταίρους σαν εσωτερική αναγκαιότητα και όχι ως εξωτερικός καταναγκασμός, στο τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας. Κάτι τέτοιο, βέβαια, δεν συνέβη. Η συζήτηση για το ασφαλιστικό διεξήχθη μέσα στις συνήθεις συνθήκες του πολιτικού και κοινωνικού διαλόγου στη χώρας μας. Με το φαινόμενο αυτό συνδέονται τέσσερα προβλήματα που δυσχεραίνουν την επιτυχή επίλυση οποιουδήποτε σοβαρού προβλήματος συμπεριλαμβανομένου και του ασφαλιστικού του (Ματσαγγάνης, 2011).

Το πρώτο πρόβλημα αποτελεί η ανεπάρκεια της πολιτικής ελίτ και η έλλειψη προετοιμασίας πιθανών λύσεων από αυτή και τα ασφαλιστικά συστήματα που βρίσκονταν συνέχεια στην επικαιρότητα και στις πολιτικές προτεραιότητες κάθε κυβέρνησης τουλάχιστον από το 1990. Παρόλα αυτά η στάση της συντριπτικής

πλειοψηφίας των πολιτικών ακόμα και των κομμάτων εξουσίας, χαρακτηρίστηκε από άρνηση παραδοχής του προβλήματος και απροθυμία ανάληψης πρωτοβουλιών αντιμετώπισής του (Ματσαγγάνης, 2011). Σε αυτό το κρίσιμο τεστ η πολιτική ηγεσία της χώρας επέδειξε περιορισμένη ικανότητα επίλυσης ενός κρίσιμου προβλήματος που σε μεγάλο βαθμό η ίδια είχε δημιουργήσει στο παρελθόν.

Το δεύτερο πρόβλημα αφορά τη γενική έλλειψη εμπιστοσύνης των κοινωνικών εταίρων. Με το μάλλον τετριμμένο επιχείρημα του προσχηματικού διαλόγου και τις προειλημμένες αποφάσεις, η ΓΣΕΕ αποχώρησε αμέσως μετά τις πρώτες συνεδριάσεις, ενώ η ΑΔΕΔΥ δε συμμετείχε καθόλου, όπως άλλωστε δε συμμετείχαν ούτε τα κόμματα της αριστεράς. Το γεγονός πως τα κοινοβουλευτικά κόμματα και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις φαίνεται να έχουν παραιτηθεί από τη στοιχειώδη υποχρέωσή τους να επεξεργάζονται και να προτείνουν λύσεις για τα προβλήματα της χώρας, αποτελεί μέρος της πτώσης των αντιπροσωπευτικών θεσμών και τεκμήριο της πτώσης της ποιότητας της δημοκρατίας της χώρας (Ματσαγγάνης, 2011).

Το τρίτο πρόβλημα αναφέρεται στο χαμηλό βαθμό της αντιπροσωπευτικότητας του κοινωνικού διαλόγου. Πέρα από τις Τράπεζες, τις ΔΕΚΟ και το Δημόσιο, η διείσδυση των συνδικάτων στα σημεία που ασχολείται η συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων είναι αμελητέα. Αφενός τα συνδικάτα απουσιάζουν από τους κλάδους και τις επιχειρήσεις που η ανάγκη για προστασίας από την εργατική αυθαιρεσία είναι μεγαλύτερη διατήρηση των κεκτημένων της προνομιούχας εργατικής αριστοκρατίας από την οποία προέρχονται τα περισσότερα στελέχη τους. Η τροπή αυτή στρεβλώνει την πολιτική αντιπαράθεση και συμβάλλει περισσότερο στην περαιτέρω μείωση κύρους των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Το τέταρτο πρόβλημα αφορά την επιφανειακή αντιμετώπιση του ασφαλιστικού, όπως και των υπολοίπων σοβαρών προβλημάτων, από ένα πολύ μεγάλο αριθμό δημοσιογράφων, στα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Αντί να παρουσιάσουν το πρόβλημα στη κοινή γνώμη, τα διλήμματα και τις πιθανές, επιλογές, κατέφυγαν σε έναν εντυπωσιασμό: *«πλήθος μέτρων, προτάσεις σοκ, μείωση σε συντάξεις»* και άλλα γλαφυρά που κατεδείκνυαν τη γενική ακαταλληλότητα του προσωπικού της τέταρτης εξουσίας. Υπό αυτές τις συνθήκες ξεκίνησε η δαιδαλώδης

πορεία της διαδικασίας μεταρρύθμισης των συντάξεων την άνοιξη του 2010 και των μεγάλων επιρροών και αλλαγών στις παροχές εκ μέρους του Κράτους Πρόνοιας.

2.3. Αιτίες Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα και Διεθνώς

2.3.1. Η Κρίση στην Ελλάδα και Σχετικές Αλλαγές στην Καθημερινότητα και τον Τρόπο Ζωής των Ατόμων από το 2009 και έπειτα

Η οικονομική κρίση αποτελεί το αποτέλεσμα των εις βάθος διαρθρωτικών προβλημάτων που βίωσε η κάθε χώρα, τα οποία φάνηκαν ξεκάθαρα μέσα από την εξάπλωση της γενικότερης οικονομικής κρίσης στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που ξεκίνησε το 2008. Οι πολιτικές που ακολούθησε η χώρα μας τα τελευταία τριάντα χρόνια αναδύθηκαν μέσα από την παγκόσμια οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 2008 και κατέδειξαν το τεράστιο ποσό του χρέους της Ελλάδας στα ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Ήδη από το 1980 είχε ξεκινήσει η συσσώρευση του χρέους του ελληνικού κράτους, μία διαδικασία που συνεχίστηκε στις επόμενες δεκαετίες, με μικρότερους ρυθμούς. Η συσσώρευση του χρέους προκλήθηκε κατά κύριο λόγο από τη ραγδαία αύξηση της κατανάλωσης, η οποία προϋπέθετε το δανεισμό από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα του εξωτερικού, ενώ οι παραγωγικές επενδύσεις του ελληνικού κράτους είχαν μειωθεί κατά πολύ (Μπούρας & Λυκούρας, 2011).

Τα έσοδα ενός κράτους προκύπτουν κυρίως από τη φορολογία και τα έξοδα αφορούν τις δαπάνες μισθολογίων, όπως των δημοσίων υπαλλήλων. Στην περίπτωση που οι δαπάνες υπερβαίνουν τα έσοδα ενός κράτους τότε προκύπτει το έλλειμμα και η κυβέρνηση στην προσπάθεια της να το καλύψει, προβαίνει σε δανεισμό από εξωτερικούς χρηματοπιστωτικούς παράγοντες. Με τον τρόπο αυτό τα κράτη χρεώνονται στους εξωτερικούς φορείς και στις περισσότερες περιπτώσεις οι τόκοι δανεισμού είναι υπέρογκοι. Αν το κράτος παρά το δανεισμό συνεχίζει να δημιουργεί έλλειμμα κατά το πέρασμα των ετών, τότε αυτόματα μαζί με το έλλειμμα αυξάνεται και το χρέος. Οι τοκισμοί των δανείων αποτελούν μία κρατική δαπάνη, η οποία σταδιακά υπερσυσσωρεύεται, στην περίπτωση που το κράτος αδυνατεί να

αποπληρώσει τα δάνεια της, και σε συνδυασμό με την επέκταση του ελλείμματος, το χρέος αυξάνεται υπέρογκα.

Στον παρακάτω πίνακα παρατηρείται πως έως και το 1969 το ελληνικό κράτος δεν έπασχε από έλλειμμα, καθώς ισοσκελίζε τα κρατικά έξοδα με τα έσοδα. Από το 1970 ξεκίνησε η ανοδική πορεία του ελλείμματος, όπου κατά τις δεκαετίες του '80 έως και το τέλος του '90, η αύξηση του ήταν δραματική. Η αύξηση του ελλείμματος ταυτίζεται με το δημόσιο χρέος της χώρας.

Πίνακας 1. Το δημόσιο έλλειμμα της Ελλάδας από το 1960-2009 (Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης)

Δεκαετία	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2009
Δημόσιο έλλειμμα ως % επί του ΑΕΠ	-0,6	1,2	8,1	8,4	5,9

Το δημόσιο χρέος σε ποσοστό επί του ΑΕΠ άγγιξε το ποσοστό της τάξεως του 71% κατά τη δεκαετία του '90, ενώ μέχρι το 2009 αντιστοιχούσε στο 115% επί του ΑΕΠ. Η κατανάλωση επί του ΑΕΠ κατά τις χρονικές περιόδους 1990-1999 και 2000-2009 αντιστοιχούσε στο 90% και 89%, ενώ για τις ίδιες χρονικές περιόδους οι επενδύσεις επί του ΑΕΠ αντιστοιχούσαν στο 20,6% και 22,6%. Αυτοί οι δείκτες δείχνουν τη δυσαναλογία μεταξύ της κατανάλωσης και των παραγωγικών επενδύσεων, γεγονός που επιβάρυνε σε μεγάλο βαθμό το δημόσιο χρέος και το έλλειμμα. Συνεπώς, η οργανωτική ανεπάρκεια του κράτους και το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας αποτέλεσαν δύο από τις μεγαλύτερες διαρθρωτικές ανωμαλίες της Ελληνικής κυβέρνησης (Χαρδουβέλης, 2011).

Πέρα όμως από τα προβλήματα της χώρας, η οικονομική κρίση έφερε στο προσκήνιο και τις δομικές αδυναμίες της ΟΝΕ. Η Ευρωζώνη απέδειξε πως δεν είχε

ισχυρό δομικό σύστημα για να μπορέσει να προβλέψει και να αντιμετωπίσει άμεσα και αποτελεσματικά την οικονομική κρίση. Άλλωστε η οικονομική κρίση της Ελλάδας δεν προέκυψε σε μία «ιδιαίτερη» χώρα που είχε κάτι το ξεχωριστό, σύμφωνα με τους Λάσκο και Τσακαλώτο (2012), αλλά προέκυψε εξαιτίας των ανισορροπιών και των αποκλίσεων των κρατών-μελών που δημιουργήθηκαν από το ίδιο το σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανάγκη για την προστασία των υπολοίπων κρατών-μελών της Ευρώπης οδήγησε στην παρέμβαση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στη χώρα μας, παρέχοντας ένα μηχανισμό υποστηρικτικής χρηματοδότησης.

Το 2010 εφαρμόστηκε το Μνημόνιο σε μία προσπάθεια αποφυγής της ελληνικής χρεωκοπίας, η οποία θα βύθιζε και τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες και θα προκαλούσε ακόμη και την κατάρρευση τους. Άλλωστε, μία ενδεχόμενη χρεωκοπία της Ελλάδας δεν συμφέρει τις ανεπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες ακόμη και σήμερα λαμβάνουν τα τοκοχρεολύσια παρελθοντικών ελληνικών δανείων (Φακιολάς, 2011).

Συνοπτικά, τα αίτια της ελληνικής οικονομικής κρίσης είναι τα ακόλουθα:

- Η ίδια η φύση του ευρώ εξ' ορισμού επέτρεπε στις αναπτυσσόμενες ή περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης να έχουν έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.
- Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ανάγκαζε τα κράτη-μέλη να δανείζονται από τις χρηματοπιστωτικές αγορές και όχι με άμεσο και ευθύ δανεισμό από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Ο δανεισμός από τις εμπορικές τράπεζες συνεπάγεται υπέρογκα επιτόκια αποπληρωμής (INE-ΓΣΕΕ, 2008).
- Η ετεροχρονισμένη αντιμετώπιση του ελλείμματος και του χρέους, τα οποία θα μπορούσαν αν είχαν αντιμετωπιστεί εγκαίρως και επιδεινωθήκαν με τη διάχυση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.
- Τα υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής στη χώρα, τα οποία συνετέλεσαν στη διακριτή μείωση των κρατικών εσόδων και στην αύξηση του ελλείμματος του ετήσιου προϋπολογισμού.

- Η μειωμένη ανταγωνιστικότητα, η μειωμένη επιχειρηματικότητα, η έλλειψη παραγωγικών επενδύσεων και τα υψηλά ποσοστά κατανάλωσης.
- Η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προβλέψει και να καταστείλει την επερχόμενη κρίση, αλλά και η αδυναμία αποπληρωμής των παρελθοντικών τοκοχρεολυσίων.
- Η διατάραξη του πιστωτικού κύρους της χώρας το 2009 και η δυσφήμιση της χώρας από τα παγκόσμια Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν σχηματίσει την εικόνα ενός αφερέγγυου κράτους, γεγονός που απωθεί τους επενδυτές αλλά και τους πιστωτές και έχει κλονίσει την πίστη των ξένων αγορών.

Παρά τις ευθύνες που αναλογούν στην Ελλάδα για τα δομικά και διαρθρωτικά προβλήματα, όπως και τις άκαιρες πολιτικές στρατηγικές που ακολούθησε τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, μία πληθώρα οικονομολόγων καταλογίζει ευθύνες στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση και την ΟΝΕ. Η οικονομική κρίση προήλθε από εξωγενείς οικονομικούς παράγοντες, όμως η Ευρωζώνη είναι υπαίτια για τη διάχυση και τη συνεχή επιδείνωση της κρίσης και των αποτελεσμάτων της (Wolf, 2012).

Πιο αναλυτικά, τα πρώτα δείγματα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης άρχισαν να εμφανίζονται τον Ιούλιο του 2007, όπου και η τιμή του βαρελιού πετρελαίου είχε φτάσει στα 147 δολάρια. Σε συνδυασμό με την οικονομική «ξηρασία» που επικρατούσε εκείνη την εποχή, οδηγήθηκαν σε μεγάλη αύξηση οι τιμές των τροφίμων. Τα τραπεζικά ιδρύματα, αγνοώντας την πλασματική ανοδική πορεία στην αγορά, προέβλεπαν ότι θα έχουν μεγάλα κέρδη από τα δάνεια που θα μπορούσαν να χορηγήσουν στον κτηματομεσιτικό τομέα και ιδιαίτερα σε άτομα με αρκετά χαμηλό εισόδημα. Οι αξίες όμως των ακινήτων αυξήθηκαν, και αυτοί που είχαν πάρει στεγαστικό δάνειο, πήραν επιπλέον δάνεια και έβαλαν σαν υποθήκη την επιπρόσθετη αξία (Calomiris, 2011).

Μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, στις ΗΠΑ άρχισε η κατακόρυφη πτώση των τιμών των κατοικιών. Οι δανειολήπτες, που οι απολαβές τους ήταν χαμηλές, δεν μπορούσαν να αποπληρώσουν τις δόσεις των δανείων τους και έτσι οι τράπεζες οδηγούνταν στο σημείο να κατάσχουν τις κατοικίες αυτές. Όταν όμως χρειάστηκε να πουλήσουν τα ακίνητα για να τους αποφέρει πολυπόθητο ρευστό, η προσφορά στην

πτώση ακινήτων αυξήθηκε σημαντικά με αποτέλεσμα οι τιμές των ακινήτων να σημειώσουν ακόμα μεγαλύτερη πτώση. Έτσι, τα ομόλογα που βασίζονταν στα ενυπόθηκα δάνεια σημείωσαν μεγάλη πτώση (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Στοιχεία για την Κρίση Παγκοσμίως, Σχετικές Μελέτες και Έρευνες, 2012).

Οι τράπεζες είχαν έρθει σε εξαιρετικά δυσχερή θέση και η λύση για να λυθεί το πρόβλημα έλλειψης ρευστού μπορούσε να λυθεί με δανειοδότηση από άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, λύση που ήταν δύσκολη να πραγματοποιηθεί καθώς το ρίσκο δανεισμού ήταν μεγάλο και δεν ήθελαν πολλοί να το αναλάβουν. Σαν συνέπεια της έλλειψης ρευστότητας η αγορά άρχισε να ασφυκτιεί και οι προβληματικές τράπεζες άρχισαν να καταρρέουν και από αυτό το σημείο και έπειτα ξεκίνησε να επηρεάζεται σημαντικά ο παραγωγικός τομέας.

Η οικονομική κρίση προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί μείωση στην ζήτηση σε παγκόσμια κλίμακα, μείωση στην παγκόσμια παραγωγή και αύξηση της ανεργίας. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι δημιουργήθηκε ένα κλίμα πανικού επεκτάθηκε στους πολίτες των κρατών. Πολλές κυβερνήσεις κρατών έσπευσαν να ενισχύσουν οικονομικά τις τράπεζες για να περιορίσουν την ασφυξία των αγορών (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Στοιχεία για την Κρίση Παγκοσμίως, Σχετικές Μελέτες και Έρευνες, 2012).

Παρ' όλη την κρατική οικονομική ενίσχυση στις ελληνικές τράπεζες με το πακέτο των 28 δισεκατομμυρίων ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες παρουσιάστηκαν ιδιαίτερα διστακτικές και δεν διοχέτευσαν αυτά τα χρήματα στην αγορά. Τα κριτήρια χορήγησης δανείων, ιδιαίτερα στεγαστικών, είναι πολύ πιο αυστηρά και έχουν οδηγήσει σε μεγάλη πτώση τον οικοδομικό κλάδο. Μαζί με την αλματώδη αύξηση της ανεργίας η αγορά είναι σε μία κατάσταση αβεβαιότητας και εξαιρετικά αρνητικής ψυχολογίας.

Την κατάσταση ευνοούν αρνητικά και οι ιδιαιτερότητες του ελληνικού κράτους με τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα, την μεγάλη διστακτικότητα για την ανάληψη επενδύσεων, την πολύ χαμηλή αποτελεσματικότητα του φοροεισπρακτικού μηχανισμού και την εξάρτηση του από εξωτερικό δανεισμό. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν

και η συνεχής επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας αλλά και τα συνεχώς αυξανόμενα ελλείμματα του δημόσιου τομέα και το δημόσιο χρέος. Επιπλέον, η οικονομία της Ελλάδας είναι βασισμένη, σε μεγάλο βαθμό, στον τουρισμό, την ναυτιλία και την οικοδομή. Οι κλάδοι αυτοί ήταν οι πρώτοι που αντιμετώπισαν προβλήματα, και σε μεγάλο βαθμό, από την οικονομική κρίση (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Στοιχεία για την Κρίση Παγκοσμίως, Σχετικές Μελέτες και Έρευνες, 2012).

Επίσης, οι ελληνικές τράπεζες και μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις πραγματοποίησαν μεγάλες επενδύσεις στις αγορές των Βαλκανίων και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης γεγονός που τις καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτες στην οικονομική κρίση. Από την σκοπιά του Έλληνα καταναλωτή, είναι σημαντικός ο αριθμός των νοικοκυριών που, εξαιτίας της συνεχούς αύξησης των τιμών των αγαθών, βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2008 δύο στους πέντε Έλληνες βρίσκονταν κάτω από το όριο της φτώχειας. Σημαντικό ρόλο παίζει και η υπερχρέωση των ελληνικών νοικοκυριών που στο τέλος του 2007 έφτανε το 45,3% του ΑΕΠ (Υπερχρέωση Νοικοκυριών, Οικονομικό Επιμελητήριο). Ένας άλλος παράγοντας που συμβάλλει στην κατάσταση είναι και η ανομοιογενής φορολόγηση των αδύναμων οικονομικά στρωμάτων (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Στοιχεία για την Κρίση Παγκοσμίως, Σχετικές Μελέτες και Έρευνες, 2012).

Το δημοσιονομικό σοκ και το οποίο αντιμετώπισε η Ελλάδα στα μέσα του έτος 2010, ήταν πολύ μεγάλο τόσο για τους πολίτες της χώρας όσο και τις πολιτικές δυνάμεις. Σαν αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, η χώρα βγήκε εκτός αγορών δανειοδότησης και αναγκάστηκε να ζητήσει βοήθεια από τον μηχανισμό στήριξης της Ε.Ε. και του περίφημου Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου ή αλλιώς για συντομία γνωστό ως ΔΝΤ. Αποτέλεσμα αυτής της έκκλησης για βοήθεια, ήταν έναν δάνειο ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ και το περίφημο και γνωστό σε όλους δημιούργημα του Μνημονίου.

Ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε την προσφυγή της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης τον Απρίλιο του 2010 και μόλις τον Μάρτιο ο Ευρωπαίος Επίτροπος Όλι Ρεν, εύχονταν στην χώρα τα καλύτερα. Αμέσως μετά τον Μάιο, έγινε και η

ανακοίνωση που αφορούσε τα μέτρα που προερχόντουσαν από το Μνημόνιο και τα οποία το λιγότερο χαρακτηρίστηκαν σκληρά. Οι παραπάνω περίοδοι είναι πλέον αξέχαστες στον ελληνικό λαό αφού συνδέθηκαν με μια σειρά από μέτρα γύρω από την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας (Η Ελλάδα Μετά το Μνημόνιο, 2011).

2.3.2. Εξάπλωση της Κρίσης σε Παγκόσμια και Ευρωπαϊκή Βάση

Κύριο χαρακτηριστικό της κρίσης σε παγκόσμια και ευρωπαϊκή βάση αποτέλεσε η σταδιακή επιδείνωση της κρίσης, όμως οι εποπτικές αρχές έφεραν πολλές αντιδράσεις με τη μορφή μεγάλων παρεμβάσεων. Ορόσημο αποτέλεσαν τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 2008. Την εποχή αυτή η οικονομική κρίση είχε δραματικές διαστάσεις από τη στιγμή που όπως έδειχναν οι εξελίξεις, υπήρχε αδυναμία στα συμβατικά μέσα πολιτικής ως προς την αντιμετώπιση των προβλημάτων που είχαν δημιουργηθεί. Επίσης αποδείχθηκε ότι ήταν λανθασμένη και η πολιτική μη διάσωσης. Έπειτα από ανακοίνωση της Lehman Brothers στις 10 Σεπτεμβρίου η οποία αφορούσε μεγάλες και πολλές απώλειες στο τελευταίο της τρίμηνο, η τράπεζα αναγκάζεται να προχωρήσει σε πτώχευση έπειτα από ένα πενήντημερο μέσα στο οποίο απελπισμένα αναζητούσε αγοραστή.

Ουσιαστικά αποτέλεσε και το παράδειγμα της πρώτης μεγάλης τράπεζας η οποία πτώχευσε. Προηγουμένως όμως είχε πραγματοποιηθεί μια διάσκεψη στο κτίριο της Ομοσπονδιακής τράπεζας στη Νέα Υόρκη στη Liberty Street, στην οποία πήραν μέρος ο επικεφαλής της New York Fed, Timothy Geithner ο οποίος αργότερα έγινε υπουργός οικονομικών, και ο πρόεδρος Fed Ben Bernake καθώς και ο τότε υπουργός οικονομικών Henry Paulson. Κανένας δεν ενδιαφέρθηκε να αγοράσει την συγκεκριμένη εταιρεία ειδικά από τη στιγμή που ο επίδοξος αγοραστής η Barclays αναζητούσε τις ίδιες εγγυήσεις με αυτές που είχαν δοθεί στη Bear Stearns. Η απόφαση φυσικά ήταν η εταιρεία να αφεθεί και να καταρρεύσει.

Παρόμοια όμως κατάσταση και παρόμοιες διαβουλεύσεις έγιναν και για τη Merrill LUNCH, η οποία ήταν στα όρια χρεοκοπίας ειδικά από τη στιγμή που αντιμετώπιζε ζημιές ύψους 51,8\$δισ. Η εταιρεία αυτή ανακοίνωσε την εξαγορά της

από την Bank of America στις 15 Σεπτεμβρίου με το ποσό των 50 δις \$. Βάση των ανωτέρω, οι μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες του κόσμου δεν υπήρχαν και μάλιστα μετά από ένα σαββατοκύριακο. Η μικρή εμπιστοσύνη που είχε απομείνει στην διατραπεζική αγορά είχε και αυτή εξαφανισθεί και φυσικά σημειώθηκε άνοδος των επιτοκίων σε ιστορικά ύψη. Ήδη η αγορά είχε κλείσει αλλά και θα παρέμενε κλειστή για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Βασικός στόχος ήταν να δημιουργηθεί μείωση του ηθικού κινδύνου έπειτα από την κατάρρευση της Lehman αλλά παρόλα αυτά δημιουργήθηκε ένα σύνολο από ανησυχίες. Μια ανησυχία που μεταφέρθηκε και στο κλίμα των ασφαλιστικών οργανισμών οι οποίοι είχαν πουλήσει ασφάλειες που αφορούσαν τον κίνδυνο χρεοκοπίας σαν της παραπάνω εταιρείας. Η πιο μεγάλη ασφαλιστική εταιρεία του κόσμου η AIG αντιμετώπιζε το μεγαλύτερο κίνδυνο. Ο παγκόσμιος αυτός οργανισμός έπαιξε κομβικό ρόλο και ειδικά από τη στιγμή που προκάλεσε την ολοκληρωτική καταστροφή του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού συστήματος. Το κόστος αυτής της κατάρρευσης ήταν μεγαλύτερο από ότι το κόστος για να σωθεί. Έτσι δημιουργήθηκε μεγαλύτερος κίνδυνος συστηματικός.

Η αμερικάνικη κυβέρνηση ανακοίνωσε πακέτο διάσωσης της AIG έπειτα από τη χρεοκοπία της LEHMAN, του οποίου το ποσό ήταν 85 δις \$. Σαν αντάλλαγμα ζητούσε το 80% της εταιρίας. Με αυτόν τον τρόπο η ασφαλιστική εταιρεία κρατικοποιήθηκε και αποτέλεσε ένα πρωτοφανές γεγονός για την Αμερική. Σημειώθηκε έτσι ένα διαφορετικό κλίμα στην τραπεζική αγορά ειδικά από τη στιγμή που πολλές τράπεζες έκλεινα και άρχισαν να εξαγοράζονται. Τα ονόματα των μεγάλων τραπεζών που είχαν απομείνει ήταν οι Goldman Sachs και Morgan Stanley όπου και αυτές έγιναν εμπορικές την 22 Σεπτεμβρίου του 2008 και μόνο για να αποκτήσουν χρηματοδότηση από τη Fed.

Η Washington Mutual με συνολικά στοιχεία ενεργητικού αξίας 328\$ δις. έκλεισε έπειτα από την αγορά της από τη JPMorgan Chase. Το φαινόμενο όμως αυτό επεκτάθηκε και στην Ευρώπη όπου η Fortis κρατικοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2008, ένας πολυεθνικός οργανισμός. Αλλά και η αγγλική Bradford & Bingley και η βελγοαγγλική Dexia είχαν την ίδια τύχη. Τρεις από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Ισλανδίας η Kaupthing, Clithnir, Landsbanki χρεοκόπησαν και σαν αποτέλεσμα

τέθηκαν σε καθεστώς ελέγχου από την Ισλανδική Αρχή Χρηματοοικονομικής Εποπτείας. Αναφορικά με τις ισλανδικές τράπεζες είχαν καταφέρει να δημιουργήσουν θυγατρικές εκτός συνόρων με πρωτοφανείς καταθέσεις και υψηλά επιτόκια σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους από την Ολλανδία, την Αγγλία και τη Σκανδιναβία.

Οι καταθέτες ήταν πολύ περισσότεροι από τους κατοίκους της Ισλανδίας. Το αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης δημιούργησε και κρίση στις σχέσεις της χώρας αυτής με τις χώρες στις οποίες υπήρχαν οι θυγατρικές. Υπήρχε ανησυχία σχετικά με την αποζημίωση των πελατών στο εξωτερικό. Στην πραγματικότητα όμως η πραγματική ανησυχία αφορούσε μια διαμάχη η οποία σχετιζόταν με την αποπληρωμή του ποσού ύψους 3,8 δις ευρώ και η οποία συνεχίστηκε μέχρι το 2001. Το ύψος αυτό αφορούσε την Ολλανδία και την Αγγλία και συγκεκριμένα τις αποζημιώσεις των καταθετών. Κρίθηκε αναγκαίο να επέμβουν οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες προκειμένου να δοθεί μια λύση.

Χαρακτηριστική ήταν η δημιουργία ταμείου στις ΗΠΑ το λεγόμενο TARP με ποσό ύψους 700 δις \$ ή και διαφορετικά 5% του ΑΠΕ της Αμερικής προκειμένου να γίνει αγορά τοξικών προϊόντων από το υπουργείο Οικονομικών. Το Κογκρέσο ενέκρινε το σχέδιο μετά από δυο δραματικές ψηφοφορίες. Έγινε παγκόσμια κάλυψη αυτών και ακόμα και από τα Ελληνικά κανάλια. Το σύνολο των καταθέσεων εγγυήθηκε από την Ιρλανδία στις 30 Σεπτεμβρίου για τις τράπεζες. Αλλά και σε πολλές ακόμα χώρες ανακοινώθηκε η αύξηση του ορίου εγγυήσεων των καταθέσεων. Τα επιτόκια έπεσαν έπειτα από μια συντονισμένη κίνηση των Fed, ΕΚΤ, της τράπεζας της Αγγλίας και των τραπεζών του Καναδά στο 0.5 %.

Μέχρι και την περίοδο 2008-2009, σε όλο τον κόσμο συνεχίστηκαν οι πτωχεύσεις και οι διασώσεις τραπεζών. Όλοι κινδύνευαν με εξαίρεση το Ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα αναφέρονται οι περιπτώσεις όπου:

- Η Royal Bank of Scotland της Αγγλίας εθνικοποιήθηκε με κόστος 37 δις λίρες.
- Η Lloyds TSB συγχωνεύτηκε το ίδιο και η HBOS.
- Η Wachovia στην Αμερική εξαγοράστηκε από την Wells Fargo με το ποσό των 15 δις.\$ χωρίς όμως την παρέμβαση της κρατικής βοήθειας.

- Τον Οκτώβριο του 2008 ανακοινώθηκε από την αμερικάνικη κυβέρνηση ότι η TARO θα τη έδινε για χρήση ποσό ύψους 250 δις \$.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως το ποσό αυτό θα χρησιμοποιούνταν για εξαγορά μεριδίων για χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Με αυτήν την κίνηση, ο Bush προσπαθούσε να σώσει την «ελεύθερη» αγορά. Μια ακόμα εθνικοποίηση ήταν και η τράπεζα Anglo Irish Bank το 2009 όπου σημειώθηκε ένταση της κρίσης κατά τους πρώτους μήνες του 2009 ασχέτως τα μέτρα. Η κατάρρευση υπήρχε όπως και ο φόβος, αφού μεγάλα χρηματοπιστωτικά αμερικάνικα ιδρύματα αντιμετώπιζαν το φόβο για τη βιωσιμότητά τους. Η χρηματοοικονομική κρίση «περνούσε» σε χώρες ανά τον κόσμο και στις οικονομίες τους.

2.4. Επίλογος Κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύτηκε τις αλλαγές του Κράτους Πρόνοιας και της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα και τις επιπτώσεις που επέφεραν στη ζωή των πολιτών και των ευπαθών ομάδων.

Κεφάλαιο Τρίτο: Οικονομική Κρίση και οι Κοινωνικές Επιπτώσεις της

3.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο της εργασίας, επιχειρείται η ανάλυση και καταγραφή των ιδιαίτερων συνθηκών σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο, οι διαφορετικές προσεγγίσεις στην ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας σε διεθνές επίπεδο, ποια τα επίπεδα εξέλιξης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα αλλά και ποιες οι επιρροές και επιδράσεις της οικονομικής κρίσης στο επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού.

3.2. Επιρροές και Αλλαγές της Κοινωνικής Πολιτικής της Χώρας

Οι επιρροές και αλλαγές της Κοινωνικής Πολιτικής της χώρας συντελέστηκαν με διάφορους τρόπους και οι οποίοι, δυστυχώς, αντί να βοηθήσουν το συγκεκριμένο τομέα τη δύσκολη αυτή οικονομική περίοδο, συντέλεσαν στην διαμόρφωση αυτής σε δυσμενέστερη. Η Μνημονιακή επιβολή διαφοροποίησε την ισχύουσα Κοινωνική Πολιτική, η οποία πλέον είναι εντεταγμένη στο «Μνημόνιο Συνεργασίας». Αυτή η συνεργασία επέφερε μεταρρυθμίσεις στους βασικούς τομείς πολιτικής και σαφείς δεσμεύσεις με γνώμονα και κατευθυντήρια γραμμή τη στρατηγική της λιτότητας (Economou, 2012).

Οι δύο βασικοί άξονες της Κοινωνικής Πολιτικής της χώρας μας αποτελούν οι αναθεωρήσεις στο συνταξιοδοτικό σύστημα, στον τομέα Υγείας και στην αγορά εργασίας. Οι οριζόντιες περικοπές έχουν πλήξει τις συντάξεις και τους μισθούς, όπως και τις υγειονομικές παροχές. Η πρόσβαση στα Δημόσια Νοσοκομεία πραγματοποιείται πλέον με εισιτήριο εισόδου, ενώ οι συγχωνεύσεις πολλών δημοσίων οργανισμών και νοσοκομείων είναι γεγονός. Η αγορά εργασίας έχει απορρυθμιστεί, ενώ ο κατώτερος μισθός μειώνεται συνεχώς και η ανεργία έχει εκτοξευθεί στα ύψη. Η ανεργία βάλλεται από τον υψηλό Κρατικό δανεισμό, την καταπάτηση των εργασιακών δικαιωμάτων και το τεράστιο κύμα απολύσεων (Economou, 2012).

Το πενταετές δημοσιονομικό σχέδιο που περιλαμβάνει διαθρωτικές αλλαγές, το «Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2011–15», έχει προκαλέσει ανυπολόγιστο κοινωνικοοικονομικό κόστος. Το βιοτικό επίπεδο έχει εκφυλιστεί, τα εισοδήματα έχουν συρρικνωθεί, οι επιχορηγήσεις του κρατικού προϋπολογισμού μειώνονται και υπάρχει απουσία κοινωνικών δομών. Με όρους της Κοινωνικής Πολιτικής εφαρμόζεται μία «εξοικονόμηση» κοινωνικών δαπανών οριζόντιου χαρακτήρα με ορισμένες επιμέρους κλιμακώσεις στα υψηλότερα επίπεδα παροχών, που εστιάζει στους δημόσιους πόρους χρηματοδότησης και μεταθέτει βάρη στους εργαζόμενους και ασφαλισμένους (Economou, 2012).

Σε Κοινωνικο-Προνοιακό επίπεδο η απόφαση της λειτουργίας ενός συστήματος βασικής προνοιακής συνταξιοδότησης για όλους τους πολίτες από το 2018, αναφέρεται στη σύνταξη των 360 ευρώ που δεν καλύπτει ούτε τα δύο τρίτα της γραμμής φτώχειας. Η καθιέρωση του συστήματος αυτού επαναπροσδιορίζει το «βισμαρκανο» σύστημα Κοινωνικής Πολιτικής προς έναν καθολικό τύπο βασικής προστασίας «μπεβεριτζιανού» τύπου. Με άλλα λόγια, η νέα Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα διευρύνει την αδικία, τις κοινωνικές ανισότητες και τη φτώχεια.

3.3. Έρευνες Σχετικά με την Οικονομική κρίση και την Ιδεολογία που Έχει Δημιουργηθεί

Στις σχετικές έρευνες που έχουν διενεργηθεί έως τις μέρες μας σχετικά με την Οικονομική Κρίση του 2009 και την ιδεολογία που έχει δημιουργηθεί, πολλοί είναι αυτοί οι οποίοι συγκρίνουν την παρούσα κρίση με εκείνη του 1929. Στην Αμερική της περιόδου του 1929 ξέσπασε το επονομαζόμενο Κραχ και οι αρχές της χώρας πίστευαν ότι διέθεταν τον τρόπο να αντιμετωπίσει την οικονομική ανέχεια (Buis & Duval, 2011). Ενώ η αξία των βιομηχανικών μετοχών αυξάνονταν, οι οικονομικοί κύκλοι άρχισαν να φοβούνται μια ξαφνική πτώση των τιμών των μετοχών και άρχισαν να πωλούν τις μετοχές. Περίπου 13 εκατομμύρια τίτλοι μετοχών ρευστοποιήθηκαν έως τις 24 Οκτωβρίου του 1929. Από εκείνη τη στιγμή, πολλοί

Αμερικάνοι άρχισαν να ρευστοποιούν τις μετοχές τους προκειμένου να κερδίσουν περισσότερα χρήματα (Atkins, 2010).

Οι τιμές των μετοχών σημείωσαν μείωση και ο πανικός άρχισε να κυριαρχεί στο χρηματιστήριο, καθώς οι μετοχές άρχισαν να πωλούνται πριν προλάβουν να «πέσουν» και άλλο. Οι τράπεζες, οι οποίες είχαν τοποθετήσει τα χρήματα τους σε μετοχές για μεγαλύτερα κέρδη, άρχισαν να καταστρέφονται και προχώρησαν σε πτώχευση. Κάποιες από αυτές δεν μπορούσαν να δανείσουν χρήματα σε πελάτες τους για την αγορά βιομηχανικών προϊόντων και φυσικά δεν προσέφεραν καμία χρηματοδότηση σε κάποια επιχείρηση. Έτσι οι επιχειρήσεις δε μπορούσαν να διαθέσουν τα προϊόντα τους σε κανένα καταναλωτή και άρχισαν να τα συσσωρεύουν σε στοκ. Τα διάφορα “trust” περιόρισαν την παραγωγή τους, οι εργαζόμενοι απολύονται και οι αμοιβές μειώθηκαν. Η οικονομική κρίση γινόταν όλο και πιο δύσκολη από τη στιγμή που δεν υπήρχαν πολυάριθμοι καταναλωτές και έτσι το 1930 η αμερικάνικη οικονομία παρουσιάζει σημάδια «παρακμής» και σχετικής ύφεσης.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα ήταν ότι οι τράπεζες της Αμερικής που είχαν δανείσει χρήματα ανά τον κόσμο, ήθελαν με κάθε τρόπο να τα λάβουν πίσω για να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους δυσκολίες. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπές ευρωπαϊκές τράπεζες χρεοκόπησαν, όπως στη Γερμανία και στην Αυστρία. Μέσω αυτών των γεγονότων λοιπόν, η κρίση διέρχεται και στην ήπειρο της Ευρώπης. Περισσότερο όμως απ’ όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η Γερμανία ήταν αυτή που επλήγη περισσότερο, αφού η βιομηχανική της ανάπτυξη που ήταν πολύ σημαντική και στηριζόταν σε αμερικάνικα κεφάλαια (O’Neill, 2011).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 ξεκίνησε με μια άμεση κατάρρευση των τιμών του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης. Το βασικότερο αίτιο ήταν για πολλούς μια νομισματική πολιτική περιοριστική από την προηγούμενη χρονιά που είχε εφαρμοσθεί προκειμένου να αντιμετωπισθεί η κερδοσκοπία. Παρ’ όλα αυτά όμως, σημειώθηκε μια ενδελεχής επέκταση της οικονομικής κρίσης από την αδόκιμη οικονομική πολιτική αλλά και από το ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο των αγορών και του τρόπου που εκείνες λειτουργούσαν. Χαρακτηριστικός ήταν και ο πανικός από τους καταθέτες οι οποίοι άρχισαν να αποσύρουν τις καταθέσεις τους από τις τράπεζες.

Η πτώχευση των τραπεζών ήταν ακόμα ένα χαρακτηριστικό όπως και η δραστική υποχώρηση των ιδιωτικών καταναλώσεων εντός των αγορών, αφού εντοπίζεται μια διάχυτη αβεβαιότητα απέναντι στην παραγωγή και τα εισοδήματα. Έτσι σαν αποτέλεσμα, η δραστική μείωση της ζήτησης οδήγησε σε μια πτώση όλων των τιμών σε κάθε επίπεδο αλλά και των σχετικών αγαθών. Ως αποτέλεσμα, η ανεργία αυξήθηκε σχετικά. Επίσης, την τετραετία 1930-1933, στις ΗΠΑ είναι χαρακτηριστικό ότι σημειώθηκε μείωση του προϊόντος κατά 31% και μια υποχώρηση τιμών κατά 33%. Η ανεργία την περίοδο 1930-1938 έφτασε το 26%. Πέρα όμως από τα παραπάνω σημειώθηκαν και κάποια γεγονότα αρνητικής ανατροφοδότησης σε χρηματοπιστωτικό και πραγματική οικονομία. Το βάρος των επιχειρήσεων μεγάλωσε από τη μείωση των τιμών.

Η πιστότητα των τραπεζών και των επιχειρήσεων μειώθηκε και έτσι οι τράπεζες αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και άλλο όπως και τα επίπεδα των τιμών. Η κρίση των ΗΠΑ μεταδόθηκε από την μείωση των εκροών κεφαλαίων προς άλλες χώρες. Σε ολόκληρο τον κόσμο ξέσπασε μια βίαιη οικονομική κρίση. Βασικοί λόγοι ήταν αυτός του χρυσού και σημαντικές εισροές του στις ΗΠΑ. Το αποτέλεσμα ήταν οι περιοριστικές νομισματικές συνθήκες που επεβλήθησαν σε άλλες χώρες. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή την περίοδο σημειώθηκε και το φαινόμενο του προστατευτισμού και των αναγκαστικών υποτιμήσεων προκειμένου να στηριχθούν οι εθνικές οικονομίες.

Δημιουργήθηκε όμως μια συρρίκνωση του παγκόσμιο εμπορίου και μια ύφεση της οικονομίας και των δραστηριοτήτων της. Πολλές ήταν οι ανατροπές που σημειώθηκαν στην οικονομική πολιτική και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών από τις όποιες διεξήχθησαν σημαντικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση της κρίσης. Κάποιες από αυτές έγιναν κατά την περίοδο της κρίσης και κάποιες άλλες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο κανόνας του εμπορίου του χρυσού όμως ως λύση ανάπτυξης και κίνησης της αγοράς, εγκαταλείφθηκε από πολλές χώρες μετά την αλλαγή των νομισμάτων σε χρυσό και από το ενδιάμεσο στάδιο μεταβολής των ισοτιμιών τους.

Από το 1933, συγκεκριμένες πολιτικές ενεργούς διαχείρισης ζήτησης άρχισαν να εφαρμόζονται, τις θεμελίωσε θεωρητικά το 1936 ο Keynes. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι αντιλήψεις γύρω από τις δυνατότητες και τον προσανατολισμό της

νομισματικής πολιτικής άλλαξαν και το πλαίσιο εποπτείας των τραπεζών αναμορφώθηκε. Συγκεκριμένα στις ΗΠΑ, η αναμόρφωση αυτή έγινε το 1933 σύμφωνα με το νόμο Glass-Steagal αλλά και με την ίδρυση του Οργανισμού Εγγύησης Καταθέσεων. Κάτω από αυτό το πρίσμα οι τράπεζες χωρίστηκαν σε καταθετικές και επενδυτικές, όπου οι καταθετικές είχαν ένα αυστηρό πλαίσιο λειτουργίας.

Επιχειρώντας λοιπόν μια σύγκριση της σημερινής οικονομικής κρίσης με όλα εκείνα τα γεγονότα και συνισταμένες που αναφέρθηκαν ως χαρακτηριστικά της κρίσης του 1929, η πρόσφατη οικονομική κρίση εκδηλώθηκε κάτω από μια διόγκωση των επισφαλειών σε μια αγορά στεγαστικών δανείων τα οποία είχαν λάβει τα νοικοκυριά με όχι και τόσο καλή πιστοληπτική ικανότητα στην Αμερική. Πολλοί ήταν οι λόγοι οι οποίοι συνέβαλλαν σε αυτή την αναταραχή, για παράδειγμα το επίπεδο ρευστότητας που υπήρχε για πολλά χρόνια, καθώς και η υπερπροσφορά αποταμιεύσεων από ασιατικές οικονομίες. Οι προσδοκώμενες υψηλές αποδόσεις και η μεγάλη διάθεση κινδύνων από επενδυτές αποτέλεσαν σημαντικούς λόγους. Επίσης, υπήρξε ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών προϊόντων μεγάλου κινδύνου, ενώ το γεγονός πως στις ΗΠΑ είχε καταργηθεί από το 1933 η διάκριση ανάμεσα σε εμπορικές και επενδυτικές τράπεζες, διευκόλυνε τις παραπάνω εξελίξεις. Η απουσία εποπτείας του χρηματοπιστωτικού τομέα βοήθησε τη ραγδαία εξάπλωση της αναταραχής στο χρηματοπιστωτικό και πραγματικό τομέα.

Οι εγγυήσεις των καταθέσεων θεωρούνταν σοβαρός παράγοντας ακόμα και στην Ελλάδα, όπου κορυφώθηκε η αντιμετώπιση τη διεύρυνσης της κρίσης. Η οικονομική δραστηριότητα πιεζόταν από τη μη σωστή λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών και σαν αποτέλεσμα εμφανίσθηκε μια εξασθένηση της οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι υπήρχε μια υπονόμευση των κεφαλαίων των τραπεζών αλλά και μια δυσκολία στο να χρηματοδοτούν νοικοκυριά και επιχειρήσεις.

Δεν είναι τυχαίο βέβαια ότι τόσο το παγκόσμιο εύρος των προβλημάτων από τον χρηματοπιστωτικό τομέα αλλά και η στενή διασύνδεση των εθνικών οικονομιών οδήγησαν τη διεθνή κοινότητα σε κάποιες παρεμβάσεις τολμηρές οι οποίες δεν είχαν προηγούμενο ιστορικό. Τράπεζες, κυβερνήσεις, κρατικοί φορείς και διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί προχώρησαν σε αυτές τις παρεμβάσεις. Στόχος τους ήταν να

αμβλύνουν όσο μπορούσαν τους όποιους χρηματοπιστωτικούς κινδύνους και ταυτόχρονα να περιορίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία. Επίσης στόχευαν σε μια ανθεκτικότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος απέναντι σε όποιος κινδύνους οι οποίοι σχετίζονταν με την επιδείνωση των μακροοικονομικών μεγεθών. Οι διεθνείς διαβουλεύσεις εντάθηκαν και παρουσίασαν μεγάλη πρόοδο σε θέματα μεταρρυθμίσεων γύρω από το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Έτσι ήλπιζαν να μειωθούν παρόμοια φαινόμενα αστάθειας στο μέλλον.

Η εφαρμογή μέτρων συμβατικών νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής κατάφερε να αποτρέψει την κατάρρευση του δημοσιονομικού συστήματος το 2008 που ήταν η έξαρση της κρίσης. Το ΑΕΠ υποχώρησε πιο πολύ το έτος 2009. Έχουν εμφανισθεί κάποια σημάδια ανάκαμψης της οικονομίας από το τρίτο τρίμηνο. Κάποιες οικονομίες όπως της Ινδίας και της Κίνας επηρεάστηκαν και αυτές αλλά κατάφεραν και διατήρησαν υψηλό ρυθμό ανάπτυξης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το 1929 δεν υπήρχαν παράγοντες όπως η αντίδραση της διεθνής κοινότητας και τα αναδυόμενα οικονομικά μεγέθη. Είναι εμφανές ότι οι οικονομολόγοι αλλά και οι υπεύθυνοι χάραξης της πολιτικής έχουν διδαχθεί από την κρίση του 1930. Κάτι που φάνηκε από την αντίδραση της πολιτικής στο ότι ήταν αποτελεσματική. Παρόλα αυτά δε μπόρεσαν να προβλέψουν το εύρος της κρίσης, και παρότι τις αδυναμίες στην οικονομική επιστήμη ούτε και τη λειτουργία η το ρυθμιστικό πλαίσιο των χρηματοπιστωτικών αγορών. Τα στοιχεία που πρέπει να αναγνωρισθούν είναι τα εξής (Calomiris, 2011):

- Σημαντικά εργαλεία είναι στη διάθεση της μακροοικονομικής πολιτικής προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι οικονομικές διακυμάνσεις.
- Οι νέες αντιλήψεις γύρω από τη δημοσιονομική πολιτική και το ρόλο της σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης της Ε.Ε. και όσο αφορά τα καθήκοντα της νομισματικής πολιτικής έχουν εφαρμοσθεί χωρίς αναστολές και μάλιστα με εντυπωσιακή ταχύτητα
- Τα φαινόμενα πανικού των καταθετών για τα χρήματά τους αποφεύχθηκαν από τη θεσμοθέτηση εγγυήσεων απέναντι σε αυτές. Από την άλλη πλευρά το διεθνές νομισματικό σύστημα δε ήταν εμπόδιο για σωστές αντιδράσεις πολιτικής .

Ωστόσο ελλοχεύουν ακόμα κάποιοι συγκεκριμένοι κίνδυνοι που παραμένουν στις κατευθύνσεις για τη στρατηγική εξόδου από την κρίση. Μέχρι στιγμής η επικείμενη ανάκαμψη παραμένει πολύ αργή και εύθραυστη. Η ανεργία μαστίζει τους νέους αλλά και τους μεγαλύτερους, οι ισολογισμοί και η εξυγίανσή τους όσον αφορά τις τράπεζες και τα προβληματικά στοιχεία του ενεργητικού τους είναι ακόμα ανεκπλήρωτα και παραμένουν αβέβαιες οι οικονομικές προοπτικές. Έτσι λοιπόν η σταθερότητα της ανάκαμψης είναι αβέβαιη. Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους των χωρών που είναι διογκωμένη έχει κάνει απαραίτητη μια πολιτική η οποία θα απαιτήσει δημοσιονομική σταθερότητα. Κάτι που θα πάρει αρκετά χρόνια. Στην Ε.Ε. η ζώνη του ευρώ το ακαθόριστο εθνικό χρέος και δημόσιο θα σημειώσει αύξηση κατά 20 εκατοστιαίες μονάδες μέχρι το 2010. Επιπλέον το δημόσιο ακαθόριστο χρέος θα προσεγγίσει το 100% του ΑΕΠ μέχρι το 2014 (Calomiris, 2011).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η ελληνική οικονομία του 2009 είναι κυρίως μια οικονομία υπηρεσιών, τόσο παραδοσιακών, όπως ο τουρισμός και η ναυτιλία, όσο και πιο σύγχρονων, όπως οι τηλεπικοινωνίες και οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Με την υιοθέτηση του ευρώ, δεν υπάρχει πια εθνική πολιτική συναλλαγματικής ισοτιμίας, ενώ η εισροή κεφαλαίων υποστηρίζεται και από τους πόρους των Διαρθρωτικών Ταμείων της Ε.Ε. και ο γεωργικός τομέας ενισχύεται από την Κοινή Αγροτική Πολιτική. Ωστόσο, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παραμένει – όπως και στη δεκαετία του 1930 – βασικό πρόβλημα, που δεν είναι πια δυνατό να αντιμετωπιστεί με υποτίμηση της δραχμής ή με συμφωνίες «εμπορικών συμψηφισμών» (clearing). Αντιθέτως, το πρόβλημα αυτό απαιτεί πολιτική διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, που θα διευρύνουν την παραγωγική βάση και θα προωθήσουν την εξωστρέφεια της οικονομίας. Το δημόσιο έλλειμμα και χρέος δεν αποτελούν πια αντικείμενο διαπραγματεύσεων με τους ξένους «ομολογιούχους» και με την Κοινωνία των Εθνών. Γίνονται όμως αντικείμενο διαβούλευσης με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει των κανόνων του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και απαιτούν αξιόπιστη δημοσιονομική πολιτική. Οι δημοσιονομικές εξελίξεις κρίνονται επίσης καθημερινά στις διεθνείς αγορές, οι οποίες διαμορφώνουν τη διαφορά αποδόσεων μεταξύ των κρατικών ομολόγων της Ελλάδος και εκείνων των άλλων χωρών και τελικά καθορίζουν το κόστος δανεισμού του Δημοσίου.

Οι επιπτώσεις στα δημόσια οικονομικά είναι πολύ μεγαλύτερες, αλλά στην πραγματικότητα μόνο κατά ένα μέρος είναι γνήσιες επιπτώσεις της κρίσης, καθώς κατά τα άλλα αντανακλούν χρόνιες παθογένειες στο σύστημα κατάρτισης του κρατικού προϋπολογισμού και στους μηχανισμούς ελέγχου των δαπανών και είσπραξης των φόρων.

3.4. Ιδιαίτερες Συνθήκες σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Επίπεδο

Με τη λήξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου ξεκίνησε η προσπάθεια για την οικονομική και κοινωνική ανόρθωση της Ευρώπης. Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, οι βάσεις για την ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας ετέθησαν το 19^ο αιώνα σαν ανταπόκριση σε πολλά κοινωνικά προβλήματα, τα οποία δημιουργήθηκαν με τη βιομηχανική επανάσταση. Στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι η κοινωνική προστασία πηγάζει από την ιδέα της παροχής βοήθειας από το κράτος και επιβάλλει, όπως τονίζει ο Βαρδακούλας, την εξασφάλιση και συντήρηση του μισθωτού, όχι μόνο του μετέχοντος της παραγωγής αλλά και του μη μετέχοντος χωρίς προσωπική ευθύνη, διότι συντηρεί την παραγωγικότητα της εργασίας.

Από την αρχή αυτή ξεπήδησε η ιδέα της κοινωνικής ασφάλισης. Η ιδέα αυτή ανήχθη ακολούθως σε σύστημα καλύψεως βασικών κινδύνων, βιολογικών και κοινωνικών. Το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης στηρίζεται στις αρχές της αυτονομίας και της αυτοβοήθειας. Σύμφωνα με την αρχή της αυτονομίας κάθε ασφαλιστικός οργανισμός έχει διοικητική αυτοτέλεια προς τις δραστηριότητες του και λειτουργεί με τη μορφή Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου, ενώ διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο εκπροσωπούνται οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες. Σύμφωνα με την αρχή της αυτοβοήθειας οι ασφαλισμένοι συμμετέχουν στις δαπάνες του ασφαλιστικού τους φορέα πληρώνοντας την εισφορά τους (Σταθόπουλος, 2005).

Η καταβολή της εισφοράς σημαίνει ότι ο ασφαλισμένος προνοεί για το μέλλον του και αναλαμβάνει την ευθύνη για την προστασία του ίδιου και της οικογένειάς του. Πάνω σε αυτές τις βάσεις αλλά και με μεγαλύτερη

αποφασιστικότητα οι κυβερνήσεις συνέχισαν την επέκταση των μέτρων κοινωνικής πολιτικής. Την περίοδο αυτή το Κράτος Πρόνοιας γνωρίζει τη ακμή του: η περίοδος 1945-1969 θεωρείται η χρυσή εποχή του Κράτους Πρόνοιας, όπου αναγνωρίζεται η χρησιμότητα και η αναγκαιότητα του κοινωνικού ρόλου του Κράτους και επεκτείνονται σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού οι κοινωνικές παροχές.

Οι υπερασπιστές της διευρυμένης συμβολής του Κράτους στην ευημερία των πολιτών φιλοδοξούσαν να αναλάβει το Κράτος τη ευθύνη για όλες σχεδόν τις ανάγκες του πολίτη. Αυτή η αντίληψη εκφράστηκε με τη γνωστή ρήση του προέδρου των ΗΠΑ Roosevelt: *«Το Κράτος πρόνοιας φροντίζει το άτομο από το λίκνο μέχρι το τάφο»*. Η ιστορική συγκυρία έπαιξε σημαντικό ρόλο επίσης στην ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Μετά από τις εμπειρίες του καταστροφικού πόλεμου οι λαοί και οι κυβερνήσεις των δυτικών χωρών επιζητούσαν την ευημερία, την ειρήνη, την κοινωνική δικαιοσύνη. Μέσα σε αυτό το κλίμα, αποδόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας.

Ο κύριος στόχος του Κράτους Πρόνοιας σε γενικές γραμμές ήταν να αμβλύνει τα κοινωνικά προβλήματα και τις πληγές που άφησε ο πόλεμος και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μεγαλύτερη ισότητα και ευημερία των διαφόρων κοινωνικών τάξεων. Έτσι κάθε χώρα άρχισε με βάση τις δικές της κοινωνικές, ιστορικές και οικονομικές συνθήκες να οικοδομεί το κράτος πρόνοιας. Οι κοινωνικοί εταίροι - το κεφάλαιο το εργατικό κίνημα και το κράτος ήταν έτοιμοι να συνεργασθούν για να ανοικοδομηθεί μεταπολεμικά ένας καλύτερος κόσμος. Αυτό το πνεύμα για την κοινωνική ασφάλεια εκφράζει και το άρθρο 22 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Φιλαδέλφειας: *«κάθε άνθρωπος σαν μέλος της κοινωνίας έχει δικαίωμα για κοινωνική ασφάλιση, έχει αξίωση να γίνονται σεβαστά τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά του δικαιώματα που είναι αναγκαία για την αξιοπρέπεια και τη ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, όπως αυτά διαμορφώνονται από τη χώρα του και τη διεθνή συνεργασία μετά από στάθμιση της οργάνωσης και των πλουτοπαραγωγικών πηγών κάθε κράτους»*.

Οι βασικοί άξονες της Κοινωνικής Πολιτικής στρέφονται γύρω από τη διατήρηση του εισοδήματος για την καταπολέμηση της ανεργίας, την ανάπτυξη του

συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, την καθιέρωση ενός Εθνικού Συστήματος Υγείας και την παροχή οικογενειακών και άλλων επιδομάτων, ώστε να εξασφαλίζεται ένα κατώτατο επίπεδο αξιοπρέπειας, διαβίωσης και κοινωνικής προστασίας. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να γίνει αναφορά στα χαρακτηριστικά των βασικών συστημάτων κοινωνικοασφαλιστικής κάλυψης τα οποία και αποτελούν τη σπονδυλική στήλη το σύγχρονου Κράτους Πρόνοιας.

Σύμφωνα με το Βαρδακούλα, οι κύριες διαφορές μεταξύ της κοινωνικής ασφάλισης και της κοινωνικής ασφάλειας είναι (Σταθόπουλος, 2005):

- Η κοινωνική ασφάλιση καλύπτει μόνο ένα μέρος των εργαζομένων, η κοινωνική ασφάλεια παρέχει κοινωνική προστασία σε όλο το πληθυσμό.
- Η κοινωνική ασφάλιση χρηματοδοτείται από τις εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών και με την επιχορήγηση από τον κρατικό προϋπολογισμό. Η κοινωνική ασφάλεια χρηματοδοτείται από ειδική φορολογία η οποία βαρύνει ολόκληρο τον πληθυσμό.
- Οι ασφαλιστικοί φορείς είναι αυτοδιοικούμενοι υπό τη εποπτεία και το διαχειριστικό έλεγχο του κράτους. Στην κοινωνική ασφάλεια ο μόνος ασφαλιστικός φορέας είναι το ίδιο το κράτος.
- Οι χορηγούμενες παροχές στην κοινωνική ασφάλιση διαφοροποιούνται κατά ασφαλισμένο ανάλογα με το χρόνο ασφάλισης και το επίπεδο των εισφορών. Παροχές των κοινωνικών ασφαλίσεων ονομάζονται όλα τα μέτρα που παίρνει ένας ασφαλιστικός φορέας για την πρόληψη, επανόρθωση ή απλή μείωση των οικονομικών και βιολογικών επιπτώσεων από προκαθορισμένους κινδύνους.
- Οι παροχές διακρίνονται σε περιοδικές χρηματικές όπως είναι οι συντάξεις γήρατος, αναπηρίας και θανάτου, και στα επιδόματα τα οποία είναι περιορισμένης χρονικής διάρκειας και αφορούν την ασθένεια, τη μητρότητα, την ανεργία, τα οικογενειακά βάρη και τη στράτευση. Επίσης υπάρχουν και οι εφ' άπαξ χρηματικές παροχές για έξοδα γάμου και τοκετού καθώς και δάνεια αυτοστέγασης.

- Οι παροχές σε είδος περιλαμβάνουν τη υγειονομική προστασία η οποία καλύπτει την ιατρική, νοσοκομειακή και φαρμακευτική περίθαλψη κάθε ασφαλισμένου και των μελών της οικογένειάς του. Συνήθως υπάρχει οικονομική συμμετοχή του ασφαλισμένου όταν το ποσό ξεπερνά ένα ορισμένο ανώτατο όριο δαπανών. Στην κοινωνική ασφάλεια οι χορηγούμενες παροχές είναι ισόϋψες με σκοπό τη εξασφάλιση του ενός ελάχιστου ορίου συντήρησης μετά από τη συμπλήρωση ενός ορισμένου ορίου ηλικίας.
- Στην κοινωνική ασφάλιση η χρηματική παροχή είναι αναπληρωματική του ατομικού εισοδήματος ενώ στην κοινωνική ασφάλεια η χρηματική παροχή είναι συμπληρωματική του ελλείποντος ατομικού εισοδήματος. Σύμφωνα με τον Σκουτέλη, ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης καλείται ανταποδοτικό όταν οι παροχές αναλογούν στις καταβεβλημένες εισφορές, διανεμητικό όταν δε ακολουθείται αυτή η αναλογία μεταξύ των εισφορών παροχών αλλά υπάρχει μια εσωτερική αλληλεγγύη-αναδιανομή μεταξύ των ασφαλισμένων, αναπληρωματικό του εισοδήματος όταν αναπληρώνεται σε μεγάλο βαθμό το απολεσθέν εισόδημα του ασφαλισμένου χαρακτηριστικό των βιομηχανικών χωρών και συμπληρωματικό του εισοδήματος όταν δεν αναπληρώνει αλλά συμπληρώνει απλώς το εισόδημα- χαρακτηριστικό των υπό ανάπτυξη χωρών.
- Σύμφωνα με τον Κρεμάλη οι δυο τομείς διαφέρουν ως προς τους βασικούς τους στόχους. Βασική επιδίωξη της κοινωνικής ασφάλισης είναι ότι η συμπλήρωση ή αναπλήρωση της απώλειας εισοδήματος από προκαθορισμένο κοινωνικό κίνδυνο για εξουδετερωθούν οι οικονομικές συνέπειες τους. Με την κοινωνική πρόνοια αντίθετα χορηγούνται τα μέσα για μια στοιχειώδη αντιμετώπιση οποιασδήποτε ανάγκης. Οι παροχές δηλαδή της κοινωνικής ασφάλισης έχουν και σε περιορισμένη έκταση αποζημιωτικό χαρακτήρα ενώ εκείνες της κοινωνικής πρόνοιας ικανοποιούν περισσότερο ανάγκες στοιχειώδους διατροφής και συντήρησης.

3.4.1. Διαφορετικές Προσεγγίσεις στην Ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας σε Διεθνές Επίπεδο

Αν και συνήθως γίνεται αναφορά στο Κράτος Πρόνοιας σαν να πρόκειται για ένα στατικό πανομοιότυπο σύστημα κοινωνικής προστασίας, στην πραγματικότητα σχεδόν κάθε χώρα της Ευρώπης δημιούργησε το δικό της τύπο κράτους πρόνοιας. Οι θρησκευτικές και πολιτιστικές αξίες, η ιστορία, οι οικονομικές και δημογραφικές συνθήκες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη διαφορετικών προγραμμάτων πρόνοιας σε κάθε χώρα. Εν τούτοις πέρα από τις επιμέρους ιδιαιτερότητες υπάρχουν και κοινά σημεία αναφοράς τα οποία χαρακτηρίζουν ομάδες κρατών. Είναι σκόπιμο να γίνει μια σύντομη αναφορά στους τύπους και τα χαρακτηριστικά των διαφόρων τύπων κρατών πρόνοιας στην Ευρώπη, χωρίς βέβαια να αγνοείται ότι το κράτος πρόνοιας είναι ένα ιδεολόγημα, ένα πρότυπο ανάλυσης της πραγματικότητας όχι όμως η ίδια η πραγματικότητα (Σταθόπουλος, 2005).

Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις μεταξύ των Κρατών, οι βασικοί στόχοι της κοινωνικής ασφάλισης παραμένουν οι εξής:

- Η λήψη μέτρων για την εξασφάλιση ικανότητας για εργασία.
- Η λήψη μέτρων για την εξασφάλιση της απασχόλησης μέσα από την αναδιανομή του εισοδήματος.
- Η άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από τη αναδιανομή του εισοδήματος.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά κάθε προτύπου του Κράτους Πρόνοιας στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

	Σκανδιναβικό/ Σοσιαλδημοκρατικό Πρότυπο	Γερμανικό/ Κορπορατιστικό Πρότυπο	Αγγλοσαξονικό / Φιλελεύθερο Πρότυπο	Μεσογειακό /Νοτιο- ευρωπαϊκό Πρότυπο
Μορφή Καθεστώτος κοινωνικής πρόνοιας	Σύγχρονο – Εθνικής κάλυψης	Επιλεκτική κάλυψη	Καθολική κάλυψη μεικτό σύστημα προνοιακής οικονομίας	Υπολειμματική ή κάλυψη καθολική υγειονομική κάλυψη
Χαρακτηριστικά	Πλήρης απασχόληση το κράτος πρόνοιας σαν εργοδότης πρώτης επιλογής	Πλήρης οικονομική ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας έχει τη πρώτη ευθύνη για αποζημίωση	Πλήρης οικονομική ανάπτυξη το κράτος πρόνοιας έχει την ευθύνη για αποζημίωση όταν ο μισθωτός μένει άνεργος	Σημαντικός ρόλος της οικογένειας και Εκκλησίας
Δικαιώματα Για	Εργασία	Κοινωνική ασφάλιση	επιδόματα	Διακηρύσσεται ι το δικαίωμα για εργασία και επιδόματα αλλά μερικώς υλοποιείται
	Το δικαίωμα στηρίζεται σε μια θεσμοθετημένη αντίληψη που απορρέει από την ιδιότητα του ατόμου σαν πολίτη		Ίσως οδηγήσει σε ανάπτυξη ενός κανονικού κράτους πρόνοιας	
Τοποθετημένες σχετικά με τη κατοχύρωση για βασικό εισόδημα	Περιορισμένο ενδιαφέρον	Ίσως οδηγήσει σε μια ριζοσπαστική θεώρηση του προβλήματος της μείωσης του εισοδήματος για φτωχούς και άνεργους		

(Κατρούγκαλος, 1998)

Στο Σκανδιναβικό/σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο περιλαμβάνονται η Δανία, Φινλανδία, Σουηδία και Ολλανδία. Η έμφαση δίνεται στη καθολική κάλυψη του πληθυσμού, στην πρόληψη και στη προστασία της εργασίας και του επιπέδου ζωής. Στις χώρες αυτές η χρηματοδότηση βαρύνει σχεδόν ολοκληρωτικά το κράτος, για παράδειγμα, στη Δανία το 80% της χρηματοδότησης βαρύνει το κρατικό προϋπολογισμό για την κοινωνική ασφάλεια. Τα χαρακτηριστικά του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου είναι τα εξής (Κατρούγκαλος, 1998):

- ✚ δίδεται έμφαση στην αναδιανομή, στην κοινωνική ένταξη και στην καθολικότητα,
- ✚ οι χώρες χαρακτηρίζονται από ισχυρό κοινωνικό διάλογο, στενή συνεργασία των κοινωνικών εταίρων με την κυβέρνηση και τα συνδικάτα διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στην οικονομική ζωή.
- ✚ υπάρχει ενθάρρυνση της υποστήριξης του πληθυσμού, υψηλές παροχές, διαφοροποιημένες υπηρεσίες, αύξηση της απασχόλησης και μείωση των κοινωνικών διαιρέσεων.
- ✚ υπάρχει πολυπλοκότητα στο σύστημα,
- ✚ η κυβέρνηση έχει ισχυρό προσανατολισμό,
- ✚ το σύστημα έχει υψηλό κόστος, η γραφειοκρατία, υψηλή φορολογική επιβάρυνση και πιέσεις στον προϋπολογισμό λόγω του υψηλού κόστους.

Το αγγλοσαξονικό/φιλελεύθερο σύστημα το οποίο αρχικά προτάθηκε από το λόρδο William Beveridge το 1942 στηρίζεται στην αρχή της κοινωνικής ασφάλισης: «για να πάρει κάποιος ένα επίδομα πρέπει να έχει συμβάλει οικονομικά». Το αγγλοσαξονικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας θεωρείται σύστημα καθολικής κάλυψης. Οι βασικές αρχές του αγγλοσαξονικού περιλαμβάνουν (Σταθόπουλος, 2000):

- Την κοινωνική προστασία σε όλο τον πληθυσμό.
- Την κάλυψη των κοινωνικο-οικονομικών κινδύνων.

- Τη διαχείριση όλου του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας από ένα δημόσιο φορέα.
- Οι υπηρεσίες της Εθνικής Υπηρεσίας Υγείας παρέχονται δωρεάν σε πολίτες.

Το αγγλοσαξονικό/φιλελεύθερο μοντέλο εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία και χαρακτηρίζεται από:

- ✚ την εστίασή του αποκλειστικά στις ανάγκες των αναξιοπαθούντων και στις ομάδες χαμηλού εισοδήματος,
- ✚ η κοινωνική βοήθεια που παρέχει πραγματοποιείται μέσω του αυστηρού ελέγχου των προσωπικών δεδομένων οδηγώντας στην έκθεση των οφειλόμενων,
- ✚ η παροχή βοήθειας σε μία συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα οξύνει τις κοινωνικές ανισότητες,
- ✚ ο στόχος του μοντέλου είναι η προστασία απέναντι στην απόλυτη φτώχεια στηριζόμενη κυρίως στις προνοιακές υπηρεσίες και στην εμπορευματοποίηση των κοινωνικών παροχών,
- ✚ η μικρή ευαισθησία στις δημογραφικές αλλαγές, η χαμηλή φορολογία, οι διαφοροποιημένες υπηρεσίες και η αύξηση των θέσεων εργασίας στον τομέα χαμηλών δεξιοτήτων,
- ✚ η μεγάλη κοινωνική ανισότητα, οι μεγάλες κοινωνικές διαιρέσεις, οι χαμηλού επιπέδου υπηρεσίες για τους φτωχούς και ο κοινωνικός στιγματισμός.

Στην τρίτη κατηγορία, στο συντηρητικό μοντέλο, εντάσσεται η Γερμανία η Αυστρία, η Γερμανία, το Βέλγιο, η Γαλλία και το Λουξεμβούργο. Η έμφαση στις χώρες αυτές είναι στην κοινωνική ασφάλιση για τους εργαζομένους, που χρηματοδοτείται από τους εργοδότες, τους εργαζομένους και το Κράτος. Προϋπόθεση για παροχή βοήθειας είναι η προηγμένη συμμετοχή των εργαζομένων με εισφορές για ένα χρονικό διάστημα για την κάλυψη των ασφαλιστικών κινδύνων έναντι της ανεργίας, της ασθένειας, των γηρατειών και του θανάτου. Ο Bismarck ο οποίος θεσμοθέτησε το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στη Γερμανία έδωσε έμφαση

στην αρχή της επικουρικότητας (Σταθόπουλος, 2005). Η αρχή αυτή υποστηρίζεται από την αντίληψη ότι οτιδήποτε μπορεί να επιτύχει το άτομο με δική του πρωτοβουλία και προσπάθεια δε πρέπει να αναλαμβάνει η κοινωνία να το εκτελέσει.

Η βασική ευθύνη για την κάλυψη των αναγκών του ατόμου από θεσμικής πλευράς βρίσκεται στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα όσο πιο κοντά γίνεται στο άτομο που έχει ανάγκη. Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας για θέματα κοινωνικής προστασίας πρέπει πρώτα να εξαντληθούν οι δυνατότητες για βοήθεια από την οικογένεια, τους συγγενείς, τους φίλους. Μετά ζητείται βοήθεια από την τοπική κοινότητα, τις εθελοντικές οργανώσεις και τέλος από την κεντρική κυβέρνηση. Στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης η κοινωνική ασφάλεια περιλαμβάνει τόσο την παροχή οικονομικής βοήθειας όσο και την παροχή συμβουλευτικών και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών.

Η διαχείριση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας στηρίζεται στα εξής στοιχεία:

- Πρέπει να υπάρχει μια σημαντικά αριθμητικά μεγάλη ομάδα ατόμων τα οποία να μοιράζονται τον ίδιο κίνδυνο, να είναι εκτεθειμένα στον ίδιο περίπου βαθμό στον κίνδυνο. Θεωρητικά η ασφάλιση κάθε κινδύνου χρηματοδοτείται από τις εισφορές της ομάδας. Εκείνοι που έχουν υψηλά εισοδήματα πληρώνουν τις υψηλότερες εισφορές και έχουν υψηλότερες απολαβές. Στόχος του συστήματος είναι να αποδίδονται ίσα οφέλη – επιδόματα για ίσες προσφορές. Στην πραγματικότητα δεν είναι πάντα εύκολη η πιστή εφαρμογή αυτής της αρχής : για παράδειγμα οι δαπάνες για την κάλυψη της ασθένειας πληρώνονται από τα ταμεία με βάση τις ανάγκες και όχι αποκλειστικά από την κυβέρνηση μέσω γενικής φορολογίας.
- Η δεύτερη αρχή αναφέρεται στη διατήρηση του συστήματος και προορίζεται για όσους προσφέρουν υπηρεσίες στο κράτος για το καλό του γενικού συνόλου. Όπως είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι στρατιωτικοί, οι ανάπηροι πολέμου. Αυτοί δικαιούνται παροχές από το κοινωνικό σύνολο. Οι συντάξεις αναπήρων είναι ένα τέτοιο παράδειγμα συντήρησης κοινωνικά ευπαθών ομάδων. Τα επιδόματα και γενικά τα οφέλη χρηματοδοτούνται από τη γενική φορολογία.

Τα γενικά χαρακτηριστικά του συντηρητικού μοντέλου είναι τα εξής (Espring-Andersen, 2006):

- ✚ δίνει έμφαση στην εργασία θέτοντάς τη ως βάση των κοινωνικών μεταβιβάσεων,
- ✚ απολαμβάνει υψηλό επίπεδο δημόσιας στήριξης,
- ✚ επιτρέπει στους αποδέκτες των κοινωνικών παροχών να διατηρήσουν το επίπεδο του εισοδήματός τους,
- ✚ η φορολογική επιβάρυνση είναι ενδιάμεσου επιπέδου,
- ✚ επιτρέπει το ιδιωτικό σύστημα παροχής υπηρεσιών χωρίς δελτίο στον τομέα της υγείας,
- ✚ η αναδιανομή του εισοδήματος είναι περιορισμένη,
- ✚ ευνοεί αυτούς που έχουν κοινωνική και επαγγελματική θέση, διαιωρίζοντας τα κοινωνικά χάσματα,
- ✚ είναι ευαίσθητο στα δημογραφικά στοιχεία,
- ✚ η χρηματοδότησή του προκύπτει κυρίως από τις εισφορές των εργοδοτών και των εργαζομένων.

Στο Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο εντάσσονται η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Ελλάδα. Τα γενικά χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι (Ferrera, 1996):

- ✚ το χαμηλό επίπεδο των κοινωνικών μεταβιβάσεων,
- ✚ οι κοινωνικές πολιτικές χαρακτηρίζονται από ιδιαιτερότητα και πελατειακά γνωρίσματα,
- ✚ η εσωτερική πόλωση αναπλήρωσης εισοδήματος,
- ✚ η ανισόρροπη κατανομή της προστασίας με προστασία στις τάξεις του εργατικού δυναμικού αλλά πενιχρή επιδότηση σε όσους βρίσκονται σε μη θεσμοποιημένη εργασία,

- ✚ δεν υπάρχει θεσπισμένο νομοθετικό δικαίωμα εθνικού προγράμματος ελάχιστου εισοδήματος για άτομα/οικογένειες με ανεπαρκείς πόρους,
- ✚ η υπανάπτυξη των παροχών και υπηρεσιών προς την οικογένεια και υπανάπτυξη της δημόσιας στεγαστικής πολιτικής και των στεγαστικών επιδοτήσεων,
- ✚ ο χαμηλός βαθμός διείδυσης του κράτους στην προνοιακή,
- ✚ η χαμηλή αποδοτικότητα των υπηρεσιών του κοινωνικού κράτους αποτελούν αρνητικά χαρακτηριστικά του μοντέλου.

3.5. Εξελίξεις της Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα

Το 2010 η κρίση της ελληνικής οικονομίας έγινε ακόμα εντονότερη και μεταβολή του ΑΕΠ ήταν 4-5%. Έτσι οι σημαντικότερες εξελίξεις που σημειώθηκαν ελέω οικονομικής κρίσης, ήταν οι εξής ακόλουθες (Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2011):

- *Ανεργία.* Το 2010 έφτασε το 12,5%. Στην κρίσιμη αυτή για την κατανομή του οικογενειακού εισοδήματος κατηγορία των ανδρών ηλικίας 30-44 ετών η αύξηση ήταν ακόμα πιο εντυπωσιακή από 3,9% το 2008 σε 5,6% το 2009 και σε 8,7% το 2010.
- *Μισθοί ιδιωτικού τομέα.* Οι πραγματικές αποδοχές στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα υποχώρησαν κατά 7,3% ενώ στις τράπεζες κατά 6,2%.
- *Εισοδήματα αυτοαπασχόλησης.* Σημαντικός αριθμός ατομικών και άλλων μικρών επιχειρήσεων έκλεισαν λόγω της οικονομικής ύφεσης. Πολύ περισσότερες κατάφεραν να επιβιώσουν αλλά επίσης με σημαντική μείωση των εσόδων τους. Επομένως, τα εισοδήματα από την αυτοαπασχόληση και ελεύθερα επαγγέλματα και από τα ευγενή επαγγέλματα ιατρών, δικηγόρων, και μηχανικών μειώθηκαν. Ανασφαλή δεδομένα για το μέγεθος της μείωσης των εισοδημάτων αυτών δεν είναι ακόμα διαθέσιμα.

- *Πληθωρισμός*. Παρά την ύφεση ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή ανέβηκε σε 4,7% το 2010 κυρίως λόγω της αύξησης των συντελεστών ΦΠΑ αλλά και της ανόδου των τιμών των καυσίμων διεθνώς σε συνδυασμό με διάφορες στρεβλώσεις σε εγχώριες αγορές αγαθών.

3.5.1. Επιρροές και Αλλαγές της Οικονομίας της Χώρας

Οι επιρροές και αλλαγές που επήλθαν στην οικονομία της χώρας μετά την κρίση, αναφέρονται στην καταλληλότητα των δεικτών ανισότητας και φτώχειας και στην κατανομή του βάρους των μέτρων λιτότητας (Ματσαγγάνας, 2011).

3.5.1.1. Η Καταλληλότητα των Δεικτών Ανισότητας και Φτώχειας

Η αποτίμηση των επιπτώσεων της κρίσης στην Ελλάδα ως προς την ανισότητα γίνεται ουσιαστικά με τρεις δείκτες. Ο πρώτος είναι ο δείκτης Gini όπου οι τιμές του οποίου κυμαίνονται από 0 μέχρι 1 με μέγιστη ανισότητα το σύνολο του διαθέσιμου εισοδήματος σε μια οικονομία σε ένα μόνο άτομο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δείκτης αυτός είναι περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβολές προς το μέσο της κατανομής εισοδήματος παρά στα άκρα. Ο δεύτερος δείκτης είναι ο συντελεστής μεταβλητικότητας μέτρο της διασποράς του εισοδήματος. Ο τρίτος είναι ο δείκτης S80/S20 ο οποίος αντιστοιχεί σε λόγο του διαθέσιμου εισοδήματος του πλουσιότερου πεντημορίου του πληθυσμού δια το διαθέσιμο εισόδημα του φτωχότερου πεντημορίου.

Όσον αφορά την εκτίμηση των επιπτώσεων της κρίσης στη φτώχεια χρησιμοποιούνται δυο δείκτες (Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2011). Και οι δυο μετρούν το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα χαμηλότερο από 60% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος με μια σημαντική διαφορά. Ο πρώτος, ο συμβατικός δείκτης, σχετικής φτώχειας χρησιμοποιείται ευρύτατα στην Ευρώπη και αναφέρεται σε διάμεσο εισόδημα όπως αυτό διαμορφώνεται κάθε χρόνο. Με άλλα λόγια καθώς το διάμεσο εισόδημα αυξάνεται ή μειώνεται, αυξάνεται και αντίστοιχα

και το όριο της φτώχειας ή μειώνεται. Η χρήση του δείκτη αυτού είναι απολύτως συμβατή με την έννοια της σχετικής φτώχειας αποτελεί δε πάγια τακτική εδώ και πολλές δεκαετίες ενώ η αυξομείωση του διάμεσου εισοδήματος δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη.

Όμως σε εποχές μεγάλων αυξήσεων ή μεγάλων μειώσεων του διάμεσου εισοδήματος, η καταλληλότητα της έννοιας της σχετικής φτώχειας τίθεται υπό αμφισβήτηση. Ιδιαίτερα σε εποχές κρίσης τα άτομα συγκρίνουν πιθανώς το βιοτικό τους επίπεδο όχι μόνο με αυτά της μέσης οικογένειας στη χώρας στην οποία κατοικούν αλλά και με το δικό τους βιοτικό επίπεδο στο πρόσφατο παρελθόν. Η παρακολούθηση του φαινομένου αυτού απαιτεί την εφαρμογή ενός διαφορετικού δείκτη φτώχειας ο οποίος αναφέρει το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας όχι του τρέχοντος έτους αλλά και του προηγούμενου. Λαμβάνοντας υπόψη και τον πληθωρισμό (Σταθόπουλος, 2000).

Συγκεκριμένα ο δεύτερος δείκτης φτώχειας που παρουσιάζεται εδώ αναφέρει το ποσοστό του πληθυσμού που είχε το 2010 χαμηλότερο εισόδημα από το 60% του τιμαριθμικά αναπροσαρμοσμένου διάμεσου ισοδυναμικού διαθέσιμου εισοδήματος της κατανομής του 2009. Με τον διορθωμένο αυτό δείκτη, προσπαθούμε να εκτιμήσουμε τον αριθμό των πολιτών αφού ξέσπασε η κρίση διέθεταν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν το καλάθι αγαθών που αντιστοιχούσε σε εισόδημα ίσο με το όριο της φτώχειας πριν τη κρίση. Σε μια εποχή μείωσης των ονομαστικών εισοδημάτων και αύξησης των τιμών όπως είναι η σημερινή ένας τέτοιος δείκτης φαίνεται καταλληλότερος. Μετά από αυτή τη μακροσκελή αλλά αναγκαία επισκόπηση των διαφόρων μεθοδολογικών ζητημάτων είναι καιρός να περάσουμε στα αποτελέσματά μας (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

3.5.1.2. Κατανομή του Βάρους των Μέτρων Λιτότητας

Εκτός όμως των παραπάνω, σημαντικό ρόλο στην επιρροή και αλλαγή των Κοινωνικών Υπηρεσιών Πρόνοιας, κατέχει και η κατανομή βάρους των μέτρων

λιτότητας σχετικά, τα τελευταία χρόνια λόγω κρίσης. Τα ερωτήματα τα οποία προκύπτουν σχετικά, κάνουν λόγο σχετικά για τα εξής:

- Ποιοι πλήρωσαν τα μέτρα λιτότητας;
- Ποια είναι η επίπτωση του κάθε μέτρου;
- Πώς κατανεμήθηκε το βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής μεταξύ των διαφορετικών εισοδηματικών ομάδων;

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς λοιπόν των ειδικών, σημειώνεται πως η εξοικονόμηση από τη μείωση των συντάξεων και των μισθών του Δημοσίου υπεραντισταθμίστηκε από τη μείωση των εσόδων του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων και από την αύξηση της δαπάνης για επιδόματα ανεργίας (Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2011). Δυο βασικές δημοσιονομικές συνέπειες της οικονομικής ύφεσης και εν μέρει των ίδιων των μέτρων λιτότητας. Αντίθετα, η συμβολή της αύξησης των συντελεστών ΦΠΑ σε δημοσιονομικούς στόχους φαίνεται να υπήρξε καθοριστική.

Όσον αφορά τη διανεμητική επίδραση των μέτρων λιτότητας αυτή καθορίστηκε από δυο κύριους παράγοντες: αφετέρου τη θέση στην κατανομή εισοδήματος όσων πλήττονται από αυτό. Για παράδειγμα, εξαιρέθηκαν από την εισφορά αλληλεγγύης ύψους μέχρι 1400 ευρώ το μήνα. Σαν συνέπεια αυτής της πρόβλεψης το μέτρο αυτό δεν έθιξε σχεδόν καθόλου τα χαμηλά εισοδήματα. Αντίθετα, το πλουσιότερο δεκατημόριο του πληθυσμού υπολογίζεται ότι συνείσφερε 45% της συνολικής εξοικονόμησης από αυτό το μέτρο ενώ τα δυο επόμενα δεκατημόρια ένα 33% ακόμα.

Σε μικρότερο βαθμό κάτι ανάλογο συνέβη με τις περικοπές στις συντάξεις : 3% της συνολικής εξοικονόμησης από το μέτρο αυτό προήλθε από το φτωχότερο πεντημόριο του πληθυσμού η συνεισφορά έφτασε το 39% της συνολικής εξοικονόμησης. Η διανεμητική επίπτωση των περικοπών στους μισθούς του Δημοσίου δείχνει επίσης σαφώς προοδευτική : το πλουσιότερο πεντημόριο του πληθυσμού συνείσφερε 65% της συνολικής εξοικονόμησης ολόκληρο το κάτω μισό τμήμα της κατανομής εισοδήματος μόνο 4%. Όμως η ερμηνεία της επίπτωσης αυτής είναι πιο σύνθετη. Ο σχεδιασμός του μέτρου αυτού περιείχε κάποια ψήγματα

προοδευτικότητας με τη έννοια ότι όσο χαμηλότερος είναι ο μισθός τόσο μεγαλύτερο είναι το τμήμα απώλειας από την κατάργησή του 13^{ου} μισθού και του 14^{ου} που αναπληρώνεται από τα ενιαία επιδόματα αδείας.

Όμως αυτό που κυρίως καθόρισε τη διανεμητική επίπτωση του μέτρου αυτού ήταν η τοποθέτηση των μισθωτών του ευρύτερου Δημόσιου τομέα στην κατανομή εισοδήματος. Πράγματι σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας το 74% των δημοσίων υπαλλήλων συγκεντρώνονται στα τρία πλουσιότερα δεκατημόρια από τα οποία προήλθε το 84% της συνολικής εξοικονόμησης από το μέτρο αυτό. Παρότι οι μεταβολές στο ΦΕΠ το 2010 έκαναν προοδευτική τη δομή του και αύξησαν τους μεσοσταθμικούς συντελεστές δυο παράγοντες συνετέλεσαν ώστε και η δημοσιονομική του επίπτωση να μετριαστεί.

Από τη μια πλευρά βέβαια, τα μέτρα λιτότητας μείωσαν το φορολογητέο εισόδημα των συνταξιούχων και των μισθωτών Δημοσίου ενώ η γενικότερη οικονομική ύφεση μείωσε τα ιδιωτικά εισοδήματα. Από την άλλη η φοροδιαφυγή αλλοίωσε τη διανεμητική επίπτωση του φορολογικού συστήματος αφού ωφελήθηκαν τα υψηλότερα εισοδηματικά περισσότερο από αυτή. Τέλος, η διανεμητική επίπτωση της αύξησης των συντελεστών ΦΠΑ υπήρξε αναμφίβολα αντιστρόφως προοδευτική δηλαδή η επιβάρυνση σαν ποσοστό εισοδήματος ήταν μικρότερη για τους πλουσίους από ότι για τους φτωχούς. Χαρακτηριστικά το πρόσθετο ποσό φόρου που κατέβαλε το πλουσιότερο πεντημόριο ήταν μόλις 2,9 φορές υψηλότερο από αυτό που πλήρωσε το φτωχότερο ενώ ο λόγος των εισοδημάτων που διέθεταν τα πεντημόρια αυτά έφτανε το 6,2.

Η διανεμητική επίπτωση κάθε μέτρου λιτότητας μπορεί να αξιολογηθεί συστηματικότερα χρησιμοποιώντας το δείκτη Reynolds – Smolensky. Ο δείκτης αυτός δείχνει τη διαφορά ανάμεσα στην πραγματική τιμή του συντελεστή Gini και στην υποθετική τιμή που αυτός θα λάμβανε αν το υπό εξέταση μέτρο απουσίαζε κρατώντας όλα τα άλλα δεδομένα σταθερά. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δείκτης αυτός λαμβάνει υπόψη όχι μόνο τα χαρακτήρα της επίπτωσης κάθε μέτρου αλλά και το συνολικό μέγεθός της. Οι τιμές του δείκτη αυτού επιβεβαιώνουν όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως : η διανεμητική επίπτωση των περικοπών σε μισθούς Δημοσίου ήταν προοδευτική, η θεσμοθέτηση εισφοράς αλληλεγγύης σε συντάξεις και οι αλλαγές στο

ΦΕΠΦ είχαν επίσης προοδευτική αλλά ασθενέστερη διανεμητική επίπτωση ενώ η περικοπή των συντάξεων είχε σχεδόν ουδέτερο αποτέλεσμα.

Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει και αν απομονώσουμε τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας της κυβέρνησης από τις συνέπειες της ευρύτερης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας. Όπως αναφέραμε προηγουμένως η διάκριση είναι σε κάποιο βαθμό τεχνητή : η ύφεση εν μέρει οφείλεται και στα μέτρα λιτότητας. Μόνο εν μέρει όμως. Οι δυσκολίες του ιδιωτικού τομέα έχουν βαθύτερες ρίζες: στην ισχυρή παραγωγική δομή της ελληνικής οικονομίας, στη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της καθώς και σε επικράτηση μιας παρασιτικής επιχειρηματικότητας που συχνά προσανατολίζεται στην καλλιέργεια προνομιακών σχέσεων με εκπροσώπους του πολιτικού κόσμου με σκοπό την εξασφάλιση συμβάσεων στο Δημόσιο (Ματσαγγάνας, 2011).

Η προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης έκλεισε την κάνουλα της δημόσιας χρηματοδότησης και έθεσε σε κρίση όλες τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, υγιείς και μη, που έμμεσα ή άμεσα εξαρτώνται από τη δημόσια κατανάλωση. Συνεπώς παρότι σε κάποιο βαθμό τεχνητή η διάκριση μεταξύ μέτρων λιτότητας και ευρύτερης ύφεσης διατηρεί την αξία της. Ποια θα ήταν η επίπτωση των μέτρων λιτότητας της κυβέρνησης του 2010 στην κατανομή του εισοδήματος σύμφωνα με την υπόθεση *ceteris paribus*:

- Αν δηλαδή απομονώσουμε τα μέτρα από αυτές τις δευτερογενείς επιδράσεις του ιδιωτικού τομέα
- Τι θα συνέβαινε αν τα μέτρα λιτότητας μείωναν μεν τις συντάξεις και στους μισθούς στο Δημόσιο
- Αν προχωρούσαν σε αύξηση της φορολογίας αλλά χωρίς απολύσεις και με σταθερά τα ονομαστικά εισοδήματα των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα και των αυτοαπασχολούμενων, τότε τι θα συνέβαινε

Σύμφωνα με την παρουσίαση αυτών των στοιχείων, τα μέτρα λιτότητας συμπίεσαν την κατανομή εισοδήματος στη φτώχεια όπως τη μετράμε συμβατικά. Από την άλλη βέβαια, η συμπίεση της κατανομής εισοδήματος έγινε προς τα κάτω: από το 5,4% του πληθυσμού που λόγω της κρίσης βρέθηκε το 2010 με πραγματικό εισόδημα

κάτω από όριο της φτώχειας του 2009 ακριβώς το μισό λόγω της επίδρασης των μέτρων λιτότητας. Γενικά τα υψηλά εισοδήματα εμφανίζονται να συνεισφέρουν περισσότερο: στο πλουσιότερο δεκατημόριο αντιστοιχεί το 21,5% της συνολικής εξοικονόμησης, στο δεύτερο πλουσιότερο το 14,3%. Όμως η συμβολή των χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων ήταν κάθε άλλο παρά αμελητέα: το φτωχότερο δεκατημόριο συνείσφερε 4,3 % της συνολικής εξοικονόμησης, το δεύτερο φτωχότερο 6,1% (Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2011).

Τέλος και βάση όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, αν ληφθεί υπόψη το μερίδιο αυτών των δυο δεκατημορίων στο συνολικό εισόδημα ήταν μικρότερο από τη συμμετοχή τους στα μέτρα λιτότητας καταλήγουμε αβίαστα στο εξής συμπέρασμα. Αν και σε απόλυτους όρους οι πλούσιοι συνεισέφεραν περισσότερο από τους φτωχούς σε σχετικούς όρους συνυπολογίζοντας και την επίδραση του ΦΠΑ οι φτωχοί κατάφεραν να συνεισφέρουν περισσότερο από τους πλούσιους.

3.6. Τα Ευρωπαϊκά Κράτη και οι Επιπτώσεις Κρίσης σε Αυτά

Η υπάρχουσα οικονομική κρίση έχει επηρεάσει εις βάθος τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης και κυρίως τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η οικονομική κρίση των ημερών μας μπορεί να χαρακτηριστεί ως η χειρότερη κρίση μετά τη Μεγάλη Ύφεση του 1930. Οι Ευρωπαϊκές χώρες αντιμετωπίζουν μεγάλες προκλήσεις που απορρέουν από την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, από την οποία απορρέουν προβλήματα όπως η μειωμένη καταναλωτική πίστη, οι μειωμένες επενδύσεις, η επιβράδυνση των εξαγωγών, η ραγδαία αύξηση των ποσοστών ανεργίας, η εξίσου ραγδαία αύξηση των ποσοστών των ατόμων που ζουν στα όρια της φτώχειας και η πτώση στις αγορές περιουσιακών στοιχείων. Τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη έχουν επηρεαστεί δυσανάλογα από την κρίση λόγω των διαφορετικών οικονομικών συνθηκών που επικρατούν σε αυτά, αλλά και εξαιτίας της διαφορετικότητας στις πολιτικές στρατηγικές που ακολουθούν. Η Δυτική Ευρώπη βάλλεται εντονότερα συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρώπη και η οικονομική υποστήριξη των κυβερνήσεων είναι απαραίτητη, όπως και η παροχή κίνητρων για την ελαχιστοποίηση των αποτελεσμάτων της ύφεσης. Η διαφοροποίηση της έντασης και

των αποτελεσμάτων της οικονομικής κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιφέρει την πρόβλεψη μίας μακράς διάρκειας της κρίσης (European Communities, 2009).

Πιο συγκεκριμένα, η πραγματική οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επιβραδυνθεί αισθητά, γεγονός που οδήγησε σε δυσμενείς επιπτώσεις στα δανειακά χαρτοφυλάκια, στην αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων και στην προσφορά πιστώσεων. Πλην των αρνητικών επιπτώσεων στην πραγματική οικονομική δραστηριότητα έχει επηρεαστεί από την κρίση το δυνητικό προϊόν, δηλαδή το επίπεδο της παραγωγής που συνάδει με την πλήρη αξιοποίηση των διαθέσιμων συντελεστών παραγωγής της εργασίας, του κεφαλαίου και της τεχνολογίας. Το ποσοστό ανεργίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει αυξηθεί περισσότερο από 2 ποσοστιαίες μονάδες και προβλέπεται περαιτέρω απότομη στα επόμενα τρίμηνα (European Communities, 2009). Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αρχές του 2013 καταμετρήθηκαν 26,2 εκατομμύρια άνεργοι, ποσοστό που αγγίζει το 10,8% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, ενώ ο Ευρωπαϊκός ΑΕΠ μειώθηκε κατά 0,5%.

3.7. Το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού και οι Επιρροές και Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης στο Επάγγελμα

Αρχικά, εύλογο είναι να παρατεθεί συνοπτικά ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού. Όπως μελετήθηκε, οι θεωρητικές γνώσεις της Κοινωνικής Εργασίας αντλούνται από τις αξιοποιημένες γνώσεις του πεδίου των Κοινωνικών Επιστημών με γνώμονα τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα των διαφόρων κοινωνικών ερευνών που έχουν διεξαχθεί μέχρι και σήμερα. Οι γνώσεις που θα πρέπει λοιπόν να έχει ένας κοινωνικός λειτουργός είναι οι εξής:

- Γνώσεις για την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση των ατόμων.
- Γνώσεις αναφορικά με τους κοινωνικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς θεσμούς και το αντίκτυπο αυτών στο άτομο.
- Γνώσεις των διαδικασιών και της μεθοδολογίας της κοινοτικής ανάπτυξης.

- Γνώσεις της δυναμικής των αλληλεπιδράσεων στα πλαίσια μίας κοινωνικής ομάδας.
- Γνώσεις για τα εργαλεία επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων μέσω οργανωτικών προγραμμάτων και παροχής βοήθειας.

Το εύρος εργασίας ενός κοινωνικού λειτουργού αντιστοιχεί στους φορείς της προνοιακής και αναπτυξιακής πολιτικής. Τους φορείς άσκησης της Κοινωνικής Εργασίας βάσει του νομικού τους καθεστώτος (δημόσιος, ιδιωτικός, εθελοντικός τομέας) αποτελούν οι οργανώσεις του δημοσίου φορέα και οι οργανώσεις της κοινοτικής ανάπτυξης, οι ιδιωτικές κερδοσκοπικές οργανώσεις και οι εθελοντικές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Οι επαγγελματικοί τομείς του κοινωνικού λειτουργού βάσει των απαιτήσεων των υπαρχόντων κοινωνικών προβλημάτων είναι η κοινωνική ασφάλιση, η κοινωνική πρόνοια, η ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής, η εργασία, η κατοικία, η εκπαίδευση, η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, η υγεία, η ψυχική υγεία, η κοινοτική οργάνωση, η προστασία μετακινούμενων πληθυσμών, η προστασία των κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων, οι υπηρεσίες του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης και οι κοινωνικές υπηρεσίες των ενόπλων δυνάμεων (Καλλινικάκη, 1998).

Η Διεθνής Ένωση Σχολών της Κοινωνικής Εργασίας, τον Ιούλιο του 2001, όρισε πως το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού *«προάγει την κοινωνική αλλαγή, την επίλυση προβλημάτων στις σχέσεις των ανθρώπων και την ενδυνάμωση και ενίσχυσή τους με στόχο την επαύξηση της ευημερίας τους»*. Η δεοντολογία των κοινωνικών λειτουργών υπαγορεύει πως οφείλουν να:

- ✚ Να αντιπαλεύουν την αρνητική διάκριση, η οποία αφορά το διαφορετικό χρώμα δέρματος, τη διαφορετική φυλή, το διαφορετικό θρήσκευμα, την ηλικία, την κουλτούρα, την κοινωνική και οικονομική κατάσταση, την οικογενειακή κατάσταση, το φύλο, τις πολιτικές θέσεις και απόψεις και τέλος, την σεξουαλικότητα.
- ✚ Να αναγνωρίζουν την διαφορετικότητα, οι κοινωνικοί λειτουργοί οφείλουν να σέβονται την εθνική και πολιτισμική διαφορετικότητα.
- ✚ Οι κοινωνικοί λειτουργοί οφείλουν να διανέμουν τις πηγές που έχουν ισότιμα και δίκαια.
- ✚ Να πολεμούν εναντίον των άδικων πολιτικών και πρακτικών.

- ✚ Να έχουν ως γνώμονα την αλληλεγγύη, με σκοπό την καταστολή των κοινωνικών αποκλεισμών και του στιγματισμού. Οι κοινωνικοί λειτουργοί οφείλουν να στοχεύουν σε μία κοινωνία όπου να τους εντάσσει όλους (Ifsw, 2014).

Οι προϋποθέσεις άσκησης του επαγγέλματος στη χώρα μας, σύμφωνα με την Καλλινικάκη (1998), είναι οι εξής:

- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να διαθέτει επικοινωνιακές δεξιότητες και να «μιλά» την γλώσσα του εκάστοτε εξυπηρετούμενου, βάσει του μορφωτικού του επιπέδου.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να δύναται να συνεργάζεται με τους εξυπηρετούμενους και την υπηρεσία/φορέα.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να θέτει σε δράση του εξυπηρετούμενους και να τους ωθεί να λαμβάνουν πρωτοβουλίες για να ξεπεράσουν τα ελλείμματά τους.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να έχει γνώση των προσωπικών και κοινωνικών αναγκών των ατόμων ή ομάδων και την παραγοντοποίησή τους.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να δύναται να αξιολογεί την σχέση που αναπτύσσουν οι εξυπηρετούμενοι με την υπηρεσία και τον ίδιο.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να αναλύει και αξιολογεί τη λειτουργικότητα του εξυπηρετούμενου αναφορικά με την λειτουργικότητά του και την κοινωνική του προσαρμογή.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να είναι γνώστης των υφισταμένων προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να είναι σε θέση να προτείνει στον εξυπηρετούμενο το καταλληλότερο πρόγραμμα.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να είναι σε θέση να ενημερώνει πλήρως τον εξυπηρετούμενο για τις παροχές του προγράμματος.
- ✚ Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να γνωρίζει αναλυτικά το βαθμό απόδοσης του κάθε προγράμματος που προτείνει και τις πιθανότητες επίτευξης των στόχων του.

Σύμφωνα με τον Meyer (1967) το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού επικυρώνεται μέσω της Πολιτείας, της κοινωνικής υπηρεσίας, του εξυπηρετούμενου, της κοινότητας και από τον ίδιο τον κοινωνικό λειτουργό. Η Πολιτεία επικυρώνει το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού μέσω της θεσμοθέτησης και της κατοχύρωσης των όρων εφαρμογής της Κοινωνικής Εργασίας, ενώ η κοινωνική υπηρεσία επικυρώνει το επάγγελμα μέσω της άσκησης της Κοινωνική Εργασίας ως εργαλείο υλοποίησης των προγραμμάτων της. Ο εξυπηρετούμενος επικυρώνει το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού με την εμπλοκή του στη διαδικασία των κοινωνικών παροχών και η κοινότητα το επικυρώνει μέσω της συμμετοχής της στις παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών, με σκοπό τη βελτίωση της λειτουργικότητάς της. Τέλος, ο κοινωνικός λειτουργός επικυρώνει το επάγγελμα του με την άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας βάσει της τήρησης της επαγγελματικής του δεοντολογίας και με εργαλείο αξιοποίηση των επιστημονικών του γνώσεων (Meyer,1967).

Σε περίοδο οικονομικής κρίσης οι κοινωνικοί λειτουργοί αντιμετωπίζουν πρωτίστως την παραβίαση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η αυξημένη οικονομική ανισότητα και οι πολιτικές συνέπειες της κρίσης υπονομεύουν την ίδια τη δημοκρατία (Goldberg, 2012). Σύμφωνα με τους Farnsworth & Irving (2010) η τρέχουσα οικονομική κρίση έχει ανοίξει το δρόμο για μια νέα εποχή του Κράτους Πρόνοιας: την εποχή της λιτότητας.

Το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού έχει ως αφετηρία την προώθηση της κοινωνικής ευημερία των ατόμων, μέσω της ενδυνάμωσης των ικανοτήτων και των πόρων των ατόμων, καθώς και τη βελτίωση των συνθηκών που περιορίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ποιότητας ζωής του πληθυσμού. Ταυτόχρονα, οι κοινωνικοί λειτουργοί εργάζονται για την εξάλειψη της φτώχειας, των διακρίσεων και της καταπίεσης και στην περίοδο της οικονομικής κρίσης θα πρέπει να προσαρμόσουν τις προσεγγίσεις τους ώστε να ανταποκριθούν στους νέους κινδύνους και στις προκλήσεις.

Η οικονομική κρίση έχει συμβάλει στη δημιουργία νέων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και τα άτομα τα οποία χρήζουν κοινωνικής υποστήριξης είναι αυτοί που έχουν επηρεαστεί περισσότερο: οι άνεργοι και όσοι έχουν υποστεί απώλεια

εισοδήματος, οι μετανάστες, οι συμβασιούχοι εργαζόμενοι, οι εργαζόμενοι στο γεωργικό τομέα και οι ιδιοκτήτες μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οι εργαζόμενοι στον τομέα της μεταποίησης, οι νεοεισερχόμενοι και χωρίς προϋπηρεσία εργαζόμενοι και οι αυτοαπασχολούμενοι (Corell, 2010). Οι πρακτικές των κοινωνικών λειτουργών αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των νέων ευάλωτες κατηγοριών και απαιτείται μια πολυδιάστατη προσέγγιση που συνδέει τις παγκόσμιες προκλήσεις και τις ευκαιρίες σε τοπικό επίπεδο.

Ο Fraser (1997) αναφέρει πως οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να εργαστούν με τις ευπαθείς ομάδες σε τρία επίπεδα: στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, στο επίπεδο της τοπικής κοινότητας και σε πρωτοβάθμιες ομάδες, όπως η οικογένεια και σε ατομικό επίπεδο. Η εμφάνιση των κοινωνικών κινδύνων απαιτεί αλλαγή του ρόλου και των καθηκόντων των κοινωνικών λειτουργών, καθώς οι νέες συνθήκες εμπεριέχουν τα προβλήματα στην απασχόληση και στους μισθούς, ενώ το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών αυξάνεται περαιτέρω.

Οι κυρίαρχοι κοινωνικοί κίνδυνοι που καλούνται να αντιμετωπίσουν πλέον οι κοινωνικοί λειτουργοί περιλαμβάνουν την ανεργία, τα προβλήματα ψυχικής υγείας, την τοξικομανία, την εγκληματικότητα, τις χρόνιες ασθένειες και τον κοινωνικό αποκλεισμό και την αποδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών. Για την αντιμετώπιση αυτών των νέων κοινωνικών κινδύνων οι κοινωνικοί λειτουργοί θα πρέπει να βρίσκονται σε συνεχή προσαρμογή και να προωθήσουν την ενίσχυση των γνώσεων και των δεξιοτήτων τους. Σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης ο κοινωνικός λειτουργός κατέχει στρατηγικό ρόλο στην επιρροή προς την ατομική προσαρμογή και στην επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής.

Ο κοινωνικός λειτουργός δίνει την προσοχή του σε προβλήματα όπως η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα πρότυπα εργασίας, σε μεθόδους ανακούφισης των ανέργων, σε τεχνικές για την αντιμετώπιση των συναισθηματικών προβλήματα των ανέργων και στη σχέση μεταξύ των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Ουσιαστικά, οι κοινωνικοί λειτουργοί συμμετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση, έχοντας την ευθύνη μέσω των γνώσεών τους για τη διαπίστωση της σοβαρότητας των ενδεχόμενων κακών ρυθμίσεων, ενώ συνδράμουν στην κοινωνική αλλαγή μέσω της επιρροής τους στα ΜΜΕ και μέσω της πίεσης για την κοινωνική

νομοθεσία. Οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν την ευθύνη να μιλήσουν για λογαριασμό των ευπαθών ομάδων που έχουν θιγεί από τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, με δεδομένο πως η Κοινωνική Εργασία υποστηρίζει το πρόγραμμα των κατάλληλων κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, στις οποίες οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν την ευθύνη να λαμβάνουν ενεργό και ηγετικό ρόλο.

Αρκετοί κοινωνικοί λειτουργοί ήταν στην πρώτη γραμμή της δημιουργίας θέσεων εργασίας κατά το 1930, καθώς οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες της απώλειας του εισοδήματος διαδραματίζουν ένα αξιόλογο κοινωνικό ρόλο. Οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να συμβάλουν στη μείωση των ανισοτήτων με τη συμμετοχή τους σε οργανισμούς που υποστηρίζουν την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας. Ακόμη μπορούν να ασκήσουν πιέσεις για την αύξηση του κατώτατου μισθού και να ενταχθούν τα συνδικάτα ώστε να υποστηρίξουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις που θα ωφελήσουν τους εργαζομένους.

Στην Ελλάδα, υφίσταται εδώ και δεκαετίες κρίση στις δομές του Κράτους Πρόνοιας, γεγονός που έχει επιβαρυνθεί κατά πολύ από την οικονομική κρίση. Οι Υπηρεσίες Υγείας και Πρόνοιας και τα ασφαλιστικά ταμεία, όπως και οι περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες, καταρρέουν, τα επιδόματα ανεργίας μειώνονται συνεχώς και τα Δημόσια Ταμεία είναι σχεδόν άδεια. Οι Κοινωνικές Υπηρεσίες υπολειπονται λόγω των απολύσεων, ενώ οι οργανικές θέσεις των κοινωνικών λειτουργών σε αυτές, είναι ανύπαρκτες. Το αποτέλεσμα είναι οι Υπηρεσίες να υπολειπονται και να είναι αναποτελεσματικές.

Ταυτόχρονα με την αδυναμία ανταπόκρισης των Κοινωνικών Υπηρεσιών, οι δείκτες των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί από την οικονομική κρίση, αυξάνονται συνεχώς: οι κακές συνθήκες διαβίωσης, στέγασης, ο υποσιτισμός, τα προβλήματα υγείας, η απουσία υγειονομικής περίθαλψης, η αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, οι κοινωνικές ανισότητες, η κατάθλιψη, οι απόπειρες αυτοκτονίας, η παραβατικότητα, η βία, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η οικονομική μετανάστευση.

Επί του πρακτέου, σύμφωνα με τον ΣΚΛΕ (Σύλλογος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος), οι κοινωνικοί λειτουργοί διεκδικούν εντός των συνθηκών της υπάρχουσας οικονομικής κρίσης:

- ✚ Καταρχάς την πρόσληψη κοινωνικών λειτουργών για να στελεχώσουν τις απαραίτητες οργανικές θέσεις στις Κοινωνικές Υπηρεσίες της Ελλάδας.
- ✚ Την ενίσχυση της παροχής κοινωνικής φροντίδας στα άτομα και τις ομάδες οι οποίες την έχουν άμεσα ανάγκη. Η οικονομική κρίση έχει αυξήσει κατακόρυφα τα αριθμητικά δεδομένα των ομάδων αυτών. Η ενίσχυση των Κοινωνικών Υπηρεσιών είναι επιτακτική καθώς διασφαλίζουν την κοινωνική συνοχή.
- ✚ Τη θεσμοθέτηση μέτρων απαλλαγμένα από την καθυστέρηση της γραφειοκρατίας, τα οποία θα ευεργετούν τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, παρέχοντας τους οικονομική, κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη.
- ✚ Την αμεσότερη δυνατή ένταξη των δικαιούχων στα αντίστοιχα κοινωνικά προγράμματα.
- ✚ Τη χορήγηση βιβλιαρίου υγείας και τη διασφάλιση της δωρεάν πρόσβασης στην ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη σε όλους τους ανέργους, στα άτομα με χαμηλό εισόδημα και στις ευπαθείς ομάδες.
- ✚ Την προστασία των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων που περιλαμβάνουν την υγεία, την τροφή και τη στέγαση και την παιδεία, προσαρμοσμένα στις σημερινές οικονομικές συνθήκες.

3.8. Επίλογος Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρήθηκε η ανάλυση και η καταγραφή των ιδιαίτερων συνθηκών σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο, οι διαφορετικές προσεγγίσεις στην ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας σε διεθνές επίπεδο, η επεξήγηση σχετικά με το ποια είναι τα επίπεδα εξέλιξης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα αλλά και ποιες οι επιρροές και επιδράσεις της οικονομικής κρίσης στο επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού επηρεάζοντας αντίστοιχα την εξέλιξη αλλά και τις προοπτικές του επαγγέλματος.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Σχετικό Νομικό Πλαίσιο στην Παροχή Κοινωνικών Υπηρεσιών στους Πολίτες

4.1. Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύεται το σχετικό νομικό πλαίσιο που χαρακτήριζε το Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια, επικεντρώνοντας στα τρία δομικά προβλήματα των παροχών στους πολίτες. Τα συγκεκριμένα προβλήματα αναφέρονται στο ασφαλιστικό του Μνημονίου και στους Νόμους 3863/2010 και 3865/2010, τις επιρροές και αλλαγές της οικονομίας της χώρας και τις επιπτώσεις των αλλαγών της οικονομίας της χώρας όπως και τις επιπτώσεις των αλλαγών στην Ελλάδα.

4.2. Το Νομοσχέδιο Λομβέρδου: Τρία Δομικά Προβλήματα στην Παροχή Κοινωνικού Κράτους στους Πολίτες

Μια εβδομάδα αργότερα από την κύρωση του Μνημονίου Συνεννόησης, δόθηκε στη δημοσιότητα το σχέδιο νόμου που επεξεργάστηκε το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Οι αναντιστοιχίες μεταξύ τους ήταν σημαντικές: καταρχήν το ασφαλιστικό νομοσχέδιο δεν περιελάμβανε τις δεσμεύσεις του Μνημονίου για πλήρη σύνταξη στα 65 ή μετά από 40 έτη ασφάλισης, ούτε εκείνες για την ταχύτητα μετάβασης από το ισχύον σύστημα στο νέο σύστημα (Ματσαγγάνας, 2011). Επιπλέον η αρχιτεκτονική του νέου ασφαλιστικού, όπως περιγραφόταν στο αρχικό νομοσχέδιο, είχε σοβαρά δομικά προβλήματα: πρώτον αντί των τριών ταμείων που ανέφερε το Μνημόνιο τα νομοσχέδιο προέβλεπε ότι οι δημοσιογράφοι, οι υπάλληλοι της Τράπεζας Ελλάδος, οι ιατροί, δικηγόροι και μηχανικοί θα ασφαλιζόνταν σε χωριστούς φορείς. Δεύτερον, το νομοσχέδιο προέβλεπε ότι ο κάθε ασφαλισμένος θα μπορεί να λαμβάνει τη βασική σύνταξη, όποτε αποφασίζει να συνταξιοδοτηθεί. Μια τέτοια ρύθμιση αδικούσε τους ασφαλισμένους που συνταξιοδοτούνταν νωρίτερα, ενώ ταυτόχρονα εισήγαγε κίνητρα

πρόωρης αποχώρησης και άρα της διόγκωσης των ελλειμμάτων (Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2011). Η διεθνής εμπειρία υποδεικνύει ότι η βασική σύνταξη χρηματοδοτείται από το Κράτος και συνεπώς θα πρέπει να χορηγείται με τη συμπλήρωση ενός ενιαίου ορίου ηλικίας για όλους.

Τρίτον, η αναλογική σύνταξη του νομοσχεδίου, αντί να είναι εξίσου αποδοτική για όλους, αδίκησε τους ασφαλισμένους με λιγότερα έτη ασφάλισης και χαμηλότερες αποδοχές. Συγκεκριμένα το ετήσιο ποσοστό αναπλήρωσης κυμαινόταν από 0,7% μέχρι 3%. Συνεπώς, το τελικό ποσοστό αναπλήρωσης θα κλιμακωνόταν ανάλογα με τα έτη και τις αποδοχές κάθε ασφαλισμένου. Με τον τρόπο αυτό η κυβέρνηση εμφανιζόταν να τηρεί κατά μέσο όρο τη δέσμευση για ετήσιο ποσοστό αναπλήρωσης της τάξης του 1,2%.

Όμως η κλιμάκωσή του απειλούσε να μειώσει πολύ την ανταποδοτικότητα των εισφορών για πολλούς εργαζομένους στο μέλλον, ώστε τα κίνητρα για ασφάλιση και καταβολή εισφορών θα εξασθενίσουν σε επικίνδυνο βαθμό. Η πηγή των τριών αυτών δόκιμων προβλημάτων θα έπρεπε να αναζητηθεί όχι στο Μνημόνιο, αλλά στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, και συγκεκριμένα στην απόπειρα του τελευταίου να περιγράψει με τη γλώσσα του πρώτου μια νέα αρχιτεκτονική που να απέχει όσο το δυνατό λιγότερο από την παλαιά και να είναι έτσι καταδικασμένη να ανακυκλώνει τις αδικίες και τα ελλείμματα του προηγούμενου συστήματος.

4.3. Το Ασφαλιστικό του Μνημονίου - Οι Νόμοι 3863/2010 και 3865/2010

Το τελικό νομοσχέδιο κατατέθηκε στη Βουλή στις 25 Ιουνίου 2010 και εγκρίθηκε με μικρή πλειοψηφία από τη Βουλή στις 12 Ιουλίου 2010. Τη ψήφιση του Νόμου 3863 του Νέου Ασφαλιστικού Συστήματος και των συναφών διατάξεων, ρυθμίσεων και εργασιακών σχέσεων, ακολούθησε η του Νόμου 3865 Μεταρρυθμίσεις Συνταξιοδοτικού Συστήματος του Δημοσίου και συναφείς διατάξεις. Οι δύο νόμοι καθιστούν αυστηρότερες τις προϋποθέσεις για συνταξιοδότηση για όσους πρόκειται να συνταξιοδοτηθούν τα επόμενα χρόνια ενώ επίσης περιέγραφαν την αρχιτεκτονική του συστήματος που θα ισχύει από το 2015. Όσο αφορά τις προϋποθέσεις για σύνταξη όσων πρόκειται να εξέρθουν σε σύνταξη

πριν από το 2015, οι σπουδαιότερες αλλαγές στο πλαίσιο των αλλαγών της Κοινωνικής Πολιτικής και Κράτους Πρόνοιας, αναφέρονται οι εξής (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011):

Αρχικά δεν εθίγησαν καθόλου όσοι θεμελιώνουν δικαίωμα συνταξιοδότησης μέσα στο 2010 οι οποίοι συνταξιοδοτούνται με τις προϋποθέσεις που ίσχυαν πριν από τη ψήφιση του νόμου 3863 και 3865. Επίσης από το 2011 αυξάνεται σταδιακά η ηλικία συνταξιοδότησης ανδρών στο Δημόσιο το όριο από το 2013 γίνεται 65 έτη για πλήρη σύνταξη ή 60 έτη για μειωμένη σύνταξη με εξαίρεση ασφαλισμένων με ανάπηρο παιδί ή σύζυγο. Ταυτόχρονα από το 2011 αυξάνεται σταδιακά η ελάχιστη διάρκεια ασφάλισης η οποία απαιτείται για συνταξιοδότηση. Για παράδειγμα στο Δημόσιο το όριο ηλικίας από το 2013 γίνεται 25 έτη για άνδρες και γυναίκες ανεξαρτήτως αριθμό παιδιών.

Επιπλέον, αναγνωρίστηκε πλασματικός χρόνος ασφάλισης σε μητέρες καθώς και στους υπόλοιπους ασφαλισμένους με την εξαγορά εισφορών που αντιστοιχούν σε στρατιωτική θητεία, σε περίοδο ανεργίας κλπ. Για παράδειγμα, δόθηκε η δυνατότητα εξαγοράς χρόνου απόκτησης ενός πτυχίου τετραετούς φοίτησης με το 26% του 20πλάσιου κατώτατου ημερομισθίου ανειδίκευτου εργάτη ανά μήνα, περίπου με τα σημερινά δεδομένα 10390 ευρώ για ολόκληρη τετραετία. Ο συνολικός χρόνος που μπορεί να αναγνωρισθεί είναι από τα 4 έτη σε 7 έτη από το 2014 ενώ θα προσμετράται τόσο στη θεμελίωση του δικαιώματος συνταξιοδότησης όσο και κατά τον υπολογισμό της σύνταξης.

Τέλος, επιβλήθηκε Εισφορά Αλληλεγγύης Συνταξιούχων τον Αύγουστο του 2010, το ύψος της οποίας κυμαινόταν από 3% για συντάξεις από 1400 ευρώ μέχρι 170 ευρώ το μήνα, μέχρι 10% για συντάξεις από 3500 το μήνα ενώ εξαιρέθηκαν οι συντάξεις από 140 ευρώ το μήνα. Όσον αφορά την αρχιτεκτονική του νέου συστήματος η μεταρρύθμιση απομακρύνεται από την παραδοσιακή κοινωνική ασφάλιση του μοντέλου Bismarck και προσεγγίζει ένα σύστημα πολλών επιπέδων που διαχωρίζει τις ανταποδοτικές από τις μη ανταποδοτικές παροχές με την καταβολή από το 2015 βασικής και αναλογικής σύνταξης. Πιο συγκεκριμένα: η βασική σύνταξη ορίστηκε σε 360 ευρώ το μήνα σε τιμές 2010 ενώ θα καταβάλλεται 12 φορές ανά έτος.

Οι προϋποθέσεις επιλογής θα διαφοροποιούνται ανάλογα με το αν ο ασφαλισμένος λαμβάνει αναλογική σύνταξη ή όχι. Αν ναι η βασική σύνταξη θα χορηγείται χωρίς άλλες διαδικασίες, πλήρης στα 65 έτη ή μειωμένη κατά 6% ανά έτος σε περίπτωση που ο ασφαλισμένος επιλέγει να συνταξιοδοτηθεί νωρίτερα. Αν όχι η βασική σύνταξη θα χορηγείται με εισοδηματικά κριτήρια από 4.500 ευρώ για το ατομικό και 10.800 για το δεύτερη περίπτωση η βασική σύνταξη θα μειώνεται κατά 2,86% αν ο δικαιούχος έχει ζήσει στην Ελλάδα για λιγότερα από 35 χρόνια των ηλικιών των 15 και των 65 ετών. Όσο αφορά την αναλογική σύνταξη παραλείφθηκε η πρόβλεψη του αρχικού νομοσχεδίου περί κλιμάκωσης του ποσοστού αναπλήρωσης ανάλογα με τις συντάξιμες αποδοχές κάθε ασφαλισμένου (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

Σύμφωνα με την τελική ρύθμιση το ποσό της αναλογικής σύνταξης, θα ισούται με το γινόμενο των μέσων δια βίου συντάξιμων αποδοχών σε τρέχουσες τιμές επί ένα ετήσιο ποσοστό αναπλήρωσης που κυμαίνεται από 0,8% μέχρι 1,5% επί τον αριθμό των ετών ασφάλισης. Αυτό το ποσοστό αναπλήρωσης είναι πολύ χαμηλότερο από οτιδήποτε ίσχυε στο παρελθόν. Υπενθυμίζεται ότι στο Ν3029/2002 το ετήσιο ποσοστό αναπλήρωσης ήταν ενιαίο και ίσο με 2% ενώ στο Ν2084/1992 ήταν ανάλογα με τη ημερομηνία ασφάλισης εισόδου στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική ασφάλιση του κάθε ασφαλισμένου από τη 1^η Ιανουαρίου 1983 μέχρι τη 31^η Δεκεμβρίου 1992 : 2% μετά την 1^η Ιανουαρίου 1993, 1,71% (Ματσαγγάνας, 2011).

Επιπλέον ο Ν3863/2010 παρέχει εγγύηση κατώτατης σύνταξης σε όσους συνταξιοδοτούνται με 15 τουλάχιστον έτη ασφάλισης. Υπό τον όρο το άθροισμα της βασικής και αναλογικής σύνταξης δε μπορεί να υπολείπεται από το ισοδύναμο των 15 κατώτατων μισθών ανειδίκευτου εργάτη όπως θα ορίζονται από την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας του 2015. Με τα σημερινά δεδομένα η εγγύηση κατώτατης σύνταξης θα ήταν περίπου 50 ευρώ το μήνα.

Από την άλλη βέβαια, όλες οι συνταξιοδοτικές παροχές από το 2015 θα αναπροσαρμόζονται με το έσο όρο της αύξησης του ΑΕΠ και του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή που δε μπορεί να υπερβαίνει την αύξηση του τελευταίου. Κατά συνέπεια η αγοραστική αξία των συντάξεων θα παραμείνει σταθερή ενώ θα μειώνεται

όταν συμβαίνει το αντίθετο. Τέλος, η μετάβαση στο νέο σύστημα θα είναι άμεση. Συγκεκριμένα η σύνταξη όσων είναι ήδη ασφαλισμένοι το 2010 και θεμελιώνουν δικαίωμα συνταξιοδότησης με το 2015 θα υπολογίζεται αναλογικά με το παλιό σύστημα για τα έτη ασφάλισης μέχρι το 2010 με το νέο σύστημα για τα έτη ασφάλισης από το 2011 και μετά. Όπως είναι φυσικό η σύνταξη όσων ασφαλιζονται για πρώτη φορά από το 2015 και μετά θα υπολογίζεται εξ' ολοκλήρου με τους νέους κανόνες του νέου συστήματος (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

4.4. Επιπτώσεις των Αλλαγών στην Ελλάδα

Οι επιπτώσεις αναφέρονται στη δυσμενή πορεία των συντάξεων από την εποχή της ακινησίας έως την εποχή της καταγκιστικής μεταρρύθμισης (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

4.4.1. Η Δυσμενής Πορεία των Συντάξεων από την Εποχή της Ακινησίας έως την Εποχή της Καταγκιστικής Μεταρρύθμισης

Μέσα σε λίγες εβδομάδες έπειτα από την κύρωση του Μνημονίου Συνεννόησης με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η κυβέρνηση κατάφερε να επεξεργαστεί και να φέρει προς ψήφιση στη Βουλή ένα νομοσχέδιο για τις συντάξεις, σαφώς ριζοσπαστικό από οποιοδήποτε άλλο σχέδιο μεταρρύθμισης είχε προταθεί στο πρόσφατο παρελθόν. Η έγκριση του Νόμου 3863 συνιστά μια από τις κρισιμότερες μεταρρυθμίσεις στην ιστορία του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα (Ματσαγγάνας, 2011).

Η υπογραφή του Μνημονίου και η γρήγορη κύρωσή του από τη Βουλή των Ελλήνων εγκαινίασαν μια περίοδο ραγδαίων αλλαγών στη οικονομία, στην κοινωνική προστασία, στην αγορά εργασίας, στη δημόσια διοίκηση και αλλού με στόχο τη δημοσιονομική εξυγίανση και τη μείωση του ελλείμματος κάτω από 3% του ΑΕΠ το 2014. Η μεταρρύθμιση των συντάξεων εξαιτίας της ιδιαίτερης σημασίας τα για τη μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική σταθερότητα της χώρας ήταν και μέχρι στιγμής που

γράφονται αυτές οι γραμμές η πιο σημαντική από τις ραγδαίες αλλαγές της νέας περιόδου.

Σημειώνεται πως η ψήφιση του Ν 2084/1992 από τη κυβέρνηση του Μητσοτάκη, υπήρξε η τελευταία σοβαρή και ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση του συστήματος των συντάξεων στην Ελλάδα μέχρι το καλοκαίρι του 2010. Η κεντρική ιδέα αυτού του Νόμου ήταν η συγκράτηση της δαπάνης μέσω ενός λιγότερου γενναιόδωρου υπολογισμού της σύνταξης. Το απεργιακό κύμα της περιόδου που είχε προηγηθεί της ψήφισης του νόμου υποχρέωσε την τότε κυβέρνηση να κάνει ένα ελιγμό: οι νέοι συστηματικότεροι κανόνες δεν ίσχυαν για όλους τους ασφαλισμένους, αλλά μόνο για όσους επρόκειτο να εισέλθουν στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική ασφάλιση λίγο μετά τη ψήφιση του νόμου, από τη 1η Ιανουαρίου 1993. Τα ασφαλιστικά προνόμια των παλαιότερων ασφαλισμένων ιδίως όσων ανήκαν στο Δημόσιο. Σε Τράπεζες, σε ΔΕΚΟ Και στα υπόλοιπα ειδικά ταμεία, Ταμείο Νομικών, ΤΣΑΥ, ΤΣΕΜΕΔΕ, ουσιαστικά δε εθίγησαν από αυτό το Νόμο.

Κρίνοντας τη μεταρρύθμιση του 1993, φαίνεται να ανανέωσε τη βιωσιμότητα του συστήματος συντάξεων αλλά με τίμημα την άδικη κατανομή του βάρους της προσαρμογής που φορτώθηκε εξ ολοκλήρου στους ώμους των νεότερων ασφαλισμένων. Η κυβέρνηση Παπανδρέου αν και είχε και προεκλογικά δεσμευτεί ότι θα καταργήσει αυτό το Νόμο, δεν το έκανε, μεταθέτοντας τη μεταρρύθμιση των συντάξεων στο αόριστο μέλλον μετά από κοινωνικό διάλογο. Οι κυβερνήσεις Σημίτη επιχείρησαν να αντιμετωπίσουν ευθέως το πρόβλημα αλλά χωρίς επιτυχία. Η Έκθεση Σπράου, η οποία εν πολλοίς απλώς περιέγραφε το πρόβλημα προκάλεσε τέτοια κατακραυγή που ανάγκασε τη κυβέρνηση σε υπαναχώρηση (Ματσαγγάνας, 2011).

Μετά τις εκλογές του 2000, η κυβέρνηση Σημίτη επανήλθε στο θέμα. Οι προτάσεις Γιαννίτση προέβλεπαν την εναρμόνιση των κανόνων συνταξιοδότησης όλων των μισθωτών στα πρότυπα εκείνων που ίσχυαν για τους ασφαλισμένους του ΙΚΑ. Παρά τον ήπιο και εξισωτικό χαρακτήρα τους, η αποδοχή των προτάσεων Γιαννίτση από το πολιτικό σύστημα, τα μέσα ενημέρωσης και κατά συνέπεια τη κοινή γνώμη οδήγησαν την κυβέρνηση σε νέα αναδίπλωση. Τα νομοσχέδια Ρέππα το οποίο εγκρίθηκε από τη Βουλή σαν Ν 3029/2002, γράφτηκε μαζί με τους

συνδικαλιστές και προέβλεπε μειωμένα όρια ηλικίας για ένα εκατομμύριο ασφαλισμένους.

Η ψήφιση του Νόμου αυτού ουσιαστικά έθεσε εκτός ημερήσιας διάταξης τη μεταρρύθμιση των συντάξεων και απομάκρυνε την προοπτική περικοπής των κεκτημένων όπως αντίθετα προέβλεπαν οι προτάσεις Γιαννίτση ένα χρόνο νωρίτερα. Για το λόγο αυτό η κυβερνητική αναδίπλωση έγινε ευρεία γνωστή και δεκτή με ικανοποίηση και κατάφερε να συμφιλιώσει την κυβέρνηση με τους φίλα προσκείμενους συνδικαλιστές. Όπως αποδείχτηκε σύντομα επρόκειτο για μια επιτυχία όχι μόνο αμφίβολης ποιότητας αλλά και προσωρινής διάρκειας η συνθηκολόγηση της κυβέρνησης δεν απέτρεψε τελικά την ήττα του κυβερνώντος κόμματος στις εκλογές του 2004 ενώ η αναβολή της μεταρρύθμισης έκανε τα προβλήματα του συστήματος συντάξεων πιο πειστικά (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

Οι κυβερνήσεις Καραμανλή διακρίθηκαν από μια φανερή απροθυμία αντιμετώπισης των αδιεξόδων του ασφαλιστικού. Αξίζει να σημειωθεί ότι σαν αξιωματική αντιπολίτευση η ΝΔ είχε συμβάλλει στην εχθρότητα της κοινής γνώμης έναντι της μεταρρύθμισης των συντάξεων καταγγέλλοντος κάθε νομοθετική πρωτοβουλία της προηγούμενης κυβέρνησης συμπεριλαμβανομένων και των προτάσεων Γιαννίτση και Ρέππα για κοινωνική αναλγησία. Η μόνη αξιολογημένη εξέλιξη ήταν η ψήφιση του Ν 3655/2008 ο οποίος προέβλεπε με τη θεαματική μείωση του αριθμού των ταμείων ασφάλισης από 155 σε 13 προστατεύοντας όμως τα ασφαλιστικά προνόμια των ευνοημένων κατηγοριών. Κατά τα άλλα η τελευταία περίοδος προ της κρίσης σηματοδεύτηκε από την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου να κηρύξει παράνομη τη πρακτική της συνταξιοδότησης των γυναικείων υπαλλήλων του ελληνικού Δημοσίου νωρίτερα από τους άνδρες συνάδελφους τους (Ματσαγγάνας, 2011).

Σαν αποτέλεσμα της απόφασης αυτής υπολογίστηκε ότι 140.000 γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι έπρεπε να καταβάλουν τη συνταξιοδότησή τους κατά ένα διάστημα που ξεκινούσε από 5 και έφτανε τα 17 χρόνια. Η τελευταία παρατήρηση είναι ενδεικτική της έκτασης της ανισοτιμίας και του μεγέθους των προνομίων των ευνοημένων κατηγοριών στο σύστημα συντάξεων που ίσχυε στην Ελλάδα πριν από

τη ψήφιση αυτού του Νόμου. Επρόκειτο για ένα καθεστώς άδικο, πελατειακό και κατακερματισμένο. Τα δεκάδες ταμεία δε συνιστούσαν με ένα ενιαίο σύστημα συντάξεων αλλά πολλά με διαφορετικούς ετερόκλητους κανόνες. Έπασχε από έντονες ανισοροπίες μεταξύ ταμείων και κατηγοριών ώστε τα άτομα με παρόμοια χαρακτηριστικά να έχουν εντελώς διαφορετικά συνταξιοδοτικά συστήματα (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

Οι διαφορές ανάμεσα στο καθεστώς της μεγάλης πλειοψηφίας και το καθεστώς των ευγενών ταμείων είτα αυτά ασφάλιζαν τμήματα της μισθωτής υπηρεσίας είτε ισχυρές κοινωνικές ομάδες (στρατιωτικοί, μηχανικοί, ιατροί) ήταν τεράστιες. Με δύο λόγια επρόκειτο για ένα σύστημα που αναδιένεμε πόρους και δικαιώματα αλλά σε λάθος κατεύθυνση: ευνοούσε τους πλούσιους σε βάρος των φτωχών, τους εργαζόμενους του δημοσίου σε βάρος εκείνων του ιδιωτικού τομέα, τους ελεύθερους επαγγελματίες σε βάρος των μισθωτών, όσους πλησίαζαν τη συνταξιοδότηση σε βάρος νέων ασφαλισμένων και κυρίως ευνοούσε τη σημερινή γενιά φορτώνοντας δυσβάστακτα βάρη στις επόμενες. Κατά συνέπεια το ερώτημα δε ήταν η αναγκαιότητα ή όχι της μεταρρύθμισης αλλά αν η διέξοδος από την κρίση του ασφαλιστικού μπορούσε να είναι βιώσιμη οικονομικά και δίκαιη κοινωνικά. Με βάση αυτό το κριτήριο θα πρέπει να αξιολογηθεί η μεταρρύθμιση του 2010.

Το πόρισμα της επιτροπής ειδικών πέρασε σε δεύτερο πλάνο με την υπογραφή του Μνημονίου Συνεννόησης με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την κύρωσή του από τη Βουλή των Ελλήνων. Το Μνημόνιο προέτασσε τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση σαν άμεση προτεραιότητα της κυβερνητικής πολιτικής και παρουσίαζε το λεπτομερές πρόγραμμά της. Οι συστάσεις της μεικτής επιτροπής ΔΝΤ-ΕΚΤ-ΕΕ οι οποίες ήταν ταυτόχρονα δεσμεύσεις της ελληνικής κυβέρνησης αφορούσαν τα μεταβατικά μέτρα αλλά και τα κύρια χαρακτηριστικά του νέου συστήματος. Όσο αφορά τα μεταβατικά μέτρα το Μνημόνιο πρότεινε τον κατακερματισμό του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης με συγχωνεύσεις σε τρία ταμεία, μισθωτών, αυτοαπασχολούμενων, αγροτών, καθώς και τη θέσπιση ενιαίων κανόνων για όλους τους τωρινούς και μελλοντικούς εργαζόμενους. Επίσης τη διαμόρφωση ενιαίου ορίου ηλικίας στα 65 ακόμα και για τις γυναίκες στο δημόσιο τομέα μέχρι το 2013 (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

Τη σταδιακή αύξηση της ελάχιστης περιόδου ασφάλισης για πλήρη σύνταξη από 37 σε 40 έτη μέχρι το 2015. Τη βαθμιαία επέκταση των συντάξεων ισότιμων αποδοχών στο σύνολο του εργασιακού βίου, τον περιορισμό της πρόωρης συνταξιοδότησης με ουσιαστική αναθεώρηση του καταλόγου βαρέων και ανθυγιεινών επαγγελμάτων, την εισαγωγή αυστηρότερων όρων για τη χορήγηση συντάξεων αναπηρίας και την τακτική επανεξέτασή τους καθώς και τη μείωση του ανώτερου ορίου συντάξεων. Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του νέου συστήματος, το Μνημόνιο συνέστησε την εισαγωγή εγγυημένου εισοδήματος ηλικιωμένων με εισοδηματικά κριτήρια για τη προστασία ευάλωτων ομάδων καθώς και τη ενδυνάμωση της σχέσης μεταξύ εισφορών που καταβάλλονται και των παροχών που λαμβάνονται με τον υπολογισμό της ανταποδοτικής σύνταξης βάσει του ετήσιου ποσοστού αναπλήρωσης της τάξης του 1,2%.

4.4.2. Επιβολή Δυσμενών Μέτρων Λιτότητας

Η παρούσα ανάλυση κάνει διάκριση μεταξύ των επιδράσεων των μέτρων λιτότητας και των επιδράσεων της γενικότερης οικονομικής ύφεσης. Με τον όρο μέτρα λιτότητας εννοούνται τα μέτρα στα οποία προέβη η Ελληνική Κυβέρνηση για τον περιορισμό του ελλείμματος του 2010. Κάποια από αυτά τα μέτρα ελήφθησαν το Μάρτιο του 2010, ενώ κάποια άλλα εμπεριέχονται στο φορολογικό νομοσχέδιο του Απριλίου 2010 και τα υπόλοιπα απορρέουν για την εφαρμογή του Μνημονίου Συνεννόησης που υπέγραψε η ελληνική κυβέρνηση με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τη Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σε κάποιο βαθμό η διάκριση μεταξύ των μέτρων λιτότητας και γενικότερης οικονομικής ύφεσης είναι τεχνητή, αφού αναμφίβολα συνδέονται μεταξύ τους (Ματσαγγάνας, 2011).

Για παράδειγμα, η μείωση των αποδοχών στο Δημόσιο συνέβαλε στην αύξηση της ανεργίας καθώς και στη μείωση των εισοδημάτων από την αυτό-απασχόληση και τη μισθωτή εργασία στον ιδιωτικό τομέα. Τα μέτρα λιτότητας αποσκοπούσαν στην αύξηση των κρατικών εσόδων και στη μείωση των κρατικών δαπανών και τα κυριότερα αναφέρονται παρακάτω (Ματσαγγάνας, 2011):

- Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων. Η κλίμακα με την οποία φορολογήθηκαν τα εισοδήματα του 2010 ήταν προοδευτικότερη από την προηγούμενη. Αρχικά περιείχε εννέα κλιμάκια φόρου, ενώ προέβλεπε ένα νέο ανώτατο συντελεστή 45% για εισοδήματα από 100.000 ευρώ και πάνω ενώ ο χαμηλότερος αμέσως συντελεστής αφορούσε εισοδήματα από 60.000 ευρώ και πάνω μέχρι 100.000. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ανώτατος συντελεστής της κλίμακας ΦΕΠΦ του 2009 ήταν 40% και εφαρμοζόταν από 75.000 ευρώ και πάνω. Τέλος, αποφασίστηκε η ένταξη ορισμένων κοινωνικών επιδομάτων στην κλίμακα ενώ επίσης θεσμοθετήθηκαν διάφορες αλλαγές σε απαλλαγές και σε εκπτώσεις φόρου.
- Άλλοι έμμεσοι φόροι. Επιβλήθηκε πρόσθετη φορολογική επιβάρυνση 1% σε φορολογούμενους με ετήσιο καθαρό εισόδημα άνω των 100000 ευρώ. Επίσης καταβλήθηκε ειδική εισφορά σε επιχειρήσεις υψηλής κερδοφορίας.
- Φόρος προστιθέμενης αξίας. Αυξήθηκαν σε δυο φάσεις οι συντελεστές ΦΠΑ ως εξής : ο χαμηλός συντελεστής σε 5,5%, ο μεσαίος σε 11% και ο υψηλός σε 23%.
- Άλλοι έμμεσοι φόροι. Αυξήθηκε η ειδική φορολογία στα καύσιμα, σε προϊόντα καπνού, σε οινοπνευματώδη ποτά και στα είδη πολυτελείας.
- Μισθοί Δημοσίου. Καταργήθηκε ο 13^{ος} και ο 14^{ος} μισθός ενώ στην θέση τους θεσμοθετήθηκαν επιδόματα αδείας συνολικής ετήσιας αξίας 1000 ευρώ τα οποία δε καταβάλλονται καθόλου σε υπαλλήλους με μηνιαίες αποδοχές άνω των 3000 ευρώ. Επίσης μειώθηκαν τα διάφορα ειδικά επιδόματα δημοσίων υπαλλήλων κατά 20%. Στις ΔΕΚΟ όπου δεν καταβάλλονται τέτοια επιδόματα μειώθηκαν οι βασικές αποδοχές κατά 10%. Επίσης τέθηκε ανώτατο όριο μηνιαίων αποδοχών στο Δημόσιο σε 5981 ευρώ. Τέλος επιβλήθηκε πάγωμα των μισθών στο Δημόσιο μέχρι το 2012 σε επίπεδα 2009.
- Κατώτατες αποδοχές. Με το Ν. 3863/2010 θεσμοθετήθηκαν οι χαμηλότερες αποδοχές για εργαζόμενους κάτω των 21 ετών. Τα νέα κατώτατα όρια ορίστηκαν σε 70% και 85% του κατώτατου μισθού της εθνικής γενικής σύμβασης συλλογικής εργασίας για εργαζόμενους ηλικίας 15-18 και 19-21 ετών. Επίσης αποφασίστηκε το πάγωμα αποδοχών το 2010 στα επίπεδα του 2008.

- Κύριες συντάξεις. Η 13^η και η 14^η σύνταξη καταργήθηκαν και στη θέση τους θεσμοθετήθηκαν επιδόματα άδειας συνολικής ετήσιας αξίας 800 ευρώ. Τα τελευταία δε καταβάλλονται σε όσους εισπράττουν συντάξεις άνω των 2500 ευρώ. Εξαιρέθηκαν οι αναπηρικές συντάξεις, οι συντάξεις ΟΓΑ, οι συντάξεις ανασφάλιστων. Τέλος «πάγωσαν» οι συντάξεις του 2010 σε επίπεδα του 2009.
- Κοινωνικές παροχές. Με την εξαίρεση κάποιων ειδικών ενισχύσεων δεν ελήφθησαν άξια μέτρα ενδυνάμωσης του κοινωνικού δικτύου ασφαλείας και προστασίας των ασθενέστερων από τις αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης όπως έγινε σε άλλες χώρες. Αντιθέτως, ορισμένες κοινωνικές παροχές έπεσαν οι ίδιες θύματα της δημοσιονομικής στενότητας.

4.4.3. Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Ανισότητα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών για την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην κοινωνία, φαίνεται πως υπέστησαν επιδείνωση της σχετικής θέσης τους τα χαμηλότερα εισοδήματα (Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2011).

4.4.4. Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στα Φτωχά Κοινωνικά Στρώματα

Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί πως είναι εντυπωσιακό το εύρος των ποσοστών φτώχειας ανά επαγγελματική ομάδα, ήδη το 2009. Σύμφωνα με τα στοιχεία η αύξηση του συνολικού ποσοστού φτώχειας το 2010 ήταν ανησυχητική με βάση το διορθωμένο όριο φτώχειας, όπου το συνολικό ποσοστό φτώχειας το 2009 ήταν 20,1%. Όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ένα από τα κύρια αποτελέσματα της κρίσης στην αγορά εργασίας υπήρξε η αύξηση του ειδικού βάρους των νοικοκυριών με αρχηγό άνεργο στον πληθυσμό. Επιπλέον η κρίση αύξησε την απόσταση σε άλλες επαγγελματικές κατηγορίες. Πράγματι η αύξηση της φτώχειας ήταν πολύ μικρότερη για τα νοικοκυριά με αρχηγό μισθωτό του μη τραπεζικού ιδιωτικού τομέα ή αυτοαπασχολούμενο, δηλαδή εκεί που η φτώχεια ήταν υψηλότερη ήδη πριν από την κρίση. Αντίθετα η αύξηση της φτώχειας ήταν ανύπαρκτη ή αμελητέα για τα νοικοκυριά με αρχηγό μισθωτό είτε σε Δημόσιο ή σε ΔΕΚΟ ή σε τράπεζα αφενός, είτε ιατρό, νομικό, μηχανικό αφετέρου. Η αύξηση της φτώχειας των ηλικιωμένων και των αγροτών ήταν κάπως μικρότερη από ότι στο σύνολο του πληθυσμού.

Η αύξηση της φτώχειας φαίνεται να είναι μεγαλύτερη σε παιδιά, σε νέους και σε άτομα ηλικίας 30-44, παρά σε μεγαλύτερες ηλικίες. Ωστόσο, τα διαθέσιμα στοιχεία για την πρόσφατη εξέλιξη των εισοδημάτων από αυτό-απασχόληση δεν έχουν δημοσιευτεί ακόμα.

4.4.5. Απόλυτες και Σχετικές Εισοδηματικές Απώλειες

Το ερώτημα που προκύπτει είναι το πώς διαμορφώθηκαν οι χρηματικές απώλειες που υπέστησαν οι πολίτες ανάλογα με τη θέση τους στη κατανομή εισοδήματος. Οι απώλειες αυτές μπορούν να υπολογισθούν με δυο τρόπους: σε απόλυτους όρους (δηλαδή σε ευρώ) κατά προτίμηση σταθερής αγοραστικής δύναμης ή σε σχετικούς όρους σαν ποσοστό του αντίστοιχου εισοδήματος της προηγούμενης περιόδου. Σε απόλυτους όρους παρατηρείται μια μάλλον απότομη κλιμάκωση των απωλειών καθώς αυξάνεται το εισόδημα (Ματσαγγάνας, 2011). Η μείωση του ετήσιου εισοδήματος που φαίνεται να υπέστησαν τα νοικοκυριά του φτωχότερου δεκατημορίου ήταν 313 ευρώ. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, η μέση οικογένεια στο φτωχότερο δεκατημόριο έχασε ένα καθόλου ευκαταφρόνητο ποσό της τάξης 8,7% του εισοδήματός της εκείνη στο δεύτερο δεκατημόριο φτωχότερο 8,6%. Οι σχετικές απώλειες στο μέσο της κατανομής κυμάνθηκαν γύρω στο 9,5%. Από εκεί και πέρα άρχισαν να κυμαίνονται ελαφρά για να φτάσουν το 11,6% της μέσης οικογένειας στο πλουσιότερο δεκατημόριο (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011).

4.5. Επίλογος Κεφαλαίου

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφέρθηκε το νομικό πλαίσιο του Κράτους Πρόνοιας των προηγούμενων ετών στην Ελλάδα επικεντρώνοντας στα τρία δομικά προβλήματα των παροχών στους πολίτες.

Κεφάλαιο Πέμπτο: Οικονομική Κρίση και Κοινωνική Εργασία

5.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η ανάλυση και η καταγραφή των ιδιαίτερων συνθηκών της οικονομικής κρίσης, οι οποίες επηρεάζουν την Κοινωνική Εργασία στην Ελλάδα και κατ' επέκταση το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού. Επιπροσθέτως αναλύονται τα οφέλη μιας άρτιας παροχής Κοινωνικής Πολιτικής για τους πολίτες της χώρας, μέσω του Κράτους Πρόνοιας.

5.2 Συνθήκες Λειτουργίες Εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών στην Ελλάδα και το Εξωτερικό

Στην Ελλάδα, οι τομείς άσκησης της Κοινωνικής Εργασίας που έχουν θεσμοθετηθεί διακρίνονται με βάση το νομικό καθεστώς και με βάση το είδος των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Κοινωνική Εργασία. Με βάση το νομικό καθεστώς, διακρίνονται: α) σε οργανώσεις του δημόσιου τομέα, όπως τα νοσοκομεία, β) σε ιδιωτικές κερδοσκοπικές οργανώσεις, όπως οι κλινικές, οι οίκοι ευγηρίας, οι ιδιωτικοί ασφαλιστικοί φορείς, γ) σε εθελοντικές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, όπως ο Ερυθρός Σταυρός, η εκκλησία, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και δ) σε οργανώσεις κοινοτικής φροντίδας όπως είναι τα προγράμματα «Βοήθεια στο σπίτι» και οι ξενώνες.

Οι φορείς των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων και της κοινοτικής ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα περιορισμένοι στη χώρα μας (Προεδρικό Διάταγμα 50). Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα αριθ. 50, άρθρο 1, οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν δικαίωμα απασχόλησης ως στελέχη στον ιδιωτικό και ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπως αυτός προσδιορίζεται από τις διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά, με τα παρακάτω αντικείμενα: α) Διενέργεια κοινωνικής μελέτης ή ψυχοκοινωνικής μελέτης όπου

κρίνεται απαραίτητη, του περιστατικού, της ομάδας και της κοινότητας που χρειάζεται την παρέμβασή τους, β) Διαμόρφωση διάγνωσης, αυτόνομα ή και σε συνεργασία με άλλους ειδικούς για τα προβλήματα που εντοπίστηκαν, γ) Εκπόνηση και εκτέλεση σχεδίου δράσης και ενεργειών για την αντιμετώπιση συγκεκριμένης κατάστασης.

Η Κοινωνική Εργασία στη χώρα μας είχε παράλληλη εξέλιξη με την Κοινωνική Εργασία διεθνώς. Διαφοροποίηση, ωστόσο, υπάρχει στην οργάνωση των δομών στις οποίες εργάζονται κοινωνικοί λειτουργοί, καθώς και στον τρόπο λειτουργίας τους από κράτος σε κράτος. Αξίζει να σημειώσουμε πως σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η κοινωνική εργασία επιχορηγείται από το κράτος και αναλαμβάνει ορισμένες δραστηριότητες εκ μέρους της κοινωνίας (Cannan, Bery, & Lyons, 1992).

Για παράδειγμα, στην Αγγλία οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι υπάλληλοι της τοπικής αυτοδιοίκησης (Carr, 1994). Το ίδιο συμβαίνει και στην Ισπανία, αλλά και στη Δανία, όπου είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος ο κρατικός τομέας πρόνοιας (Cannan et al, 1992). Στην Ιρλανδία και στη Γερμανία από την άλλη, η πλειοψηφία των κοινωνικών λειτουργών εργάζονται σε εθελοντικές οργανώσεις, που αποτελούν τους σημαντικότερους φορείς πρόνοιας, οι οποίες επιχορηγούνται μερικώς από το κράτος (Cannan et al, 1992).

Το επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας στον ελλαδικό χώρο έχει σχετικά σύντομη ιστορία. Στην Ελλάδα, η εμφάνιση της Κοινωνικής Εργασίας συμπίπτει χρονικά με τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και τις ιστορικές συγκυρίες που διαμορφώθηκαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον εμφύλιο που ακολούθησε. Στη Κύπρο, η Κοινωνική Εργασία ως επιστημονική μέθοδος εφαρμόζεται για πρώτη φορά το 1951 στο πρώτο Γραφείο Ευημερίας.

Στις μέρες μας και κάτω από τις παρούσες συνθήκες και συγκυρίες όλο και περισσότεροι κοινωνικοί λειτουργοί εργάζονται και προασπίζονται τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, εργάζονται με πρόσφυγες και καλούνται να δουλέψουν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες καθώς επίσης γίνεται έντονη η παρουσία των Κοινωνικών Λειτουργών σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Επιπρόσθετα, πλαίσια στα οποία αρχίζει να αναγνωρίζεται και σταδιακά να καταξιώνεται η παρουσία των

Κοινωνικών Λειτουργιών είναι ο χώρος των Ενόπλων Δυνάμεων, ο χώρος του σχολείου καθώς και ο χώρος της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, είναι εμφανής η έλλειψη ενός οδηγού, ο οποίος να περιγράφει και να επεξηγεί τις μεθόδους και τις πρακτικές που υιοθετεί ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός μέσα στα διαφορετικά πλαίσια που καλείται να εργαστεί.

Αντίστοιχα και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες, οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι υπεύθυνοι για τα διαμεσολάβηση μεταξύ των ευπαθών ομάδων ή των ατόμων και του εξωτερικού περιβάλλοντός τους. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι αρμόδιοι:

- ✚ Για τη χάραξη στρατηγικής και πολιτικής προγραμμάτων για την εξασφάλιση της ευημερίας των ατόμων και την προάσπιση των δικαιωμάτων τους.
- ✚ Για την προστασία των ατόμων, τα οποία δεν είναι ικανά να προστατευθούν μόνα τους, εννοώντας κυρίως τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.
- ✚ Για τη στήριξη και ενθάρρυνση των ατόμων στην λήψη πρωτοβουλιών και στην βέλτιστη διαχείριση της ζωής τους.
- ✚ Για την κινητοποίηση των κοινωνικών ομάδων και κυρίως των ευπαθών, ως προς τη διασφάλιση της ευημερίας τους.
- ✚ Για την ανάληψη κοινωνικής δράσης για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων.
- ✚ Για την καταστολή των κοινωνικών αδικιών και ανισοτήτων (Καλλινικάκη, 1998).

Η Κοινωνική εργασία ξεκίνησε τον 20^ο αιώνα στην Ευρώπη και το ιστορικό υπόβαθρο, οι τάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής, οι παιδαγωγικές σχέσεις και η πολιτική επέδρασαν στους τρόπους κατάρτισης της. Οι τοπικοί παράγοντες και οι εξελίξεις της ευρωπαϊκής πολιτικής αποτελούν σημαντικά στοιχεία για τον καθορισμό του τρόπου εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών αναφορικά με τη δομή, τα προγράμματα σπουδών, τα παιδαγωγικά θέματα και τον καθορισμό του είδους του ρόλου τους (Healy & Link, 2012). Σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες απαιτείται οι κοινωνικοί λειτουργοί να είναι κάτοχοι του αντίστοιχου πτυχίου και να κατέχουν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος. Η εμπειρία αποτελεί σημαντικό παράγοντα

για όσους επαγγελματίες ασχολούνται με δυσκολότερα έργα, όπως με τα παιδιά και τις οικογένειες.

Ο κοινωνικός λειτουργός, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο εργασίας, προσεγγίζει τους ασθενείς-εξυπηρετούμενους και παρεμβαίνει συμβουλευτικά ώστε να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους. Η παρέμβαση είναι ολιστική και δεν αφορά μόνο τον εξυπηρετούμενο, αλλά και το άμεσο οικογενειακό του περιβάλλον, το οποίο θα δεχθεί και αυτό υποστήριξη σε ψυχολογικό επίπεδο. Ο διάλογος και η ειλικρίνεια αποτελούν τις λέξεις κλειδιά στη σχέση του κοινωνικού λειτουργού και των εξυπηρετούμενων. Συνοπτικά, η στήριξη που παρέχει ο κοινωνικός λειτουργός εμπεριέχει τα εξής:

- ✚ Μεσολαβεί για τη διασφάλιση των κατάλληλων θεραπευτικών μεθόδων που απαιτεί η κατάσταση του εξυπηρετούμενου.
- ✚ Κινείται ανάλογα ώστε να διασφαλίσει το σεβασμό και την τήρηση των ατομικών δικαιωμάτων και όσων δικαιούται ο εξυπηρετούμενος, περιλαμβανομένων της τήρησης της εμπιστευτικότητας, της ενημέρωσης του ασθενούς και των οικείων του και της εξατομικευμένης φροντίδας.
- ✚ Βοηθά την αμεσότερη προσαρμογή και ένταξη του εξυπηρετούμενου στη Νοσοκομειακή Μονάδα και στο θεραπευτικό πρόγραμμα.
- ✚ Συνδράμει στη ρύθμιση της ψυχολογικής κατάστασης του εξυπηρετούμενου. Οι αρμοδιότητες του κοινωνικού λειτουργού φυσικά δεν είναι αντίστοιχες με αυτές ενός ψυχολόγου, όμως μπορεί να βοηθήσει στη συναισθηματική ανακούφιση του ασθενούς και στην αποβολή του φόβου και του άγχους.
- ✚ Πέρα από τη συναισθηματική ρύθμιση του εξυπηρετούμενου, ο κοινωνικός λειτουργός συνδράμει στην αποδοχή της προτεινόμενης αγωγής. Επίσης, βοηθά ψυχολογικά το άμεσο περιβάλλον του εξυπηρετούμενου στο να αποδεχτούν τα νέα δεδομένα της κατάστασης.

- ✚ Υποστηρίζει ψυχολογικά την οικογένεια του εξυπηρετούμενου, η οποία επηρεάζεται άμεσα από αυτές τις συνθήκες. Προσπαθεί να ανακουφίσει τα μέλη της οικογένειας από τα αρχικά συναισθήματα του φόβου, του σοκ, της αγωνίας, του θυμού και της απογοήτευσης.
- ✚ Τέλος, συνδράμει στη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ των ιατρών και του εξυπηρετούμενου και μεταξύ των ιατρών και της οικογένειας.

5.3. Ιδιαίτερες Συνθήκες στην Παροχή Κοινωνικής Πρόνοιας σε Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Επίπεδο Λόγω της Επίδρασης Οικονομικής Κρίσης

Οι ψυχικές διαταραχές και οι συμπεριφορικές διαταραχές εμφανίζονται με μεγάλη συχνότητα και επηρεάζουν πάνω από 25% των ανθρώπων, όπου είναι αποδεδειγμένο πως θα εμφανίσουν κάποια από αυτές τουλάχιστον για μία φορά στη ζωή τους. Ο Οδηγός Ψυχικής Υγείας αναφέρει πως μία στις τέσσερις οικογένειες είναι πιθανό να έχει ένα μέλος με ψυχικές διαταραχές. Οι ψυχικές διαταραχές αποτελούν το 12% της παγκόσμιας επιβάρυνσης της υγείας από νόσους, εκτιμάται δε πως έως και το 2020 θα ανέλθει στο ποσοστό της τάξεως του 15%. Υπολογίζεται πως η κατάθλιψη θα γίνει η δεύτερη κύρια αιτία ανικανότητας παγκοσμίως (WHO, 2003).

Η στρατηγική πρόληψης και καταπολέμησης των ψυχικών διαταραχών της Κοινωνικής Εργασίας ως επιστήμης συνάδει με την προαγωγή υγιεινών τρόπων ζωής με σκοπό να μειωθούν οι αιτίες που οδηγούν σε ψυχικές διαταραχές, όπως η καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων και παραγόντων όπως η ανεργία, τα ασταθή οικογενειακά περιβάλλοντα, οι καταχρήσεις και οι γενικές κοινωνικές αναταραχές. Βασικός στόχος της Κοινωνικής Εργασίας είναι και η υποστήριξη της σταθερής οικογενειακής ζωής, της κοινωνικής συνοχής και της ανάπτυξης του ατόμου. Η προαγωγή της υγείας έχει σκοπό την ενίσχυση της ψυχικής υγείας και της ποιότητας ζωής, με εργαλεία την προώθηση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων των

ατόμων και πλαισιώνει την ευρεία παραγοντοποίηση της ψυχικής υγείας. Σύμφωνα με τον WHO (2005), η προαγωγή της ψυχικής υγείας αφορά τη δημιουργία καταλλήλων περιβαλλοντικών, κοινωνικών και ατομικών με σκοπιμότητα την βέλτιστη ενδυνάμωση και ανάπτυξη της ψυχικής υγείας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ψυχικών διαταραχών εκδηλώνεται πριν από την ηλικία των 14 ετών και το ποσοστό της τάξεως του 10-22% των παιδιών και εφήβων παρουσιάζουν διαταραχές συμπεριφοράς, ανάπτυξης και προβλήματα συναισθήματος με σημαντικές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Η πλειονότητα των παιδιών με ψυχικά προβλήματα δεν φτάνουν στις υπηρεσίες για λήψη βοήθειας (WHO, 2005).

Σήμερα, σε συνδυασμό με τις νέες συνθήκες της οικονομικής κρίσης που επιδρούν δυσμενώς στη ψυχική υγεία του γενικού πληθυσμού, η ανάγκη για δράση είναι απαραίτητη. Οι ψυχικές διαταραχές σε παιδιά και εφήβους που δεν αντιμετωπίζονται άμεσα δημιουργούν περαιτέρω κοινωνικά προβλήματα, όπως προβλήματα στο σχολείο και στην οικογένεια και τους συνομήλικους, ενώ τα προβλήματα ενδέχεται να συνεχιστούν και στην ενήλικη ζωή. Τα έξοδα των οικογενειών για την παροχή βοήθειας σε παιδιά και εφήβους με ψυχικά και νοητικά προβλήματα είναι υπέρογκα. Για παράδειγμα, 3 στις 4 οικογένειες των παιδιών με αυτισμό ξοδεύουν τουλάχιστον 800 ευρώ κάθε μήνα για την αντιμετώπιση του προβλήματος, ενώ μόνο το μισό ποσό καλύπτεται από τα ελληνικά ασφαλιστικά ταμεία.

Η οικονομική ανέχεια και η φτώχεια έχουν συνδεθεί με προβλήματα ψυχικής υγείας στα παιδιά. Το χαμηλό οικονομικό επίπεδο ενδέχεται να οδηγήσει σε χειροτέρευση της ψυχικής υγείας, η οποία κακή ψυχική υγεία μειώνει την ικανότητα του ατόμου να βελτιώσει το οικονομικό του επίπεδο. Ωστόσο παρατηρείται πως στη Ελλάδα η υποδομή των υπηρεσιών υγείας είναι ελλιπέστερη στην περίπτωση των παιδιών και των εφήβων, συγκριτικά με αυτές που απευθύνονται στους ενήλικες. Τα ποσοστά επίτευξης των υπηρεσιών και των δομών είναι μικρά στη χώρα μας, όπως τα ιατροπαιδαγωγικά κέντρα (στην Αττική υπάρχουν 13 ιατροπαιδαγωγικά κέντρα και ο συνολικός αριθμός τους είναι 22), τα κέντρα ημέρας για αυτισμό και οι ξενώνες βραχείας παραμονής. Συνεπώς, τα υπάρχοντα μεγάλα κενά στις υπηρεσίες, τα υψηλά

ποσοστά της κακής ψυχικής υγείας, η έντονη ύπαρξη του στίγματος και των κοινωνικών ανισοτήτων θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη (Σταθόπουλος, 2005).

Ο κοινωνικός λειτουργός, στα πλαίσια της Κοινωνικής Ψυχιατρικής, εργάζεται για να ανιχνεύσει αρχικά και έπειτα να επιλύσει τους κοινωνικούς παράγοντες όπου παρεμβαίνουν και διαμορφώνουν τη ψυχική υγεία. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να είναι οικογενειακής, πολιτιστικής και κοινοτικής φύσεως. Για παράδειγμα, ο κοινωνικός λειτουργός, εργάζεται σε μία περίπτωση ψυχικής ασθένειας με την οικογένεια του ασθενούς και τις υπηρεσίες κοινοτικής πολιτικής, όπως τους ασφαλιστικούς φορείς, τα ιδρύματα πρόνοιας κλπ. Σε συνεργασία με τον ψυχίατρο, ο κοινωνικός λειτουργός παρεμβαίνει επηρεάζοντας τις οικογενειακές σχέσεις, όταν αυτές δεν είναι υγιείς και λειτουργούν απορριπτικά ως προς τον ασθενή. ο κοινωνικός λειτουργός συνδράμει στην υποστήριξη των ψυχικά ασθενών, οι οποίοι δεν έχουν υποστηρικτικό σύστημα (Καλλινικάκη, 1998).

Η προαγωγή της ψυχικής υγείας μπορεί να γίνει πραγματοποιήσιμη σε τρία πλαίσια, στο ατομικό, στο κοινοτικό και στο κοινωνικό. Η προαγωγή της ψυχικής υγείας δύναται να αφορά λοιπόν, την ενδυνάμωση των εσωτερικών πόρων κάποιας ευπαθούς κοινωνικής ομάδας, όπως των εφήβων. Σύμφωνα με τους Durlak & Wells (1997), η ενδυνάμωση των προσωπικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των ατόμων σε συνδυασμό με την ενδυνάμωση των περιβαλλοντικών συνθηκών λειτουργεί υποστηρικτικά στην προώθηση της ψυχικής τους υγείας.

Εν κατακλείδι, θα πρέπει άμεσα να:

- ✚ ενισχυθούν οι υπάρχουσες δομές και να κατασκευαστούν νέες, να διορθωθεί η λανθασμένη κατανομή των δομών (στα αστικά κέντρα όπως στην Αττική, υπάρχουν οι περισσότερες και σχεδόν καμία στην επαρχία),
- ✚ να σχεδιαστούν εξειδικευμένες υπηρεσίες για άτομα με διαταραχές,
- ✚ να υλοποιηθούν δομές υποστήριξης παιδιών και εφήβων με ψυχικές διαταραχές,
- ✚ να ενισχυθούν τα προληπτικά μέτρα μέσω της ενημέρωσης του κοινού,

- ✚ να μειωθούν τα ποσοστά των ψυχολογικών διαταραχών όπως η κατάθλιψη, τα οποία έχουν αυξηθεί κατά πολύ εν περίοδο οικονομικής κρίσης,
- ✚ να διασφαλιστούν επί του πρακτέου τα δικαιώματα των παιδιών,
- ✚ να υπάρξει έμπρακτη κοινωνικοοικονομική και ψυχολογική στήριξη των γονέων, και κυρίως εκείνων με ψυχολογικές διαταραχές,
- ✚ να προαχθούν οι ΨΥΠΕ στο σχολείο,
- ✚ να προωθηθεί η συνεργασία μεταξύ των σχολείων, οικογενειών και υπηρεσιών για την κοινωνική συμμετοχή των νέων,
- ✚ να προωθηθεί η καταπολέμηση του στίγματος και των διακρίσεων,
- ✚ να ενισχυθεί ο ρόλος της κοινότητας.

Σε αυτές τις δράσεις καταλυτικό ρόλο διαδραματίζει το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού.

5.4. Τα Οφέλη μιας Άρτιας Κοινωνικής Παροχής στους Πολίτες του Κράτους

Στην εποχή της οικονομικής κρίσης, πολλές κυβερνήσεις βρίσκουν νέους τρόπους για να πείσουν τους ανθρώπους να συμμετέχουν δωρεάν προσφέροντας υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας. Αυτές τις κυβερνητικές προσπάθειες τις υποστηρίζουν και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες παρουσιάζουν και τις δικές τους αξίες και επιστρατεύοντας εθελοντές υποστηρίζοντας τους δικούς τους αγώνες. Η παροχή εθελοντισμού των υπηρεσιών Κοινωνικής Πρόνοιας από τους πολίτες έχει όφελος και για τους ίδιους τους πολίτες αλλά και για την κυβέρνηση. Για τους πολίτες, τα υψηλά επίπεδα παροχής των υπηρεσιών της Κοινωνικής Πρόνοιας έχουν ως αποτέλεσμα τα υψηλά επίπεδα υπηρεσιών, που βελτιώνουν τη ποιότητα ζωής τους. Ακόμη οι εθελοντές προσφέρουν έργο και προς το κοινό, όπως για

παράδειγμα οι εκστρατείες για τον καθαρισμό των δημοσίων πάρκων (Σταθόπουλος, 2005).

Ένα άλλο όφελος αντιστοιχεί στο ότι οι εθελοντές συμμετέχουν συλλογικά στην παροχή υπηρεσιών στην κοινότητα, δημιουργούν διασυνδέσεις μεταξύ τους, οι οποίες βελτιώνουν την ποιότητα ζωής για τα άτομα αλλά και για τις κοινότητες. Για να οργανωθεί η εθελοντική παροχή υπηρεσιών Κοινωνικής Πρόνοιας πρέπει να υπάρχει ανάπτυξη των οργανώσεων πολιτών και η παροχή υπηρεσιών να είναι αποτελεσματική όταν συντονίζεται από την κυβέρνηση. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται επικοινωνία ανάμεσα στους εθελοντές και τις κυβερνήσεις. Αυτές οι διασυνδέσεις χρησιμεύουν για να αποκτήσουν οι πολίτες οργανωτικές, ηγετικές και επικοινωνιακές ικανότητες οι οποίες θα βελτιώσουν τις σχέσεις Κράτους – κοινωνίας.

Επιπροσθέτως, οφέλη δεν έχουν μόνο οι εθελοντές αλλά και το Κράτος. Το Κράτος δεν είναι υποχρεωμένο να παρέχει τόσες πολλές υπηρεσίες αλλά όταν αυτές παρέχονται από τους εθελοντές, η πίεση μετριάζεται. Ένα άλλο όφελος του Κράτους είναι ότι οι διασυνδέσεις που έχει με τους εθελοντές μπορεί να τις χρησιμοποιήσει με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα, αν το Κράτος ακούει προσεχτικά τους προβληματισμούς των εθελοντών, τότε το Κράτος μπορεί να δει μελλοντικά κοινωνικά προβλήματα και να τα προλάβει πριν αυτά εξελιχθούν σε πολιτικά προβλήματα.

Ακόμη, το Κράτος μπορεί να έχει πολύτιμες πληροφορίες για τη Δημόσια Πολιτική που σχετίζεται με την Κοινωνική Πρόνοια και αν το Κράτος ανταποκρίνεται στις ανάγκες που έχουν διαπιστώσει οι εθελοντικές ομάδες, τότε και αυτές θα είναι πρόθυμες να βοηθήσουν το Κράτος. Ένα ακόμη όφελος για το Κράτος είναι ότι η παροχή εθελοντικών υπηρεσιών Κοινωνικής Πρόνοιας πολλές φορές αναδεικνύει την κρατική νομιμότητα. Όταν οι εθελοντές και το Κράτος έχουν μια καλή σχέση μεταξύ τους τότε αυτό είναι προς όφελος και των δύο αφού και οι εθελοντές έχουν την κρατική υποστήριξη για τα προγράμματα τους, αλλά και το Κράτος επωφελείται από την εθελοντική βοήθεια στα προγράμματά του.

Παράλληλα υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά τα οποία αν τηρηθούν μπορεί να διασφαλιστεί ότι οι εθελοντικές οργανώσεις που παρέχουν υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας προωθούν δημοκρατικές αξίες και κοινοτικές ικανότητες και ότι οι σχέσεις

τους με το Κράτος θα είναι καλές και ανθεκτικές. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα εξής (Σταθόπουλος, 2005):

- Ανάμεσα στο Κράτος και τις εθελοντικές οργανώσεις να υπάρχει μια ισορροπημένη σχέση εξουσίας και να μην αναγκάζει η μία να συμφωνεί με την άλλη έτσι ώστε να μπορεί να βασιστεί η μία στην άλλη.
- Όταν θα πρέπει να πάρουν μία απόφαση, οι πολίτες οι οποίοι δεν είναι σε κάποια εθελοντική οργάνωση, να μπορούν να μάθουν αλλά και να πάρουν μέρος στις αποφάσεις.
- Η διαδικασία λήψης αποφάσεων πρέπει να επιτρέπει σε όλους να συμμετέχουν και να εκπροσωπούν όσους δέχονται αυτή τη πολιτική.

Συμπερασματικά, εάν οι διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής που εμπλέκουν ομάδες πολιτών στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας είναι εθελοντικές, διαφανείς και συμμετοχικές, τότε η εθελοντική παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας θα αναδείξει την ποιότητα ζωής για τους πολίτες, τόσο εκείνους που παρέχουν υπηρεσίες όσο κι εκείνους που τις δέχονται, και θα αναδείξει την ποιότητα της διακυβέρνησης, ενθαρρύνοντας τις κυβερνήσεις να αναπτύξουν διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής. Τα οφέλη αυτά είναι χρήσιμα για τους πολίτες που ζουν υπό οποιοδήποτε πολιτικό σύστημα αλλά και για το Κράτος που εφαρμόζει αυτή την πολιτική (Σταθόπουλος, 2005).

5.5. Επίλογος Κεφαλαίου

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επιχειρήθηκε η ανάλυση και η καταγραφή των ιδιαίτερων συνθηκών της οικονομικής κρίσης και οι οποίες επηρεάζουν την κοινωνική εργασία στην Ελλάδα και κατ' επέκταση το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού. Αντίστοιχα δε, αναφέρθηκαν περιπτώσεις και παραδείγματα σχετικά με τα οφέλη μιας άρτιας παροχής κοινωνικής πολιτικής για τους πολίτες της χώρας μέσω του Κράτους Πρόνοιας.

Κεφάλαιο Έκτο: Μεθοδολογία Εργασίας

6.1. Δειγματοληπτική Έρευνα

Οι δειγματοληπτικές έρευνες σχετίζονται περισσότερο με μια ερευνητική στρατηγική, δηλαδή μια συνολική προσέγγιση της διεξαγωγής της κοινωνικής έρευνας, παρά λειτουργούν ως μια τακτική ή μια συγκεκριμένη μέθοδο. Ωστόσο πολλά από τα ζητήματα που ενέχονται κατά τη διεξαγωγή της δειγματοληπτικής έρευνας δεν έχουν να κάνουν με τα ερωτηματολόγια για το συνολικό στρατηγικό σχέδιο, όσο με πρακτικά θέματα και ζητήματα τακτικής, τα οποία σχετίζονται με το λεπτομερή σχεδιασμό του εργαλείου που θα χρησιμοποιηθεί, το προσδιορισμό του υπό έρευνα δείγματος και την εξασφάλιση υψηλών ποσοστών απόκρισης (Robson, 2007).

Είναι δύσκολο να δοθεί ένας περιεκτικός ορισμός λόγω του μεγάλου εύρους των μελετών που έχουν χαρακτηριστεί σαν δειγματοληπτικές έρευνες. Τα τυπικά κεντρικά χαρακτηριστικά της δειγματοληπτικής έρευνας είναι (Robson, 2007):

- Η χρήση ενός προκαθορισμένου ποσοτικού σχεδίου.
- Η συλλογή ενός μικρού ποσού δεδομένων σε τυποποιημένη μορφή από ένα σχετικά μεγάλο αριθμό ατόμων.
- Η επιλογή αντιπροσωπευτικών δειγμάτων ατόμων από γνωστούς πληθυσμούς.

Ο Bryman προσφέρει τον ακόλουθο ορισμό *«η δειγματοληπτική έρευνα καθιστά αναγκαία τη συλλογή δεδομένων από ένα αριθμό μονάδων και συνήθως σε μια μοναδική χρονική στιγμή με την πρόθεση να συλλέξουμε συστηματικά ένα σώμα δεδομένων που μπορούν να προσδιοριστούν ποσοτικά σε σχέση με ένα αριθμό μεταβλητών που στη συνέχεια εξετάζονται για να διακρίνουμε πρότυπα συσχέτισης»*. Τα πρακτικά ζητήματα συχνά υποδεικνύουν ότι τα δεδομένα συλλέγονται σε μια περίοδο εβδομάδων ή ακόμα και μηνών (Robson, 2007).

6.2. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα της Δειγματοληπτικής Έρευνας

Οι ερευνητές έχουν συνήθως ισχυρές και συχνά πολωμένες απόψεις σχετικά με τη θέση και τη σημασία των δειγματοληπτικών ερευνών ως τη κεντρική στρατηγική του πραγματικού κόσμου. Μπορεί στις μη εργαστηριακές καταστάσεις όπου τα πειράματα δεν είναι εφικτά ούτε μπορούν να υποστηριχθούν δεοντολογικά, οι δειγματοληπτικές έρευνες να δίνουν αυτή την επιβεβαιωτική επιστημονική αίσθηση της εμπιστοσύνης. Συσχετισμένο με τις δειγματοληπτικές έρευνες είναι ένα αρκετά σύνθετο σύνολο τεχνολογικών μελετημάτων σχετικά με τη δειγματοληψία, τη διατύπωση ερωτήσεων και την κωδικοποίηση των απαντήσεων (Robson, 2007).

Ο Mishler τονίζει τις διαφορές του να ρωτάς και να απαντάς όταν αυτό συμβαίνει φυσικά, των συζητήσεων που θεμελιώνονται στα νοήματα και τις διαδικασίες ερωταπόκρισης σε συνεντεύξεις των δειγματοληπτικών ερευνών. Η άποψη του είναι ότι πολλές διαδικασίες αυτού του είδους έρευνας αντιπροσωπεύουν προσπάθειες να γεφυρωθεί αυτό το χάρισμα. Ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό των συνεντεύξεων των δειγματοληπτικών ερευνών είναι ότι αποτελούν οργανωμένο κοινωνικό λόγο, αλλά υιοθετούν μια προσέγγιση που είναι συμπεριφορική και αντιγλωσσική και βασίζεται στο υπόδειγμα ερεθίσματος-προσέγγισης και απόνοηματοποιεί τη σημασία των αποκρίσεων. Οι ερευνητές έχουν προσπαθήσει να αποφύγουν παρά να αντιμετωπίσουν άμεσα τα αλληλοσυνδεδεμένα προβλήματα του γενικού πλαισίου του λόγου και του νοήματος (Robson, 2007).

Σε πρακτικό επίπεδο κάποιοι ερευνητές έχουν την άποψη ότι οι δειγματοληπτικές έρευνες παράγουν μεγάλα σύνολα δεδομένων συχνά αμφίβολης αξίας. Αποκτώντας ψεύτικο κύρος λόγω της ποσοτικής φύσης τους τα ευρήματα αντιμετωπίζονται σαν αγαθό αμέτοχων αποκρινόμενων, των οποίων οι απαντήσεις οφείλονται περισσότερο σε κάποιο άγνωστο μείγμα ευγένειας, βαριεστιμάριας και μιας επιθυμίας να παρουσιάσουν μια καλή εικόνα παρά στα αληθινά τους αισθήματα, πεποιθήσεις ή συμπεριφορές. Οι δειγματοληπτικές έρευνες έχουν επίσης υποφέρει από την αντιμετώπισή τους σαν απαραίτητα θετικιστικές, μια άποψη η οποία έχει καταρριφθεί από τον Marsh (Robson, 2007).

Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα των δεδομένων των δειγματοληπτικών ερευνών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την τεχνική ικανότητα εκείνων που διεξάγουν τη δειγματοληπτική έρευνα. Αν οι ερωτήσεις είναι ακατάληπτες ή διφορούμενες τότε η άσκηση είναι προφανώς χάσιμο χρόνου. Αυτό είναι ένα πρόβλημα εσωτερικής εγκυρότητας όπου δεν αποκτάται έγκυρη πληροφόρηση για τους αποκρινόμενους και αυτό που σκέφτονται, αισθάνονται, κάνουν. Το πρόβλημα της εξασφάλισης ενός υψηλού βαθμού εμπλοκής από τους αποκρινόμενους σε μια δειγματοληπτική έρευνα είναι το πιο δύσκολο να μεταχειριστεί κανείς.

Αυτό ισχύει αν η έρευνα διεξάγεται δια του ταχυδρομείου, αλλά είναι επίσης δύσκολο αν η έρευνα διεξάγεται πρόσωπο με πρόσωπο. Σχεδόν όλες οι δειγματοληπτικές έρευνες που διεξάγονται από συνεντευκτές έχουν πρόσκαιρες αλληλεπιδράσεις με παντελώς αγνώστους. Ζητούνται πολλά από τους συνεντευκτές για να θεμελιώσουν μια σχέση με κάθε αποκρινόμενο ώστε να τους εμπλέξουν πλήρως. Η εξασφάλιση της εμπλοκής είναι εν μέρει επίσης ένα πρακτικό θέμα, αλλά πρέπει να γίνει αποδεκτή σαν ένα πιθανό πρόβλημα της ίδιας της στρατηγικής. Αν η δειγματοληψία είναι ελαττωματική τότε προκύπτει ένα πρόβλημα δυνατότητας γενίκευσης ή εξωτερικής εγκυρότητας ώστε να μη μπορούμε να γενικεύσουμε τα ευρήματα.

Ένας άλλος τύπος προβλήματος εξωτερικής εγκυρότητας συμβαίνει στην προσπάθεια γενίκευσης από αυτά που λένε οι άνθρωποι σε μια δειγματοληπτική έρευνα, σε αυτά που κάνουν στην πραγματικότητα. Η έλλειψη σχέσης μεταξύ στάσης και συμπεριφοράς είναι πασίγνωστη. Για παράδειγμα ο Hanson, ο οποίος σε μια επισκόπηση 46 μελετών βρήκε ότι οι 20 δεν είχαν δείξει θετική σχέση μεταξύ στάσεων και συμπεριφοράς. Η αξιοπιστία είναι πιο ξεκάθαρη: παρουσιάζοντας σε όλους τους αποκρινόμενους τις ίδιες τυποποιημένες ερωτήσεις προσεκτικά διατυπωμένες μετά από μια δοκιμαστική έρευνα είναι πιθανό να έχουμε υψηλή αξιοπιστία των απαντήσεων.

Παρόλα αυτά, μια καλή δειγματοληπτική έρευνα που έχει διεξαχθεί επιδέξια είναι κάτι το οποίο όλοι οι κοινωνικοί ερευνητές θα πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρουν. Οι δειγματοληπτικές έρευνες παρέχουν το είδος των δεδομένων που δεν είναι δύσκολο να το καταλάβει ένα έξυπνο κοινό πόσο μάλλον ένα κοινό που είναι

επιστημονικά καταρτισμένο. Οι Lindlom και Cohen θεωρούν ότι από τις διάφορες μορφές χρησιμοποίησης γνώσης που θα μπορούσαν να προσφέρουν όσοι διεξάγουν επαγγελματική, κοινωνική διερεύνηση ή ταπεινή δειγματοληπτική έρευνα μπορεί κάλλιστα να είναι η πιο σημαντική.

Η προφανής ακρίβεια και αυστηρότητα της στατιστικής ανάλυσης αποτελεί ένα χρήσιμο «εργαλείο» για να κερδηθούν επιχειρήματα από τους ανθρώπους που δεν κατανοούν την αξία της ποιοτικής γνώσης στην επιστημονική έρευνα. Αυτό είναι δεδομένο χαρακτηριστικό της μεθόδου όταν τα αποτελέσματα της έρευνας πρόκειται να χρησιμοποιηθούν σε ένα δικαστήριο, σε ένα πολιτικό περιβάλλον, σε ένα εφαρμοσμένο σχέδιο, σε κάθε ανταγωνιστική κατάσταση λήψης αποφάσεων. Η Hakim κάνει μια σχετική επισήμανση αναφερόμενη στα κύρια θέλγητρα της δειγματοληπτικής έρευνας όπως η διαφάνεια της και αναφέρει πως οι μέθοδοι και διαδικασίες που χρησιμοποιούνται μπορούν να γίνουν αντιληπτές και προσβάσιμες σε άλλες ομάδες είτε πρόκειται για επαγγελματίες συνεργάτες είτε για πελάτες είτε για το δημόσιο κοινό της αναφοράς της μελέτης έτσι ώστε να μπορούν να εκτιμηθούν τόσο η εφαρμογή όσο και το γενικό ερευνητικό σχέδιο. Για αυτό το σκοπό χρησιμοποιείται μια τυποποιημένη γλώσσα όταν γίνεται αναφορά σε δειγματοληπτικές έρευνες που έχουν εφαρμοσθεί. Τα ερωτηματολόγια, οι κωδικοί, οι εισαγωγικές επιστολές, οι αναλύσεις της μη απόκρισης αναμένεται ότι θα περιλαμβάνονται στην αναφορά. Όλο και περισσότερο τα πρωτογενή δεδομένα των δειγματοληπτικών ερευνών παραδίδονται σε αρχεία δεδομένων επιτρέποντας έτσι τον έλεγχο όσο και την περαιτέρω ανάλυση από άλλους ερευνητές. Αυτό το πρότυπο επαγγελματισμού που συναντάται στην ποιότητα εργασίας σε δειγματοληπτικές έρευνες αντικατοπτρίζει εκείνο που αναμένεται σε πειραματικές μελέτες και αναγνωρίζεται πλέον ότι απαιτεί σοβαρή προσοχή σε ευέλικτα σχέδια με ποιοτικά κυρίως δεδομένα.

6.3. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα των Δειγματοληπτικών Ερευνών που Βασίζονται σε Ερωτηματολόγια

Τα μειονεκτήματα των δειγματοληπτικών ερευνών που χρησιμοποιούν αποκρινόμενους είναι τα εξής (Robson, 2007):

- Τα δεδομένα επηρεάζονται από τα χαρακτηριστικά των αποκρίσεων, τη μνήμη, της γνώσεις τους, την εμπειρία, τα κίνητρά τους, τη προσωπικότητά τους.
- Οι αποκρινόμενοι δε θα αναφερθούν οπωσδήποτε σε πεποιθήσεις, σε στάσεις τους με ακρίβεια. Για παράδειγμα μπορεί να υπάρξει μια μεροληψία ανταπόκρισης που βασίζεται σε κοινωνική αποδοχή οι άνθρωποι ανταποκρίνονται με τέτοιο τρόπο που να τους δείχνει μια καλή εικόνα.
- Οι δειγματοληπτικές έρευνες δια του ταχυδρομείου και άλλες αυτό-συμπληρούμενες δειγματοληπτικές έρευνες έχουν χαμηλό ποσοστό απόκρισης.
- Μπορεί να μην εντοπισθούν ασάφειες ή παρανοήσεις σε ερωτήσεις της έρευνας.

Τα μειονεκτήματα των δειγματοληπτικών ερευνών με συνεντεύξεις είναι τα εξής (Robson, 2007):

- Τα δεδομένα μπορεί να επηρεάζονται από χαρακτηριστικά των συνεντευκτών όπως τα κίνητρά τους, η προσωπικότητά τους, οι ικανότητές τους και η εμπειρία τους.
- Μπορεί να υπάρχει μεροληψία του συνεντευκτή κατά την οποία εκείνος επηρεάζει ίσως ασυνείδητα τις αποφάσεις με λεκτικές νύξεις.
- Τα δεδομένα μπορεί να επηρεαστούν από τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των χαρακτηριστικών του συνεντευκτή και του αποκρινόμενου.
- Οι αποκρινόμενοι μπορεί να αισθάνονται ότι οι απαντήσεις τους δεν είναι ανώνυμες και να είναι λιγότερο φιλικό ή ανοικτό.

Τα πλεονεκτήματα των δειγματοληπτικών ερευνών που χρησιμοποιούν αποκρινόμενους είναι τα εξής (Robson, 2007):

- Προσφέρουν μια σχετικά απλή και άμεση προσέγγιση για τη μελέτη στάσεων, αξιών, πεποιθήσεων και κινήτρων.
- Μπορεί να προσαρμοσθούν για τη συλλογή πληροφοριών που μπορούν να γενικευτούν από οποιονδήποτε ανθρώπινο πληθυσμό.
- Μεγάλα σύνολα τυποποιημένων δεδομένων.

Τα πλεονεκτήματα των δειγματοληπτικών ερευνών δια του ταχυδρομείου και άλλων αυτό-συμπληρούμενων δειγματοληπτικών ερευνών είναι τα εξής (Robson, 2007):

- Συχνά είναι ο ευκολότερος τρόπος για την ανάκληση πληροφοριών σχετικά με τη παρελθούσα ιστορία ενός μεγάλου συνόλου ανθρώπων.
- Μπορεί να είναι εξαιρετικά αποτελεσματικές για τη παραγωγή μεγάλων συνόλων δεδομένων με σχετικά χαμηλό κόστος σε σύντομο χρονικό διάστημα.
- Επιτρέπουν την ανωνυμία η οποία μπορεί να ενθαρρύνει τη συμμετοχή και την ειλικρίνεια για ευαίσθητα θέματα.

Τα πλεονεκτήματα των δειγματοληπτικών ερευνών με συνεντεύξεις είναι τα εξής (Robson, 2007):

- Ο συνεντευκτής μπορεί να αποσαφηνίσει τις ερωτήσεις.
- Η παρουσία του συνεντευκτή ενθαρρύνει τη συμμετοχή και την εμπλοκή και έτσι ο ίδιος μπορεί να κρίνει την έκταση κατά την οποία η άσκηση αντιμετώπιστηκε σοβαρά.

Η τηλεφωνική δειγματοληπτική έρευνα είναι μια παραλλαγή της δειγματοληπτικής έρευνας η οποία δε ενέχει τη πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση και έχει μάλλον διαφορετικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα (Robson, 2007).

Οι δειγματοληπτικές έρευνες διεξάγονται σχεδόν πάντα σαν μέρος ενός μη πειραματικού προκαθορισμένου σχεδίου. Ενώ μπορεί να διεξαχθούν για οποιοδήποτε από τους ερευνητικούς σκοπούς (διερευνητικοί, περιγραφικοί, ερμηνευτικοί, απελευθερωτικοί) δε είναι ιδιαίτερα κατάλληλες για τη διεξαγωγή διερευνητικής εργασίας. Οι δειγματοληπτικές έρευνες δουλεύουν καλύτερα όταν υπάρχουν τυποποιημένες ερωτήσεις (Robson, 2007).

Οι περισσότερες δειγματοληπτικές έρευνες διεξάγονται για περιγραφικούς σκοπούς, καθώς μπορούν να προσφέρουν πληροφορίες σχετικά με τη κατανομή ενός μεγάλου εύρους ανθρωπίνων χαρακτηριστικών και για τις σχέσεις μεταξύ αυτών των χαρακτηριστικών. Για παράδειγμα, ένα πολιτικό κόμμα μπορεί να ενδιαφέρεται για τις απόψεις των ψηφοφόρων σχετικά με τις πολιτικές του και το πώς σχετίζονται λόγω χάριν με τη ηλικία, το φύλλο, το εισόδημα ή μια περιφέρεια της χώρας.

6.4. Προσεγγίσεις στη Συλλογή Δεδομένων των Δειγματοληπτικών Ερευνών

Οι περισσότερες δειγματοληπτικές έρευνες περιλαμβάνουν τη χρήση ενός ερωτηματολογίου. Υπάρχουν τρεις βασικοί τρόποι με τους οποίους χορηγείται ένα ερωτηματολόγιο (Robson, 2007):

- **Αυτοσυμπλήρωση:** οι αποκρινόμενοι συμπληρώνουν μόνοι τους τις απαντήσεις. Το ερωτηματολόγιο στέλνεται με το ταχυδρομείο επιτρέποντας να έχουμε μεγάλα δείγματα με σχετικά μικρή πρόσθετη προσπάθεια
- **Πρόσωπο με πρόσωπο:** ο συνεντευκτής θέτει τις ερωτήσεις παρόντος του αποκρινόμενου και επίσης συμπληρώνει το ερωτηματολόγιο
- **Τηλεφωνική συνέντευξη:** ο συνεντευκτής επικοινωνεί με τους αποκρινόμενους τηλεφωνικά και θέτει ερωτήσεις και καταγράφει τις απαντήσεις

Τα ερωτηματολόγια μιας αυτοσυμπληρούμενης δειγματοληπτικής έρευνας μπορούν να χορηγηθούν σε μια ομαδική βάση. Η μορφή και η εμφάνιση του ερωτηματολογίου εξαρτάται από τη μέθοδο δεδομένων που έχει επιλεγεί.

6.5. Σχεδιασμός της Έρευνας

Ο σχεδιασμός της έρευνας καθορίζει το σκοπό της έρευνας, τη θεωρία που θα χρησιμοποιηθεί για την έρευνα, τα ερευνητικά ερωτήματα, τις μεθόδους που θα ακολουθήσει η ερευνητική ομάδα και το είδος της δειγματοληψίας (Robson, 2007).

6.6. Σκοπός και Στόχοι της Έρευνας μας

Οι στόχοι της παρούσας έρευνας είναι η διεύρυνση της επιρροής της οικονομικής κρίσης στο επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού και των συνεπειών ως προς τους εξυπηρετούμενους των διαφόρων κοινωνικών προγραμμάτων και οργανισμών στις μέρες μας. Τα αποτελέσματα θα συνδράμουν στους τρόπους αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης στο επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού και στη διεύρυνση της συνεισφοράς των συγκεκριμένων ατόμων στο εν λόγω πρόγραμμα.

6.7. Ερευνητικά Ερωτήματα

Όταν ξεκινά να σχεδιάζεται μια έρευνα, οι ερευνητές διατυπώνουν κάποια ερωτήματα-υποθέσεις τα οποία λειτουργούν σαν οδηγός και με αυτές τις υποθέσεις οι ερευνητές καλούνται να επαληθεύσουν την αρχική πρόταση (Bell, 2001). Τα ερωτήματα-υποθέσεις για τη έρευνα θα πρέπει να είναι σαφή, συγκεκριμένα, αλληλοσυνδεόμενα, ώστε να έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο (Robson, 2007). Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας είναι τα εξής:

1. Τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων.
2. Ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται η εργασία του κοινωνικού λειτουργού από την οικονομική κρίση.
3. Ο βαθμός επηρεάζει η οικονομική κρίση το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού.

4. Ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται η ποιότητα της εργασίας των επαγγελματιών της κοινωνικής εργασίας προς τους εξυπηρετούμενους.
5. Οι επιπτώσεις στους εξυπηρετούμενους, κατά την γνώμη των κοινωνικών λειτουργών.
6. Οι προτάσεις των επαγγελματιών της κοινωνικής εργασίας για τη καλύτερη εξυπηρέτηση των ενδιαφερόμενων.

6.8. Πληθυσμός και Δείγμα Έρευνας

Ο πληθυσμός είναι το γενικό σύνολο των στοιχείων που έχει επιλέξει η ερευνητική ομάδα για να μελετήσει, ενώ το δείγμα είναι το υποσύνολο των στοιχείων του πληθυσμού που θα μελετηθεί (Robson, 2007). Ο καθορισμός του πληθυσμού εξαρτάται από το αντικείμενο της έρευνας, από τις υποθέσεις που έχουν τεθεί, από το δείγμα και από τα εμπόδια που προκύπτουν στην έρευνα (Javeau, 2000).

Ο πληθυσμός που επιλέχθηκε για να πραγματοποιηθεί η παρούσα έρευνα είναι οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί του Νομού Αττικής που εργάζονται στους Οργανισμούς Φροντίδας ατόμων που έχουν σχετικές ανάγκες. Το δείγμα επιλέχθηκε βάσει της μεθόδου της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας, αφού πρώτα ο πληθυσμός διαιρέθηκε σε ομάδες με παρόμοια χαρακτηριστικά (Cohen, Manion, Morrison, 2008).

6.9 Εργαλείο Έρευνας

Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη μέθοδο του αυτοσυμπληρούμενου ερωτηματολογίου απευθείας από τους ίδιους τους ερωτώμενους. Η ερευνητική ομάδα διασφάλισε την ανωνυμία των ερωτώμενων για να εξασφαλίσει την ειλικρίνειά τους. Ακόμα στους ερωτώμενους δόθηκε συνοδευτικό έντυπο με σαφείς οδηγίες συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου για διευκόλυνση στη συμπλήρωσή του. Τα ερωτηματολόγια παραδόθηκαν στους επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς από τα μέλη της ερευνητικής ομάδας και αποτελούνταν από κλειστού τύπου ερωτήσεις. Η

τελική μορφή του ερωτηματολογίου καθορίστηκε από τα ερευνητικά ερωτήματα καθώς και από τη πιλοτική έρευνα που προηγήθηκε.

6.10 Τόπος και Χρόνος Διεξαγωγής Έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δημόσιες και ιδιωτικές δομές του Νομού Αττικής και Φωκίδος την περίοδο από την 28^η Νοεμβρίου του 2013 μέχρι την 31^η Ιανουαρίου του 2014. Τα ερωτηματολόγια παραδόθηκαν στους κοινωνικούς λειτουργούς από τα μέλη της ερευνητής ομάδας ύστερα από συνάντηση.

6.11 Ζητήματα Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας

Κάθε έρευνα που πραγματοποιείται σε άτομα-ερωτώμενους περιλαμβάνει κάποια χαρακτηριστικά-δεοντολογικά ζητήματα για την προστασία των συμμετεχόντων. Στους συμμετέχοντες οι ερευνητές πρέπει να τους εξασφαλίζουν σαφήνεια, διαφάνεια, υπευθυνότητα και εντιμότητα. Ακόμα, οι ερωτώμενοι θα πρέπει να έχουν ενημερωθεί για ζητήματα σχετικά με την εθελοντική τους συμμετοχή εφόσον πρώτα έχουν ενημερωθεί από τους ερευνητές για το περιεχόμενο και τη διαδικασία της έρευνας, τις πιθανών αρνητικές επιπτώσεις της έρευνας και τέλος τη διασφάλιση της εμπιστευτικότητας και ανωνυμίας των συμμετεχόντων (Κυριαζή, 2011)

6.12 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε από 28/11/2013 – 31/01/2014 σε Κοινωνικούς Λειτουργούς του Νομού Αττικής. Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να συμμετέχουν στην παρούσα έρευνα για την διερεύνηση των επιπτώσεων της Οικονομικής Κρίσης στο Κράτος Πρόνοια της Ελλάδας και της επίδρασης των επιπτώσεων αυτών στον τομέας

της Κοινωνικής Εργασίας και στους εξυπηρετούμενους των διαφόρων Κοινωνικών Προγραμμάτων.

Οι ερευνητές σημειώνουν ότι γινόταν ενημέρωση των συμμετεχόντων σχετικά με το σκοπό και τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας τονίζοντας πως τόσο οι ίδιοι, όσο και οι συμμετέχοντες δε θα λάβουν χρηματικά ή άλλα οφέλη από τη συμμετοχή τους στην έρευνα.

Επιπλέον, τα ερωτηματολόγια συμπληρώνονταν ανώνυμα και τα δεδομένα συλλέγονταν εμπιστευτικά. Επιβεβαιώθηκε από τους ερευνητές κατά τη διάρκεια συλλογής δεδομένων ότι δε θα ήταν δυνατόν να αναγνωρισθεί κάποιο άτομο από τα αποτελέσματα της μελέτης.

6.13 Κωδικοποίηση και Στατιστική Ανάλυση

Οι απαντήσεις που δόθηκαν κωδικοποιήθηκαν σε αριθμούς και εισήχθησαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS/EXCEL.

Πρωταρχικά, πριν την ανάλυση και περιγραφή των αποτελεσμάτων, ήταν η μετατροπή της κλίμακας σε μία ενιαία μεταβλητή προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στην στατιστική ανάλυση και να εξεταστεί αν επαληθεύεται ο σκοπός της έρευνας, ο οποίος είναι πώς και αν τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται στο Κράτος Πρόνοιας επηρεάζουν και οδηγούν τον εκάστοτε φορέα να προβεί σε λύσεις.

Στη συνέχεια, ακολούθησε η διαδικασία ελέγχου των πιθανών συσχετίσεων που υπάρχουν μεταξύ των κυρίων μεταβλητών της έρευνας. Συσχετίσεις υπολογίστηκαν ανάμεσα στους παράγοντες της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης», και στην κλίμακα «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών».

Τέλος, η ανάλυση παλινδρόμησης εφαρμόστηκε με σκοπό να εξεταστεί αν τα προβλήματα της οικονομικής κρίσης επηρεάζουν και εξαναγκάζουν το Κράτος Πρόνοιας να προβεί σε λύσεις ανάγκης.

6.14. Περιορισμοί της έρευνας

Όταν μια έρευνα πραγματοποιείται σε πραγματικό χώρο υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί τους οποίους οι ερευνητές θα πρέπει να λάβουν υπόψη. Αυτοί είναι ο χρόνος και οι πόροι που είναι διαθέσιμοι από τους ερευνητές καθώς και η πρόσβαση και η συνεργασία. Ακόμα οι ερευνητές θα πρέπει να αντιλαμβάνονται μία αντιπαραγωγική διερεύνηση, δηλαδή εάν οι ερωτώμενοι μπορούν να βοηθήσουν στην έρευνα που πραγματοποιεί η ερευνητική ομάδα (Robson, 2007). Ο πρώτος περιορισμός που είχαμε για την υλοποίηση της έρευνά μας ήταν ο χρόνος. Ο δεύτερος ήταν ότι, για την ποιοτική έρευνα, οι τρεις ερωτήσεις ανοικτού τύπου δεν μπόρεσαν να απαντηθούν στην έρευνα τελικώς, διότι έδωσαν απάντηση μόνο 13 από τους 47. Οι τρεις ερωτήσεις που αφαιρέθηκαν είναι:

- ❖ Αντιλήψεις των Κοινωνικών Λειτουργών για τα μελλοντικά αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στον Κοινωνικό Λειτουργό και στις Ευπαθείς Ομάδες
- ❖ Προτάσεις των Κοινωνικών Λειτουργών στην αντιμετώπιση των αντίξοων συνθηκών εργασίας.
- ❖ Περιστατικά Ευπαθών Ατόμων. Έχουν αυξηθεί και σε τι βαθμό;

6.15. Σημαντικότητα Έρευνας

Η συγκεκριμένη μελέτη πραγματοποιήθηκε για τη σκιαγράφηση της κατάστασης που επικρατεί στο επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας και θεωρείται σύγχρονη, καινοτόμα αφού δεν έχει γίνει άλλη έρευνα.

Κεφάλαιο Έβδομο: Αποτελέσματα Έρευνας

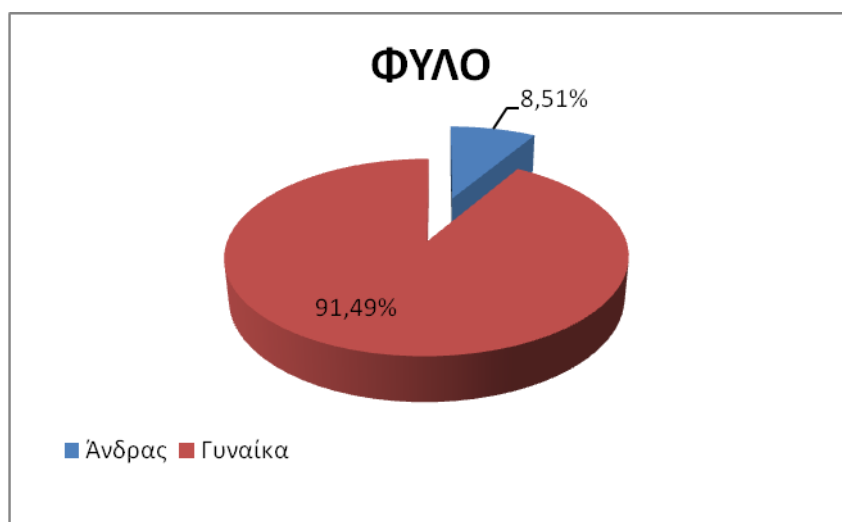
7.1. Συμμετέχοντες

Στην πραγματοποίηση της ποσοτικής μελέτης βοήθησαν οι 47 Κοινωνικοί Λειτουργοί όπου έδωσαν απαντήσεις στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου της παρούσας έρευνας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1^η: Φύλο Ερωτώμενου

Άνδρας   Γυναίκα

Έτσι λοιπόν, οι ερευνητές αποφάσισαν να μελετήσουν και να σκιαγραφήσουν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων. Το γυναικείο φύλο του δείγματος απαρτίζει το 91,49% του δείγματος, ενώ μόλις το 8,51% αυτού εκπροσωπούν το ανδρικό φύλο.

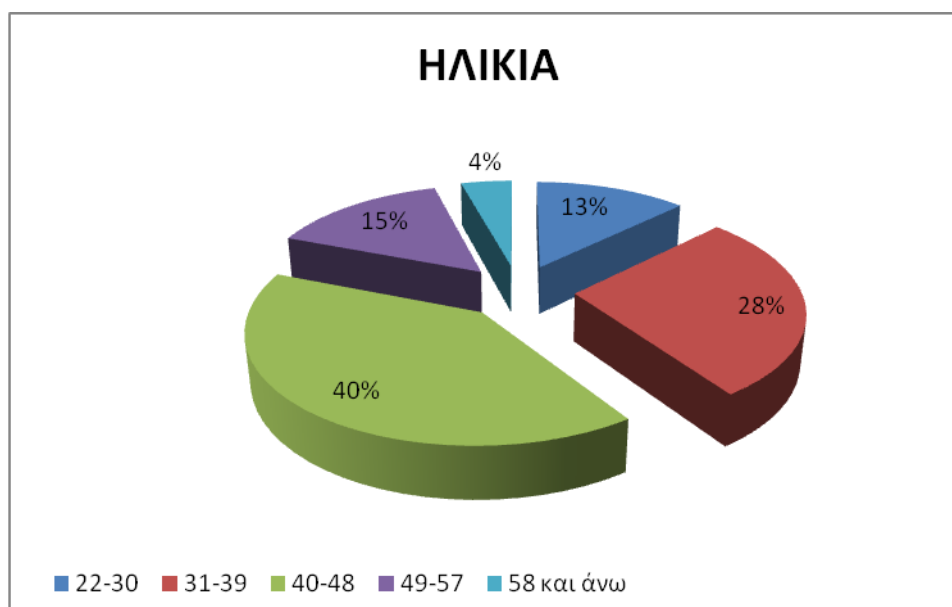

Γράφημα 1. Γραφική Απεικόνιση του φύλου του δείγματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2^η : Ηλικία:

22-30 31-39 40-48 49-57 58 και άνω

Ο μέσος όρος ηλικίας των συμμετεχόντων είναι τα 41.32 έτη. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό (40.4%) των συμμετεχόντων ήταν ηλικίας 40-48 ετών, ενώ ακολουθεί το 27.7% των συμμετεχόντων που εκπροσωπεί το διάστημα ηλικιών 31-39. Οι συμμετέχοντες ηλικίας 49-57 εκπροσωπούν το 14.9% του δείγματος. Τέλος, το 12.8% εκπροσωπεί τους συμμετέχοντες ηλικίας 22-30, αλλά μόλις το 4.3% αναφέρεται σε άτομα ηλικίας μεγαλύτερα των 58 ετών.

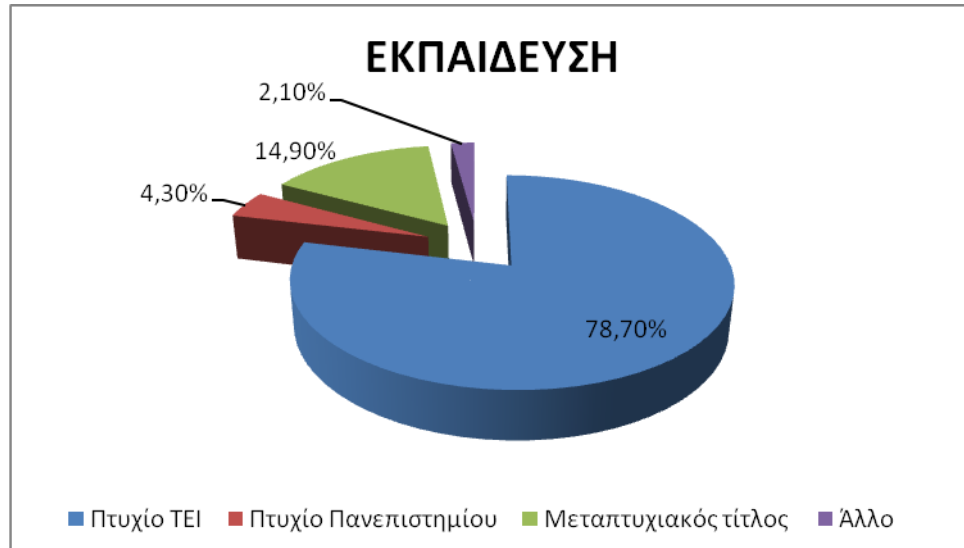
Γράφημα 2. Γραφική Απεικόνιση της ηλικίας του δείγματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3^η: Εκπαίδευση:

Πτυχίο ΤΕΙ Πτυχίο Πανεπιστημίου Μεταπτυχιακός τίτλος Άλλο....

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος, το 78.7% ήταν πτυχιούχοι ΤΕΙ, το 4.3% ήταν κάτοχοι ενός πτυχίου ΑΕΙ, το 14.9% κατείχαν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, ενώ το υπόλοιπο 2.1% κατείχαν διδακτορικό τίτλο σπουδών.

Ακολουθεί η γραφική απεικόνιση του επιπέδου εκπαίδευσης των συμμετεχόντων με την χρήση του ιστογράμματος.

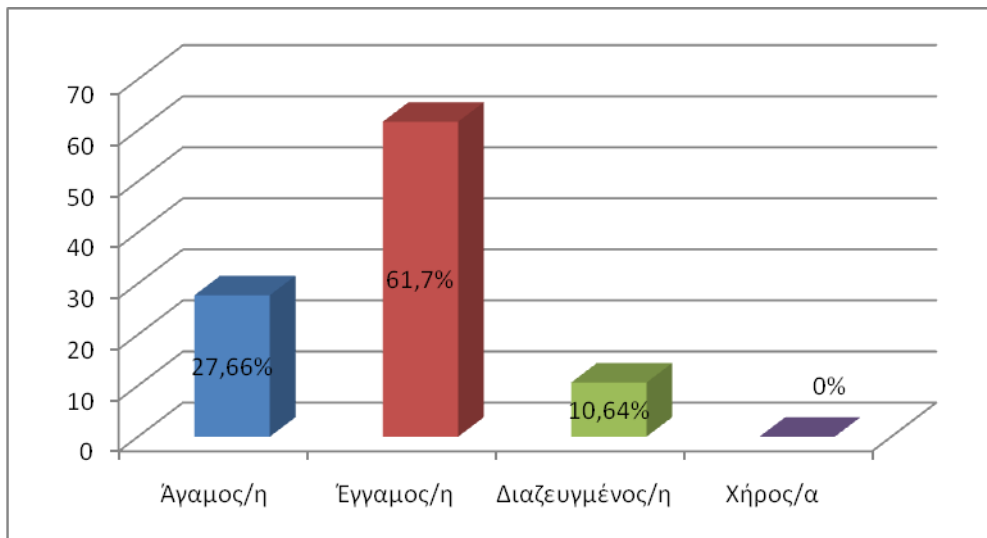

Γράφημα 3. Γραφική Απεικόνιση του επιπέδου εκπαίδευσης του δείγματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4^η : Οικογενειακή Κατάσταση:

Άγαμος/η Έγγαμος/η Διαζευγμένος/η Χήρος/α

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων, το 27.66% δηλώνουν άγαμοι/ες, το συντριπτικό ποσοστό του 61.7% δηλώνουν έγγαμοι/ες, ενώ το υπόλοιπο 10.67% δηλώνουν διαζευγμένοι/ες.

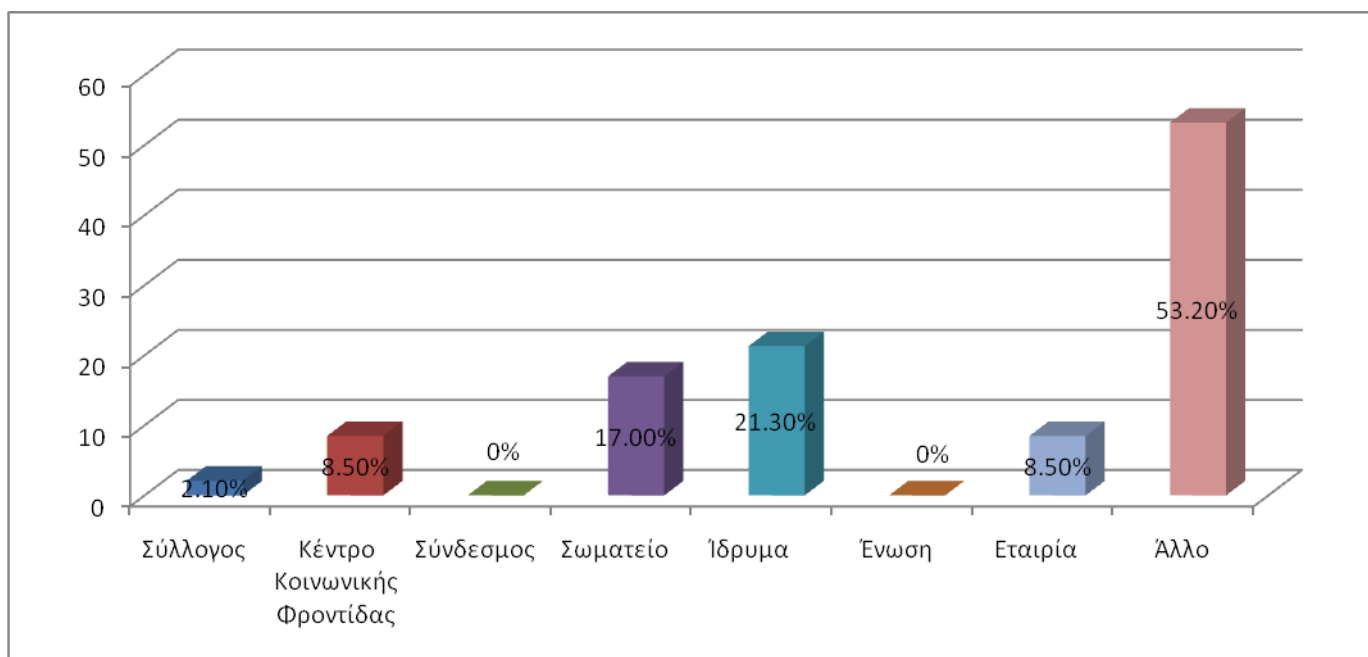

Γράφημα 4. Γραφική Απεικόνιση της οικογενειακής κατάστασης του δείγματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ 5^η : Η υπηρεσία που εργάζομαι είναι:

Σύλλογος Κέντρο Κοινωνικής Φροντίδας Σύνδεσμος Σωματείο
 Ίδρυμα Ένωση Εταιρία Άλλο, προσδιορίστε.....

Οι συμμετέχοντες της έρευνας κλήθηκαν να δηλώσουν την υπηρεσία στην οποία απασχολούνται. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης διαμορφώθηκαν ως εξής, το 2.1% εργάζονταν σε Σύλλογο, το 8.5% σε Κέντρο Κοινωνικής Φροντίδας, το 17% σε Σωματείο και το 21.3% εργάζονταν σε Ίδρυμα. Το 8.5% εργάζονταν σε Εταιρία και τέλος, το συντριπτικό ποσοστό του 53.2% δήλωσε ότι εργάζεται σε διαφορετικές υπηρεσίες από τις άνωθεν και οι οποίες είναι Νοσοκομείο, Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου, ΜΚΟ, Νομικό Πρόσωπο Κοινωνικού Δικαίου, ΝΠΔ, Πρόγραμμα Κοινωνικού Χαρακτήρα, Κοινωφελής Επιχείρηση, Δημόσιος Φορέας και τέλος, Φυλακές. Κανένας δεν δήλωσε ότι εργάζεται σε Σύνδεσμο ή Ένωση.

Γράφημα 5. Γραφική Απεικόνιση της Υπηρεσίας Εργασίας του δείγματος.

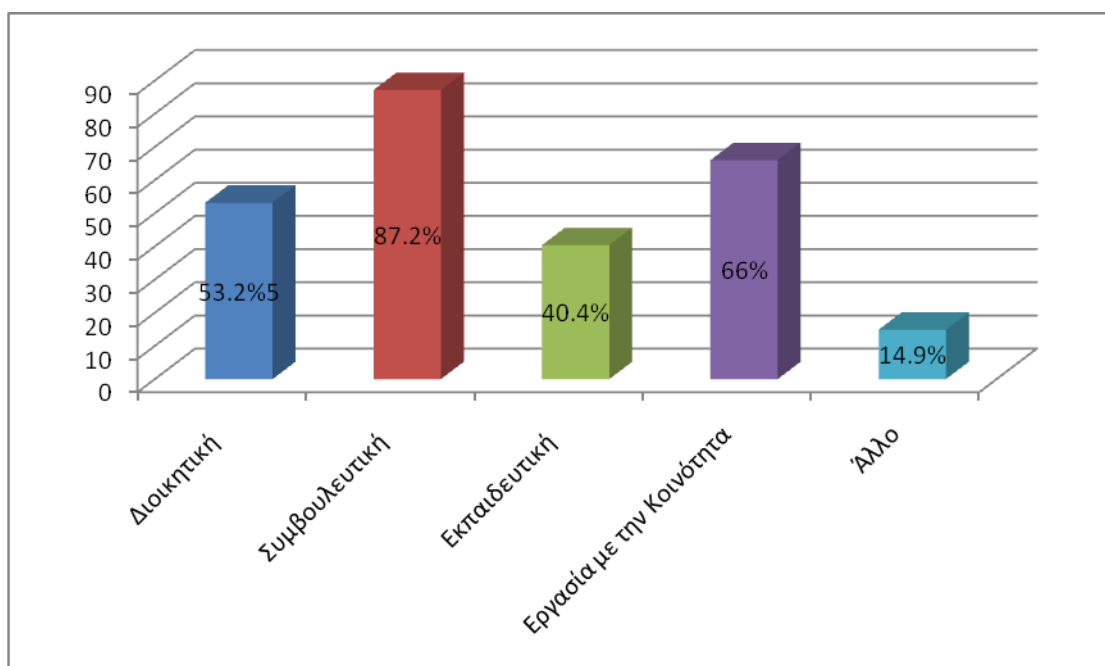
ΕΡΩΤΗΣΗ 6^η : Η θέση εργασίας που κατέχω ως Κοινωνικός Λειτουργός είναι:

- Διοικητική   Συμβουλευτική   Εκπαιδευτική   Εργασία με
 την Κοινότητα   Άλλο, προσδιορίστε .....

Οι συμμετέχοντες της έρευνας κλήθηκαν να δηλώσουν την θέση που κατέχουν ως Κοινωνικοί Λειτουργοί στην Υπηρεσία που απασχολούνται. Πολλαπλές απαντήσεις δόθηκαν από την πλειοψηφία των συμμετεχόντων ως προς τη θέση εργασίας που κατέχουν. Έτσι λοιπόν, το 53.2% των συμμετεχόντων κατείχε Διοικητική θέση, το 87.2% δήλωσε ότι κατείχε Συμβουλευτική θέση εργασίας και το 40.4% δήλωσε Εκπαιδευτική θέση εργασίας. Το 66% συνεργάζονταν με την Κοινότητα για την προσφορά εργασίας τους και τέλος, το 14.9% των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι δεν εργάζονταν σε κάποια από τις παραπάνω θέσεις εργασίας, αντιθέτως δούλευαν ως Κοινωνικοί Λειτουργοί σε θέσεις Εργασίας, όπως η Κοινωνική Εργασία – Άτομα και Οικογένεια, Υπεύθυνη Εθελοντισμού, Προϊσταμένη τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής, ΚΕ/Α, ΚΕ/Ο, ΚΕ/οικ.. (Αναμενόμενο γεγονός είναι ότι τα ποσοστά δεν αθροίζουν στο 100%, αλλά εκφράζουν το ποσοστό επί του συνόλου των κοινωνικών λειτουργών

που κλήθηκαν να συμμετέχουν στην παρούσα εργασία. Αιτία αυτού είναι οι πολλαπλές θέσεις εργασίας που κατείχε ο εκάστοτε συμμετέχων.)

Ακολουθεί η γραφική απεικόνιση ιστογράμματος που αναπαριστά τις θέσεις εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.

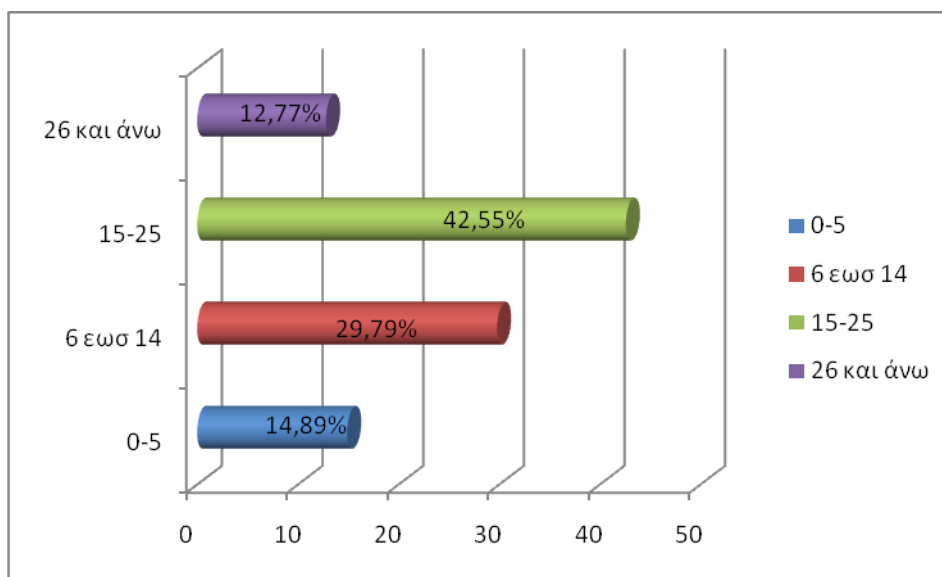
Γράφημα 6. Γραφική Απεικόνιση των θέσεων εργασίας του δείγματος που κατέχουν ως Κοινωνικοί Λειτουργοί .

ΕΡΩΤΗΣΗ 7^η : Χρόνια προϋπηρεσίας στο αντικείμενο:

0-5   6-14   15-25   26 και άνω

Ο μέσος όρος εργασιακής εμπειρίας των συμμετεχόντων στο αντικείμενο ήταν τα 11.75 έτη. Το 14.89% των ερωτηθέντων είχε εργασιακή εμπειρία έως 5 έτη, το 29.79% από 6 έως 14 έτη, το 42.55% από 15 έως 25 και το 12.77% είχε επαγγελματική εμπειρία μεγαλύτερη από 26 έτη.

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Γράφημα 7. Γραφική Απεικόνιση της εργασιακής εμπειρίας του δείγματος.

7.2 Γεγονότα που συνέβησαν το τελευταίο έτος στους Κοινωνικούς Λειτουργούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 8^η : Ποιο από τα παρακάτω σας συνέβη το τελευταίο έτος;

πериκοπή μισθού αλλαγή ωραρίου απόλυση αλλαγή θέσης

τίποτα από τα παραπάνω

Η συγκεκριμένη ερώτηση που αναπτύχθηκε για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας είχε στόχο να προσδιορίσει τα προβλήματα που προέκυψαν το τελευταίο έτος στους Κοινωνικούς Λειτουργούς λόγω της παρούσας οικονομικής κρίσης που βιώνει η Ελλάδα. Η κλίμακα, η οποία χρησιμοποιήθηκε αποτελούνταν από 6 επιλογές.

Πολλαπλές απαντήσεις δόθηκαν από τους συμμετέχοντες της έρευνας προς τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης προς το άτομό τους, όσον αφορά την εργασία τους.

Το 59.32% δήλωσε περικοπή μισθού, το 10.17% δήλωσε αλλαγή ωραρίου, το 6.78% αλλαγή θέσης, ενώ το 10.17% δηλώνει διαφορετικές επιδράσεις από αυτές που παρουσιάζονται στο ερωτηματολόγιο της έρευνας και οι οποίες είναι καθυστερήσεις μισθοδοσίας, μη καταβολή δεδουλευμένων και αλλαγή φορέα εργασίας.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 13.56% δηλώνει ότι δεν έχει υποστεί καμία επίδραση από την οικονομική κρίση, ούτε στην εργασία του, ούτε στο μισθό του.

Γράφημα 8. Επιδράσεις Οικονομικής Κρίσης στο τομέα Πρόνοιας.

7.3 Αποτελέσματα που συνέβησαν ως αποτέλεσμα της Οικονομικής Κρίσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 9^η : Ποιο από τα παρακάτω σας συνέβη ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης;

περικοπή δαπανών σε τρόφιμα περικοπή δαπανών σε προϊόντα καλλωπισμού

περικοπή δαπανών σε προϊόντα καθαριότητας περικοπή δαπανών σε είδη ένδυσης-υποδημάτων περικοπή δαπανών σε θέρμανση, κλιματισμό, χρήση ηλεκτρισμού τίποτα από τα παραπάνω άλλο,.....

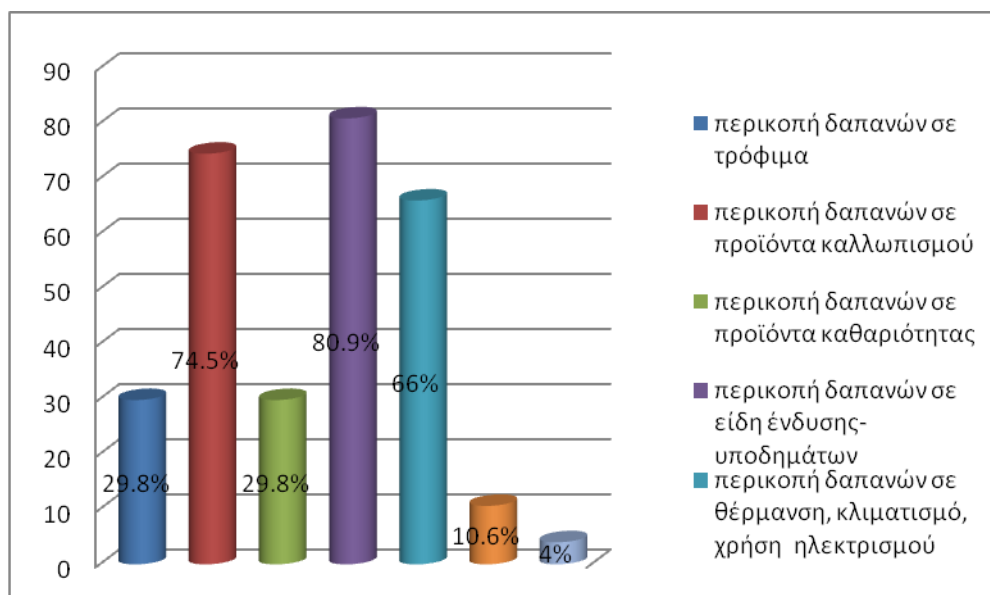

Η παρούσα ερώτηση είχε στόχο να προσδιορίσει τα προβλήματα που προέκυψαν το ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα των Κοινωνικών Λειτουργών. Η κλίμακα, η οποία χρησιμοποιήθηκε αποτελούνταν από 6 επιλογές.

Πολλαπλές απαντήσεις δόθηκαν από τους συμμετέχοντες της έρευνας προς τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης προς το άτομό τους, όσον αφορά την προσωπική τους ζωή.

Το 29.8% δήλωσε περικοπή δαπανών σε τρόφιμα, το 74.5% δήλωσε περικοπή δαπανών σε προϊόντα καλλωπισμού, το 29.8% περικοπή δαπανών σε προϊόντα καθαριότητας, το 80.9% δηλώνει περικοπή δαπανών σε είδη ένδυσης-υποδημάτων, ενώ αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι το 66% πράττει περικοπές σε θέρμανση, κλιματισμό και χρήση ηλεκτρισμού.

Το 10.6% δηλώνει ότι δεν έχει υποστεί κάποιο αποτέλεσμα από τις δοθείσες επιλογές. Περικοπές σε ψυχαγωγία, δυσκολίες στη μεταφορά εργασίας τους (αδυναμία αγοράς εισιτηρίου) και αλλαγή προτεραιοτήτων σχετικά με την κάλυψη αναγκών τους δήλωσαν οι κοινωνικοί λειτουργοί του δείγματος ως προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητα τους. Μόλις 2 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι δεν έχουν υποστεί καμία αρνητική επίδραση από την οικονομική κρίση.

Γράφημα 8. Αποτελέσματα της Οικονομικής Κρίσης στην καθημερινότητα των Κοινωνικών Λειτουργών.

7.4 Μετρήσεις

Στην προσπάθεια να ποσοτικοποιηθούν οι μεταβλητές που ορίζουν τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης, τόσο στους ίδιους τους κοινωνικούς λειτουργούς, όσο και στους εξυπηρετούμενους των διαφόρων Κοινωνικών Προγραμμάτων, αλλά και οι προτεινόμενες λύσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων χρησιμοποιήθηκαν οι κλίμακες βαθμονόμησης που παρουσιάζονται στις ακόλουθες υποενότητες και εφαρμόστηκε ο έλεγχος εσωτερικής αξιοπιστίας (Cronbach's alpha).

7.4.1 Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης

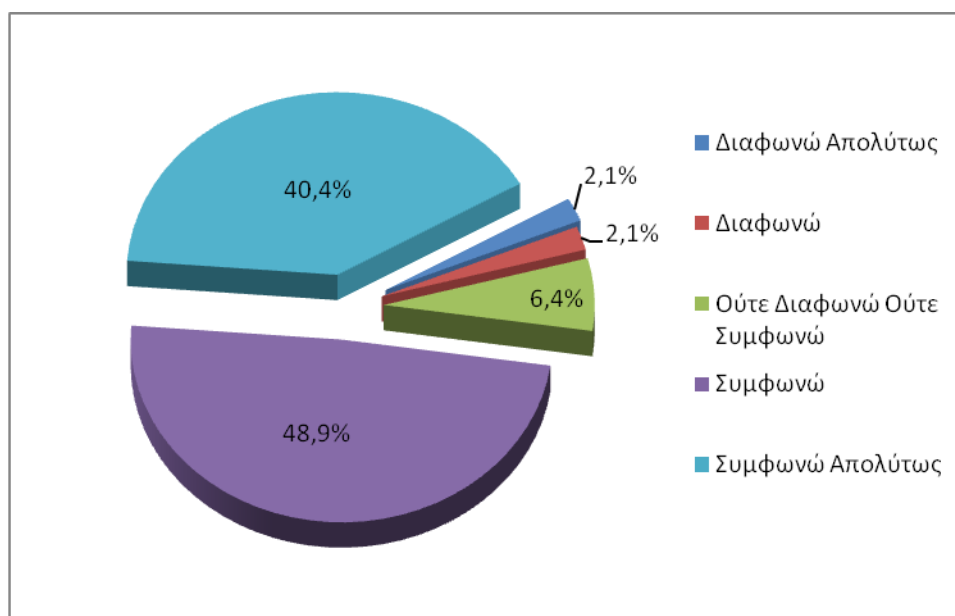
Προκειμένου να ποσοτικοποιηθούν οι επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης, τόσο στον τομέα της Κοινωνικής Εργασίας, όσο και στους εξυπηρετούμενους των διαφόρων Κοινωνικών Προγραμμάτων, χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης», η οποία απαρτιζόταν από 9 ερωτήσεις. Περιείχε ερωτήσεις όπως «Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού οδηγώντας σε μείωση τις μηνιαίες απολαβές.», «Η οικονομική κρίση θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.» και «Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.».

Ερωτήσεις κλειστού τύπου με τη χρήση της βαθμονόμησης Likert αναπτύχθηκαν καλώντας τον ερωτώμενο να απαντήσει αξιολογώντας τη κάθε απάντησή του από 1 (Διαφωνώ Απολύτως) έως 5 (Συμφωνά Απολύτως).

Ακολουθεί αρχικά η γραφική απεικόνιση με τη βοήθεια του γραφήματος πίτας των ερωτήσεων που ορίζουν την κλίμακα «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης». Αναπαρίστανται οι συχνότητες των απαντήσεων συμφωνίας ή διαφωνίας, αλλά και ουδέτερης στάσης των κοινωνικών λειτουργών που συμμετείχαν στην έρευνα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 10^η: Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού οδηγώντας σε μείωση των μηνιαίων απολαβών.

Διαφωνώ Απολύτως Διαφωνώ Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
Συμφωνώ Συμφωνώ Απολύτως

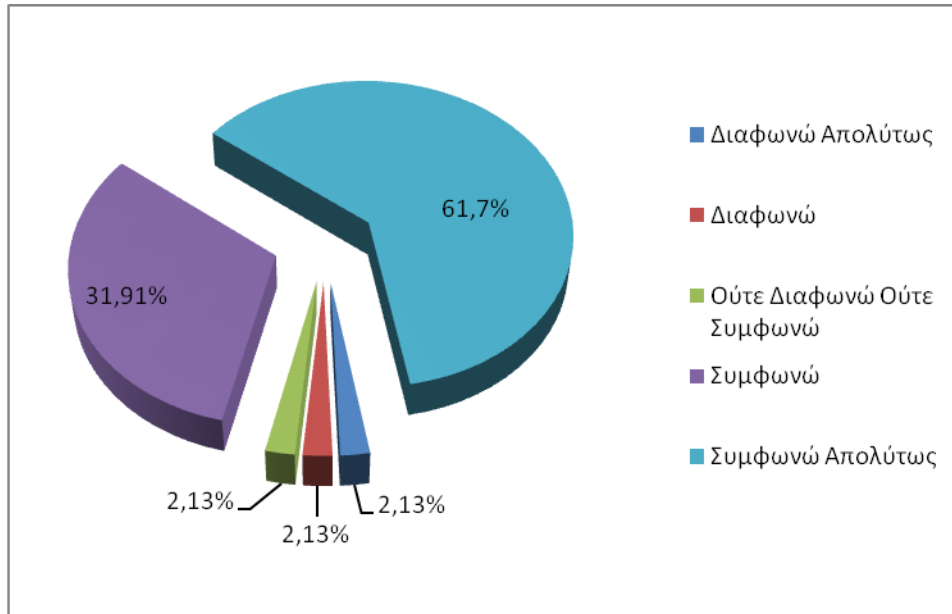

Γράφημα 9. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησαν ότι συμφωνούν (48,9%) ή συμφωνούν απόλυτα (40,4%) στο ότι το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 11^η : Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στη μείωση θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών:

Διαφωνώ Απολύτως Διαφωνώ Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
Συμφωνώ Συμφωνώ Απολύτως

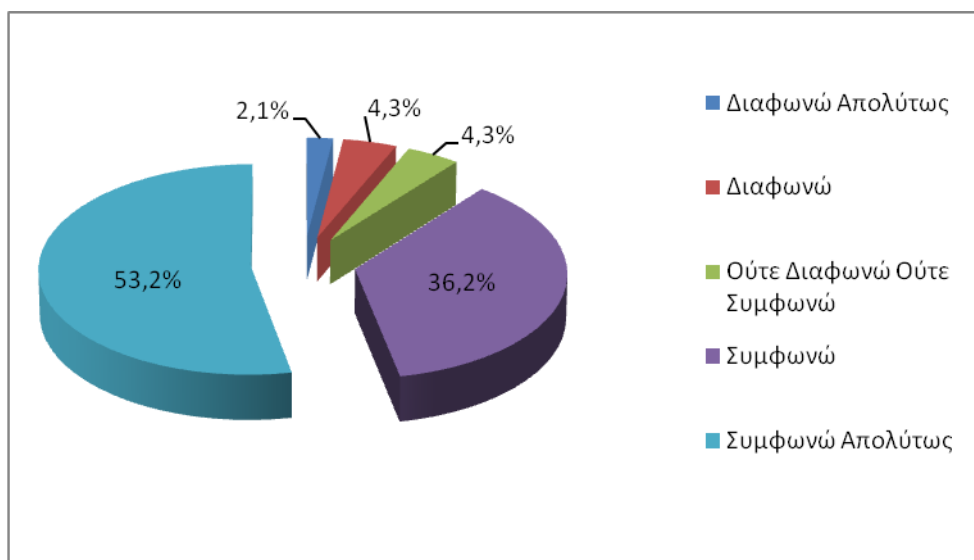

Γράφημα 10. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (61,7%) δεν πιστεύουν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη μείωση των θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.

ΕΡΩΤΗΣΗ 12^η: Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη στελέχωση Κοινωνικών Ιδρυμάτων λόγω της μη δυνατότητας κάλυψης θέσεων με Κοινωνικούς Λειτουργούς:

- Διαφωνώ Απολύτως
  Διαφωνώ
  Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
  Συμφωνώ
  Συμφωνώ Απολύτως

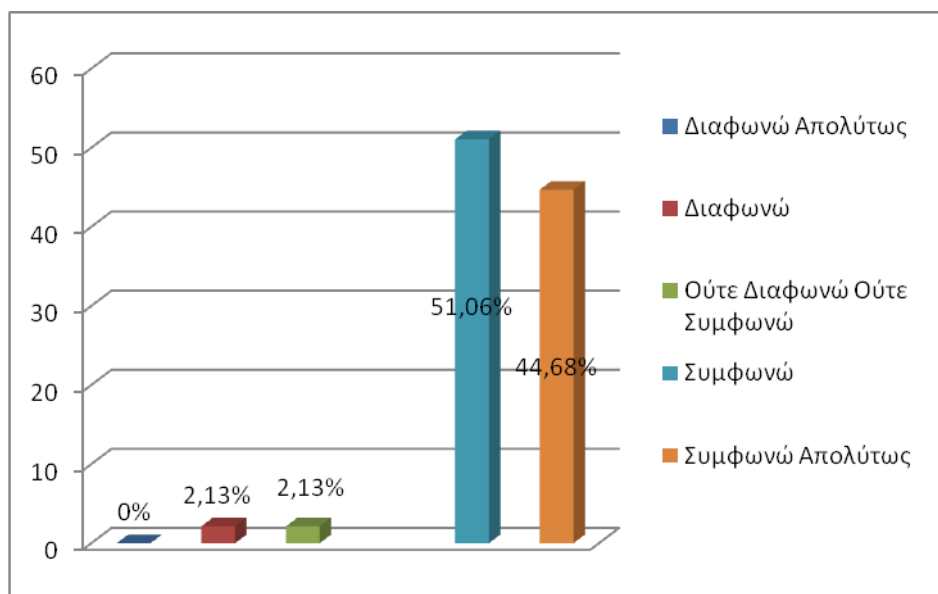

Γράφημα 11. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (53,2%) συμφωνούν απόλυτα με την άποψη ότι η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη μη κάλυψη θέσεων από Κοινωνικούς Λειτουργούς σε Κοινωνικά Ιδρύματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 13^η: Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που έχουν ανάγκη τους Κοινωνικούς Λειτουργούς

- Διαφωνώ Απολύτως
  Διαφωνώ
  Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
  Συμφωνώ
  Συμφωνώ Απολύτως

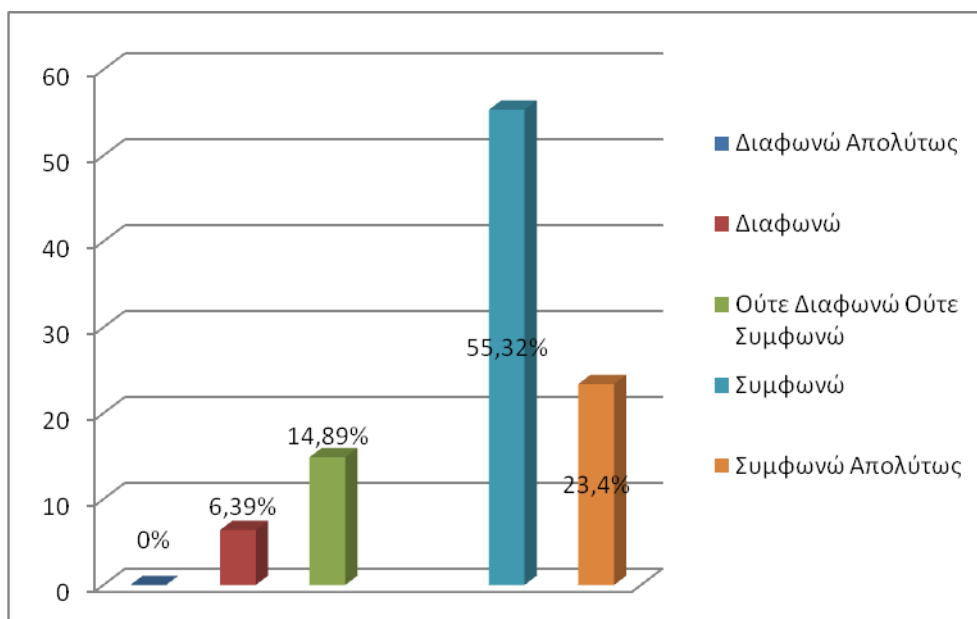

Γράφημα 12. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (51,06%) συμφωνούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που χρήζουν βοήθειας από Κοινωνικούς Λειτουργούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 14^η : Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς λειτουργούς;

- Διαφωνώ Απολύτως   Διαφωνώ   Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ   Συμφωνώ Απολύτως

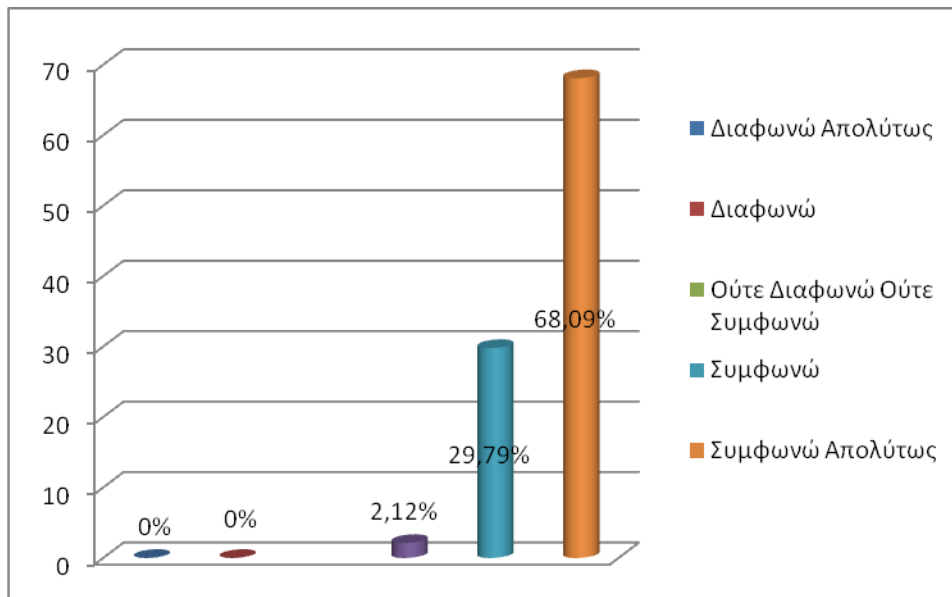

Γράφημα 13. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (55,32%) συμφωνούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 15^η : Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένων ατόμων;

- Διαφωνώ Απολύτως   Διαφωνώ   Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ   Συμφωνώ Απολύτως

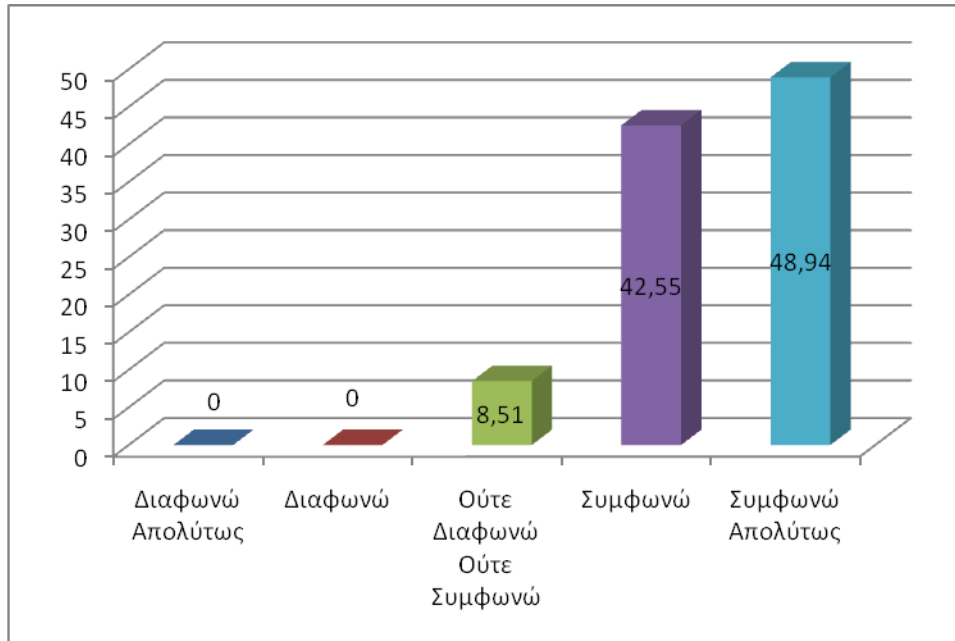
Γράφημα 14. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (68,09%) συμφωνούν απολύτως ότι η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα στις ευπαθείς ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι.

ΕΡΩΤΗΣΗ 16^η : Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε σχετικά ιδρύματα βοήθειας;

- Διαφωνώ Απολύτως   Διαφωνώ   Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ   Συμφωνώ Απολύτως

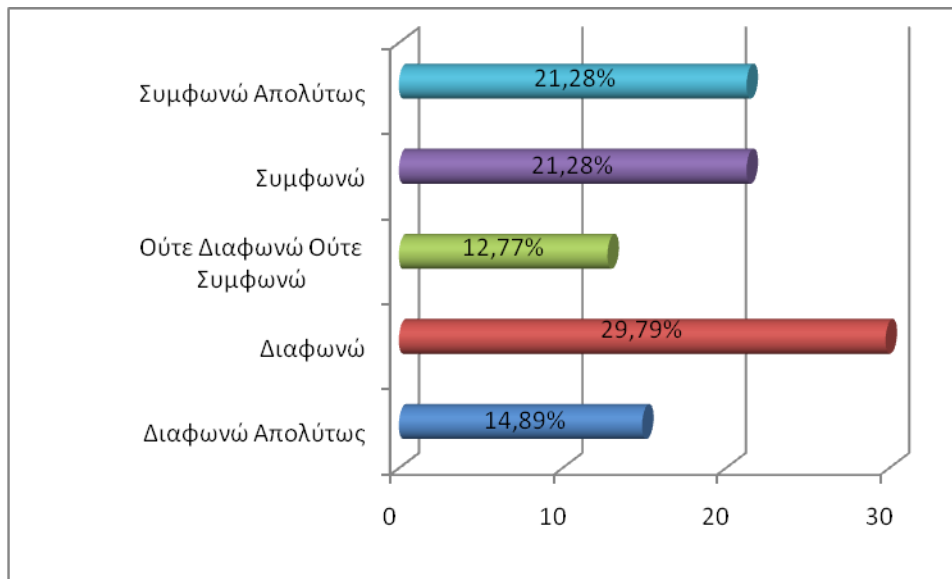

Γράφημα 15. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (48,94%) συμφωνούν απόλυτα ότι η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε ιδρύματα για βοήθεια.

ΕΡΩΤΗΣΗ 17^η : Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών;

- Διαφωνώ Απολύτως   Διαφωνώ   Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ   Συμφωνώ Απολύτως

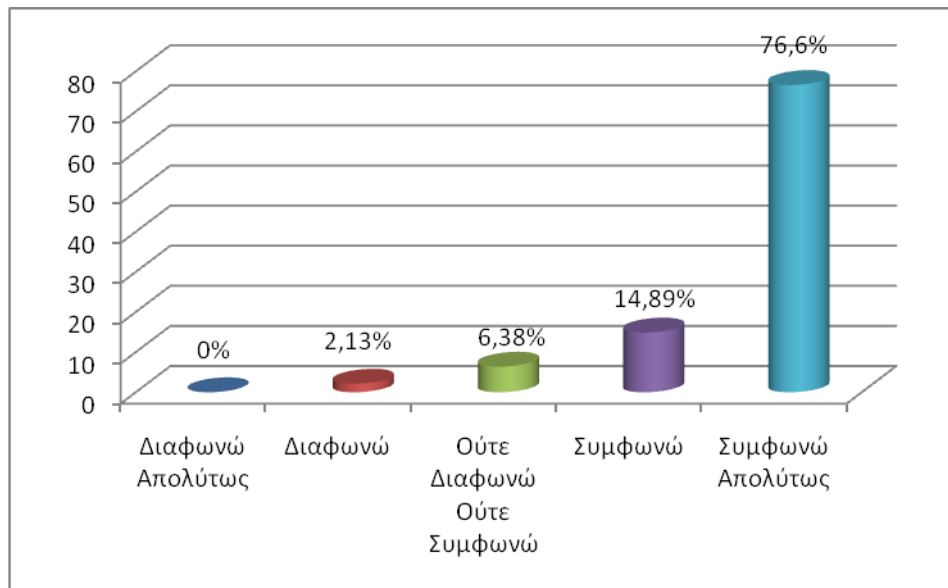

Γράφημα 16. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (29,79%) διαφωνούν με την άποψη ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, η οποία έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, θα επηρεαστεί η ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.

ΕΡΩΤΗΣΗ 18^η : Πιστεύετε πως η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες;

- Διαφωνώ Απολύτως
 Διαφωνώ
 Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ
 Συμφωνώ Απολύτως

Γράφημα 17. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (76,60%) συμφωνούν απόλυτα ότι η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.

Στον Πίνακα 1, στο Παράρτημα αναπαρίστανται μέτρα θέσης και διασποράς ως προς τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες Κοινωνικούς Λειτουργούς.

Παρατηρείται ότι κατά μέσο όρο, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί συμφωνούν ως προς τις ερωτήσεις που απαρτίζουν το ερωτηματολόγιο. Ουδέτερη στάση δηλώνουν μόνο για τις μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με την σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.

Εφαρμόζοντας τον δείκτη αξιοπιστίας για τον δείκτη Cronbach's alpha παρατηρήθηκε μη αποδεκτή αξιοπιστία του ερωτηματολογίου (.523), γι αυτό και εφαρμόστηκε περαιτέρω ανάλυση.

Παραγοντική Ανάλυση

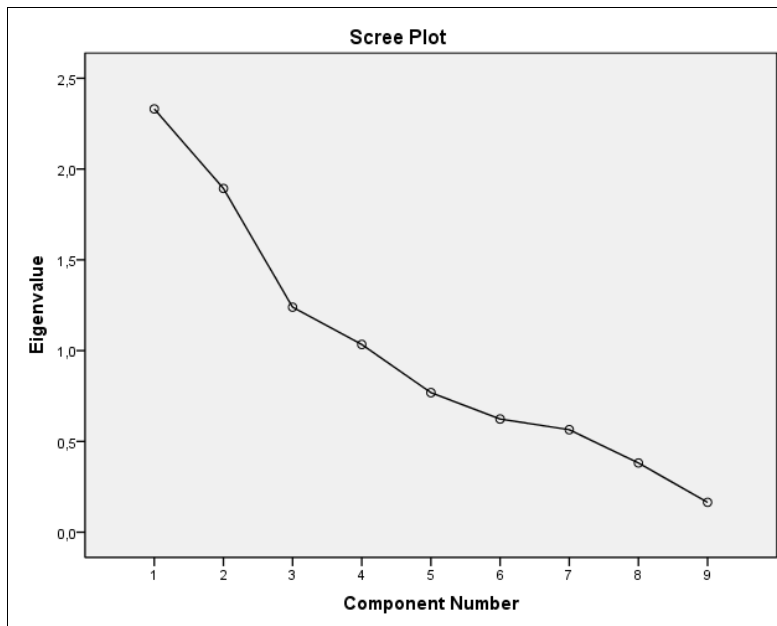
Παραγοντική ανάλυση εφαρμόστηκε στις ερωτήσεις που απαρτίζουν την κλίμακα «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης». Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται παρακάτω.

Στον Πίνακα 2 (στο Παράρτημα) επισυνάπτονται τα αποτελέσματα του ελέγχου σφαιρικότητας και του KMO Έλεγχου που διεξήχθησαν, από τα οποία επαναβεβαιώνεται πως η ανάλυση αποφέρει διακριτούς και αξιόπιστους παράγοντες αφού, η τιμή $p\text{-value} = .000 < .05$. (όπου .05, επίπεδο εμπιστοσύνης της παρούσας ανάλυσης).

Στη συνέχεια στηριζόμενοι οι ερευνητές στον πίνακα Communalities (Πίνακας 3, Παράρτημα) οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα πως από τις ερωτήσεις που εξετάζουν τις απόψεις των κοινωνικών λειτουργών δεν είναι απαραίτητο να εξαχθεί καμία καθότι όλες τους έχουν τιμές Extraction $> .4$.

Για να εξαχθεί το συμπέρασμα σχετικά με το πόσους παράγοντες θα περιέχει η ανάλυση θα χρησιμοποιηθεί ο πίνακας 4 από το Παράρτημα, ο οποίος επιβεβαιώνει την εικόνα που παρουσιάζεται και από το διάγραμμα το Scree Plot και υπογραμμίζει πως με την χρήση τεσσάρων παραγόντων ερμηνεύεται το ($72.20\% > 50\%$) της συνολικής διακύμανσης του μοντέλου.

Αναπαράσταση του αριθμού παραγόντων που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα ανάλυση με τη χρήση του Scree Plot.

Γράφημα 18. Scree Plot παραγοντικής ανάλυσης για την κλίμακα «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης»

Έτσι λοιπόν, η παραγοντική ανάλυση επιτυγχάνει την εξαγωγή τεσσάρων παραγόντων στους οποίους κάθε ερώτημα συμμετέχει με ικανοποιητική και διακριτή τιμή φόρτισης (Loading) (βλέπε Πίνακα 5, Παράρτημα).

Εν κατακλείδι, οι τελικές τέσσερις ομάδες ερωτήσεων που δημιουργήθηκαν από την παραγοντική ανάλυση είναι οι ακόλουθες:

- **Θέση Εργασίας και Απολαβές:** «Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού οδηγώντας σε μείωση τις μηνιαίες απολαβές.», «Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στη μείωση θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.», «Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη στελέχωση Κοινωνικών Ιδρυμάτων λόγω της μη δυνατότητας κάλυψης θέσεων με Κοινωνικούς Λειτουργούς»
- **Προβλήματα Κοινωνικής Υποστήριξης στις Ευπαθείς Ομάδες:** «Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένων ατόμων.», «Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε σχετικά ιδρύματα βοήθειας.»
- **Δυσκολία στην Προσφορά Κοινωνικών Λειτουργών στην Κοινωνία:** «Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που έχουν ανάγκη τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.», «Η οικονομική κρίση θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.»
- **Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς:** «Η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.», «Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.»

Έλεγχος Αξιοπιστίας

Εφαρμόζοντας τον δείκτη αξιοπιστίας για τον δείκτη Cronbach's alpha παρατηρήθηκε αποδεκτή αξιοπιστία του ερωτηματολογίου (.783). Αρκετά Ικανοποιητικό επίπεδο αξιοπιστίας.

Στους περαιτέρω παράγοντες δεν εφαρμόζεται έλεγχος αξιοπιστίας εφόσον ο κάθε παράγοντας αποτελείται μόνο από δυο ερωτήσεις.

7.4.2 Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών

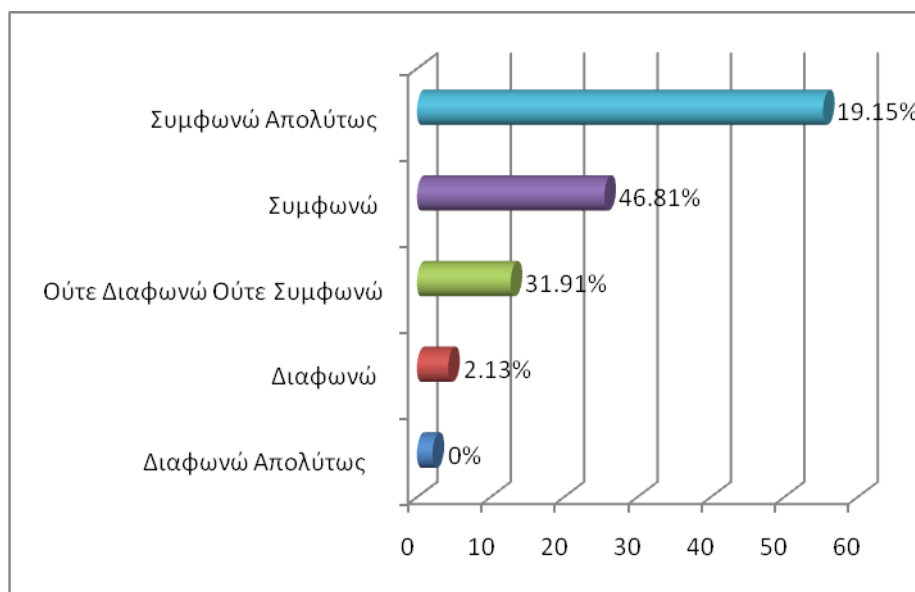
Με σκοπό να μετρηθούν οι προτάσεις των ερευνητών ως προς την προσφορά έργου των κοινωνικών λειτουργιών χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» η οποία απαρτιζόταν από 4 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις ήταν οι ακόλουθες: «Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να κάνουν ένα καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών τους.», «Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ώστε το έργο τους να προσελκύει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα αυτούς που το έχουν ανάγκη.», «Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να δώσουν περισσότερη σημασία στην Κοινωνική Εργασία και Δράση.» και «Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να τους παρέχεται εποπτεία και ενθάρρυνση, ώστε να αντιμετωπίσουν δεοντολογικά διλήμματα που μπορεί να προκύψουν λόγω οικονομικής κρίσης.».

Ερωτήσεις κλειστού τύπου με τη χρήση της βαθμονόμησης Likert αναπτύχθηκαν καλώντας τον ερωτώμενο να απαντήσει αξιολογώντας τη κάθε απάντησή του από 1 (Διαφωνώ Απόλυτα) έως 5 (Συμφωνά Απόλυτα).

Ακολουθεί η γραφική απεικόνιση των απαντήσεων των συμμετεχόντων ως προς την κλίμακα «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» με τη βοήθεια του γραφήματος πίτας. Οι ποσοστιαίες συχνότητες τόσο της συμφωνίας, όσο και της διαφωνίας των ερωτηθέντων προς την κλίμακα παρουσιάζονται ακολούθως.

ΕΡΩΤΗΣΗ 19^η: Πιστεύω πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να κάνουν ένα καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών τους;

Διαφωνώ Απολύτως Διαφωνώ Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
Συμφωνώ Συμφωνώ Απολύτως

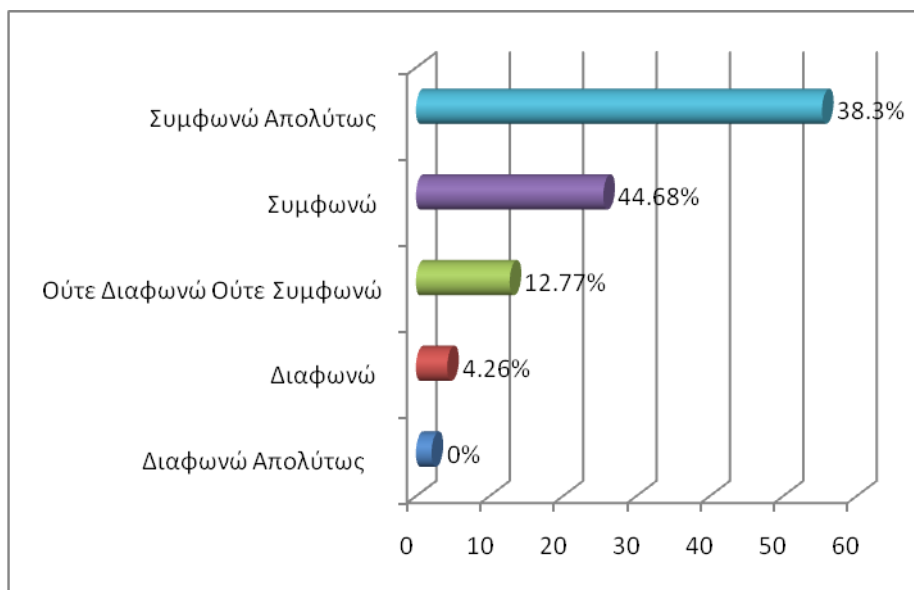

Γράφημα 19. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (46,81%) συμφωνούν ότι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας οικονομικής κρίσης θα πρέπει να κάνουν ένα καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 20^η : Πιστεύω πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ώστε το έργο τους να προσελκύει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα αυτούς που το έχουν ανάγκη;

Διαφωνώ Απολύτως Διαφωνώ Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
Συμφωνώ Συμφωνώ Απολύτως

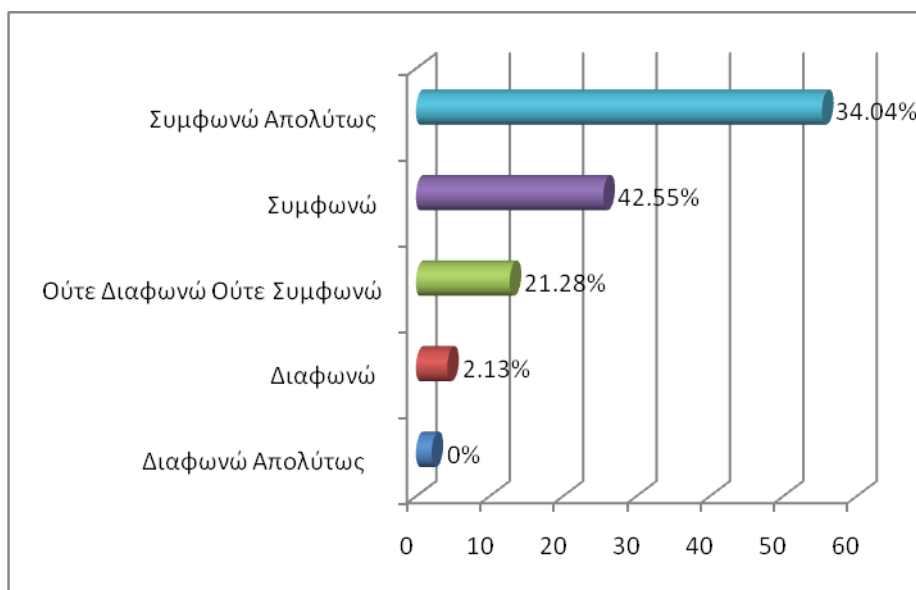
Γράφημα 20. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (44.68%) συμφωνούν ότι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ώστε το έργο τους να προσελκύει με μεγαλύτερη. Ενώ αυτοί που απάντησαν ότι διαφωνούν (4.26%) διευκρίνισαν ότι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ανεξαρτήτως της οικονομικής κρίσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 21^η: Πιστεύω πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής, θα πρέπει να δώσουν περισσότερη σημασία στην Κοινωνική Εργασία και Δράση:

- Διαφωνώ Απολύτως   Διαφωνώ   Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ   Συμφωνώ Απολύτως

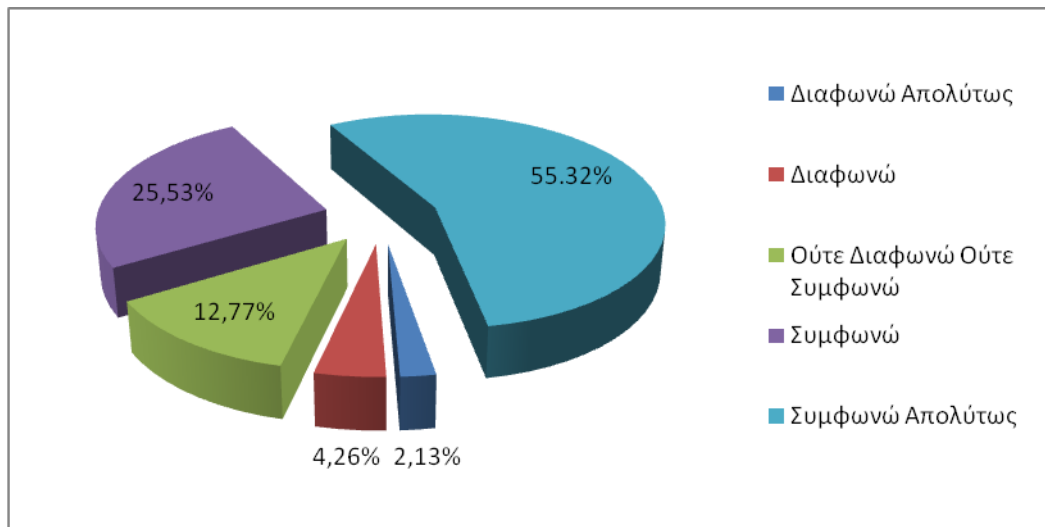

Γράφημα 21. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (42,55%) συμφωνεί ότι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να δώσουν περισσότερη σημασία στην Κοινοτική Εργασία και Δράση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 22^η : Πιστεύω πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να τους παρέχεται εποπτεία και ενθάρρυνση, ώστε να αντιμετωπίσουν δεοντολογικά διλήμματα που μπορεί να προκύψουν λόγω οικονομικής κρίσης:

- Διαφωνώ Απολύτως   Διαφωνώ   Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ
 Συμφωνώ   Συμφωνώ Απολύτως

Γράφημα 22. Ποσοστό Συμφωνίας ή Διαφωνίας των Κοινωνικών Λειτουργών ω προς την συγκεκριμένη ερώτηση της κλίμακας «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών».

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (53,19 %) συμφωνεί απόλυτα ότι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να τους παρέχεται εποπτεία και ενθάρρυνση, ώστε να αντιμετωπίσουν δεοντολογικά διλήμματα που μπορεί να προκύψουν λόγω οικονομικής κρίσης.

Στον Πίνακα 6, στο Παράρτημα αναπαρίστανται μέτρα θέσης και διασποράς ως προς τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες Κοινωνικούς Λειτουργούς.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι κατά μέσο όρο, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί συμφωνούν ως προς τις προτάσεις που απαρτίζουν το ερωτηματολόγιο και προτείνουν οι ερευνητές για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που δημιουργούνται λόγω της Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα.

Έλεγχος Αξιοπιστίας

Εφαρμόζοντας τον δείκτη αξιοπιστίας για τον δείκτη Cronbach's alpha παρατηρήθηκε αποδεκτή αξιοπιστία του ερωτηματολογίου (.696). Ικανοποιητικό επίπεδο αξιοπιστίας.

7.5 Αποτελέσματα Ποσοτικής Ανάλυσης

7.5.1 Ανάλυση Συσχετίσεων

Με σκοπό να εξεταστεί η υπόθεση της παρούσας έρευνας, η στατιστική ανάλυση που εφαρμόστηκε σε πρωταρχικό στάδιο ήταν οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας με τη βοήθεια του συντελεστή Spearman, εφόσον είναι ο κατάλληλος συντελεστής για βαθμωτές μεταβλητές.

Επομένως, εφαρμόστηκε ανάλυση συσχετίσεων μεταξύ της κλίμακας: «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» και των παραγόντων: «Θέση Εργασίας και Απολαβές», «Προβλήματα Κοινωνικής Υποστήριξης στις ευπαθείς ομάδες», «Δυσκολία στη Προσφορά Κοινωνικών Λειτουργιών στην Κοινωνία» και «Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς». Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται αναλυτικά στον Πίνακα 7 στο Παράρτημα της εργασίας.

7.5.1.1 Συσχετίσεις μεταξύ της κλίμακας: «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» και των παραγόντων της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Από τον πίνακα συσχετίσεων, συμπεραίνουμε ότι η μεταβλητή «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» συσχετίζεται θετικά μόνο με τον παράγοντα «Δυσκολία στη Προσφορά Κοινωνικών Λειτουργιών στην Κοινωνία» [$r = .335, p = .021$].

Φαίνεται ότι η «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» δεν συσχετίζεται με κανέναν από τους υπόλοιπους παράγοντες της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

7.5.1.2 Συσχετίσεις παραγόντων της κλίμακας «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης».

Από τον πίνακα συσχετίσεων, παρατηρούμε συσχέτιση μόνο μεταξύ του παράγοντα «Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς» και του παράγοντα «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών». Σημειώνεται οριακά αποδεκτή έντονη συσχέτιση [$r = .289$, $p = .049$].

Καμία επιπλέον συσχέτιση δεν εμφανίζεται ανάμεσα στους παράγοντες.

7.5.2 Ανάλυση Παλινδρόμησης

Μετά τον έλεγχο συσχετίσεων, ακολούθησε η εφαρμογή της ανάλυσης παλινδρόμησης ως προς την εξαρτημένη μεταβλητή «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών». Η μέθοδος της γραμμικής παλινδρόμησης που χρησιμοποιήθηκε είναι η απλή γραμμική παλινδρόμηση.

Προκειμένου να εκτιμηθεί το μοντέλο παλινδρόμησης, εισήχθησαν στην ανάλυση παλινδρόμησης μόνο οι ανεξάρτητες μεταβλητές όπου θεωρήθηκαν στατιστικά σημαντικός συσχετιζόμενες με την εξαρτημένη μεταβλητή. Σημειώνεται όμως ότι μόνο ο παράγοντας «Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς» συσχετιζόταν στατιστικά σημαντικά με την εξαρτημένη μεταβλητή. Ακολουθούν τα αποτελέσματα της ανάλυσης.

7.5.2.1 Ανάλυση Παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών».

Όσον αφορά την γραμμική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών» και ανεξάρτητη μεταβλητή την «Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς», τα αποτελέσματα παρουσιάζονται παρακάτω.

Ο συντελεστής R^2 (adjusted) της γραμμικής παλινδρόμησης είναι ίσος με .059. Συνεπάγεται ότι η ανεξάρτητη μεταβλητή ερμηνεύει το 5.9% της διασποράς της «Βελτίωσης της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών».

Επιπλέον, το καταληκτικό μοντέλο παλινδρόμησης είναι οριακά αποδεκτά στατιστικώς σημαντικό σε επίπεδο εμπιστοσύνης 5% [$F(1,46)=3.909$, $MSE=.354$, $p=.05$].

Οι «Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς» επηρεάζουν θετικά την «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» σε επίπεδο εμπιστοσύνης 5% [$t=1.977$, $p=.05$].

Πιο αναλυτικά, από τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης, συνεπάγεται ότι οι Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Υπηρεσιών που αποδέχονται οι Πολίτες από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς τείνουν να οδηγούν σε βελτίωση της προσφοράς έργου των κοινωνικών λειτουργιών. Αν αυξηθούν κατά μία μονάδα οι οικονομικές δυσκολίες, τότε η προσφορά των κοινωνικών λειτουργιών αναμένεται να αυξηθεί κατά .217 μονάδες.

Φαίνεται πως οι κοινωνικοί λειτουργοί ευαισθητοποιούνται με τις οικονομικές καταστάσεις της σημερινής Ελλάδας και τείνουν να βελτιώσουν το επίπεδο προσφοράς υπηρεσιών τους για την εξυπηρέτηση και βοήθεια των πολιτών του Κράτους Πρόνοια.

7.6 Συμπεράσματα Ποιοτικής Ανάλυσης

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, για την ποιοτική έρευνα, οι τρεις ερωτήσεις ανοικτού τύπου δεν μπήκαν στην έρευνα τελικώς, διότι έδωσαν απάντηση μόνο 13 από τους 47. Οι τρεις ερωτήσεις που αφαιρέθηκαν είναι:

- ❖ Αντιλήψεις των Κοινωνικών Λειτουργιών για τα μελλοντικά αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στον Κοινωνικό Λειτουργό και στις Ευπαθείς Ομάδες

- ❖ Προτάσεις των Κοινωνικών Λειτουργών στην αντιμετώπιση των αντίξοων συνθηκών εργασίας.
- ❖ Περιστατικά Ευπαθών Ατόμων. Έχουν αυξηθεί και σε τι βαθμό;

Η αιτία ήταν λόγω μη ύπαρξης χρόνου από τους συμμετέχοντες, αλλά και φόβου απάντησης και έκφρασης των απόψεων τους.

Κεφάλαιο Όγδοο: Παράθεση Ερευνών Αναφορικά με το Επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού

8.1 Έρευνες Σχετικές με το Θέμα που Διερευνάται

Αποτελεί γεγονός στις μέρες μας πως οι περισσότερες κοινωνίες φέρνουν την ευθύνη προς τους ασθενείς που απαιτούν τη συνεχή ιατρική παρακολούθηση και την προσοχή στο σπίτι (Madigan, Neff, 2003). Ο ιατρός σε συνεργασία με τους συγγενείς και τον οργανισμό που εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί συνήθως αντιμετωπίζουν τις χρόνιες ασθένειες και τα συμπτώματά τους. Οι ασθενείς αυτοί χρειάζονται υποστήριξη για να βελτιώσουν την κατάστασή τους ανεξάρτητα από το αν ζουν στις προσωπικές τους κατοικίες. Όλοι οι ασθενείς που δεν είναι ικανοί να εκτελέσουν τακτικά τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής τους και χρήζουν βοήθειας περιλαμβάνονται σε ένα αντίστοιχο πρόγραμμα. Το κάθε πρόγραμμα εστιάζει στις αποτελεσματικότερες μεθόδους για την αντιμετώπιση των χρόνιων παθήσεων και των συνοδών συμπτωμάτων, ακόμη και στην εκπαίδευση των ίδιων των ασθενών και των συγγενών τους για το καλύτερο τρόπο ζωής των ηλικιωμένων (Στασινοπούλου, 2006).

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να λαμβάνει Πρωτοβάθμια φροντίδα στην οικία του για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (Αμηρά, Στουρνάρα & Μανάρα, 2002). Το πρόγραμμα *Βοήθεια στο Σπίτι* αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προγράμματα το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή το 1998 παρέχοντας Πρωτοβάθμια φροντίδας στους ανθρώπους που την έχουν ανάγκη στους Δήμους της Αθήνας. Οι εξυπηρετούμενοι είναι ηλικιωμένα άτομα τα οποία έχουν δυσλειτουργικά προβλήματα και αδυνατούν να αυτό-εξυπηρετηθούν. Τα κινητικά προβλήματα είναι συνήθη στους εξυπηρετούμενους, ενώ πολλοί από αυτούς δεν έχουν άμεσο οικογενειακό περιβάλλον που να τους προσφέρει βοήθεια ή κατάλληλο εισόδημα ώστε να λάβουν την αναγκαία φροντίδα.

Το πρόγραμμα στοχεύει να εξυπηρετήσει:

- ✚ τα άτομα της τρίτης ηλικίας που πάσχουν από προβλήματα υγείας, όπως ιδιικές ανάγκες και κινητικά προβλήματα, μέσω της παροχής οργανωμένης και συστηματικής φροντίδας,
- ✚ μέσω της συνδρομής για την προώθηση της αξιοπρεπούς, αυτόνομης και λειτουργικής διαβίωσης,
- ✚ μέσω της υποστήριξης του οικογενειακού περιβάλλοντος των εξυπηρετούμενων,
- ✚ μέσω της παροχής νοσηλευτικής φροντίδας και άλλων μορφών θεραπείας, όπως της φυσιοθεραπείας και εργοθεραπείας,
- ✚ μέσω της εργασιακής προώθησης ικανού και εξειδικευμένου προσωπικού,
- ✚ οι κοινωνικοί λειτουργοί, τα εξειδικευμένα στελέχη και οι εθελοντές προωθούν συνθήκες αξιοπρεπούς διαβίωσης και καλύπτουν της ανάγκες επιβίωσης των εξυπηρετούμενων,
- ✚ μέσω της σύνδεσης των επωφελουμένων με τα ΚΑΠΗ,
- ✚ μέσω της αξιοποίησης των εθελοντικών πρωτοβουλιών, την ενημέρωση της ευρύτερη κοινότητας για τις ανάγκες των ηλικιωμένων με έμφαση στην αλληλεγγύη.

Οι εξυπηρετούμενοι δέχονται τις υπηρεσίες της Πρωτοβάθμιας φροντίδας στο χώρο της οικείας τους μέσω των νοσηλευτών που παρέχει το κοινωνικό πρόγραμμα, ενώ πραγματοποιείται και συνταγογράφηση των αναγκαίων φαρμάκων μετά από ιατρική αξιολόγηση (Κατρούγκαλος, 2004). Το πρόγραμμα παρέχει οικογενειακό βοηθό που είναι υπεύθυνη/ος για τη διεκπεραίωση εξωτερικών εργασιών και την καθαριότητα της οικείας των εξυπηρετούμενων. Η σημαντικότερη ίσως παροχή στα άτομα που επωφελούνται του προγράμματος είναι το γεγονός πως ο/η οικογενειακός βοηθός κρατάει συντροφιά στους επωφελούμενους, όντας μία παραδοχή του κοινωνικό χαρακτήρα του προγράμματος (Στασινοπούλου, 2006).

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο πρόγραμμα *Βοήθεια στο Σπίτι* εστιάζει:

- ✚ στην αξιολόγηση των περιστατικών των εξυπηρετούμενων,
- ✚ στη συνολική εποπτεία των εξυπηρετούμενων,
- ✚ στην παροχή κοινωνικής στήριξης,
- ✚ στο μεσολαβητικό ρόλο μεταξύ των εξυπηρετούμενων και των αρμόδιων φορέων,
- ✚ στη συνοδεία των εξυπηρετούμενων στα νοσοκομεία ώστε να διεκπεραιωθούν οι προγραμματισμένες ιατρικές εξετάσεις τους,
- ✚ στην παραπομπή όσων δεν πληρούν τις προϋποθέσεις σε αντίστοιχα κατάλληλα προγράμματα.

Μελέτες, όπως αυτή της Pitsiou (1986, βλ. Κοτταρίδη, 2007), αναδεικνύουν τη σημασία της διατήρησης των οικογενειακών δεσμών για την καλή ψυχική και σωματική υγεία και την ευμάρεια των ατόμων που έχουν ανάγκη τις υπηρεσίες των κοινωνικών λειτουργών. Ωστόσο, η ανάγκη αποκλειστικής φροντίδας των ατόμων αυτών από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας και ιδιαίτερα η ανάληψη των ρόλων-φροντιστών από γυναίκες που βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία εντείνει την αδυναμία τους να έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας και ως εκ τούτου επιβαρύνει τα ποσοστά της γυναικείας ανεργίας (Κατρούγκαλος, 2004).

Οι επαρχιακοί Δήμοι αποτελούνται κατά κύριο λόγο από άτομα τρίτης ηλικίας εξαιτίας των ρευμάτων της αστυφιλίας. Οι ηλικιωμένοι αυτοί δεν έχουν άμεσο περιβάλλον για να τους παρέχει βοήθεια με αποτέλεσμα να έχουν έντονη ανάγκη από κοινωνική στήριξη. Στις περιπτώσεις αυτές, μπορεί να βοηθήσει μόνο η Πολιτεία μέσω της θέσπισης κοινωνικών προγραμμάτων (Τεπέρογλου, 2004).

Οι φροντιστές των ατόμων της τρίτης ηλικίας, οι οποίοι συνήθως είναι άτομα με ειδικές ανάγκες, όπως συμβαίνει με κάθε φροντιστή που αναλαμβάνει τη φροντίδα ατόμων με χρόνιες ασθένειες, κινδυνεύουν από εξάντληση –σωματική και συναισθηματική, όπως και από προβλήματα ψυχικής υγείας. Ταυτόχρονα, η πολύωρη αναγκαία απασχόληση με τους ηλικιωμένους δεν τους επιτρέπει τη διατήρηση μίας επί πληρωμής εργασίας. Δυστυχώς, θα πρέπει να σημειωθεί, πως υπάρχουν περιπτώσεις κακοποίησης των ανήμπορων ηλικιωμένων (Spicker, 2004). Βέβαια η εφαρμογή κοινωνικών προγραμμάτων όπως το *Βοήθεια στο Σπίτι* δεν στοχεύει σε καμία περίπτωση στην αντικατάσταση των φροντιστών. Άλλωστε τα προγράμματα

αυτά σχεδιάστηκαν αρχικά για να προσφέρουν ολιγόωρη βοήθεια σε κάθε οικία ώστε να μπορούν να ξεκουραστούν οι φροντιστές και να αναζητήσουν εργασία.

Οι παροχές των κοινωνικών προγραμμάτων είναι πολύ ικανοποιητικές, για να μπορέσουν όμως να ανταπεξέλθουν στις αυξανόμενες κοινωνικοοικονομικές ανάγκες της περιόδου της κρίσης, θα πρέπει αρχικά να βελτιώσουν και να ενισχύσουν τις παροχές τους. Έπειτα, υπάρχει ανάγκη συνεργασίας της Πολιτείας και της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης ώστε να επιτευχθεί η εδραίωση των υπαρχουσών δομών και των προγραμμάτων αυτών. Η συνέχιση των κοινωνικών προγραμμάτων είναι ζωτικής σημασίας καθώς αυξάνονται συνεχώς οι εξυπηρετούμενοι, και η μονιμοποίηση του προσωπικού των προγραμμάτων είναι απαραίτητη ώστε να μπορέσουν και οι ίδιοι να είναι πιο αποδοτικοί και αποτελεσματικοί (Κατρούγκαλος, 2004).

Το κοινωνικό πρόγραμμα *Βοήθεια στο Σπίτι* χαρακτηρίζεται από ατέλειες λόγω των περιορισμένων πόρων που οδηγούν στην αδυναμία παροχής 24ωρης βοήθειας στους χρήζοντες. Παρά το γεγονός αυτό, χαρακτηρίζεται ως ένα από τα καλύτερα σχεδιασμένα και εφαρμοσμένα κοινωνικά προγράμματα που παρέχει σημαντικότερη βοήθεια σε αυτούς που έχουν ανάγκη. Ιδιαίτερα στην επαρχία, όπου οι ιατρικές και κοινωνικές δομές υπολειτουργούν, η συμβολή του προγράμματος για τα άτομα της τρίτης ηλικίας είναι ανεκτίμητη.

Η αξιολόγηση των κοινωνικών προγραμμάτων και η καταγραφή του βαθμού ικανοποίησης των εξυπηρετούμενων αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο που προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για τη λειτουργικότητα των προγραμμάτων και για την αποδοτικότητά τους. Η αξιολόγηση προσφέρει στην Κοινωνική Εργασία τη γνώση του κατά πόσο ένα κοινωνικό πρόγραμμα θα πρέπει να συνεχιστεί ή να διαφοροποιηθεί και αν επιτυχαίνει τους στόχους του, ενώ συνδράμει στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η διαρκής επεξεργασία και αξιολόγηση της εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών προγραμμάτων επιτυγχάνεται η ανατροφοδότηση του Σχεδιασμού και των εφαρμοσμένων μεθόδων. Με τον τρόπο αυτό καλύπτονται τα τυχόν βιβλιογραφικά κενά, ενώ παρέχονται γνώσεις για τη βελτίωση του Στρατηγικού Σχεδιασμού των υπηρεσιών αυτών και για το Σχεδιασμό των επόμενων προγραμμάτων κοινωνικής φροντίδας (Shaw, 1999).

Υπάρχουν επίσης έρευνες, οι οποίες κάνουν λόγο για την ικανοποίηση των ηλικιωμένων και ατόμων με ειδικές ανάγκες από σχετικά προγράμματα που προσφέρονται για βοήθεια στο σπίτι. Μια αντίστοιχη έρευνα, είναι εκείνη η οποία δημοσιεύτηκε στο ηλεκτρονικό περιοδικό Επιστήμη και Τεχνολογία και διεξήχθη από τους Χαραλάμπους, Κλεισιάρη & Αγά (2009), την χρονική περίοδο 20/06/07 έως 20/08/07 σχετικά με την ικανοποίηση των Ελλήνων ασθενών και των συγγενών τους. Από τη μελέτη προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Ο Έλληνας ηλικιωμένος ασθενής φάνηκε να έχει ανάγκη για περισσότερη επαφή και πληρέστερη ενημέρωση από τον θεράποντα ιατρό του, γεγονός που πιθανώς θα του αυξήσει την εμπιστοσύνη και την αφοσίωση στον θεράποντα. Όταν η επικοινωνία είναι ελλιπής για τον ασθενή, τότε δεν διστάζει να αλλάξει γιατρό, καθώς ο ίδιος επιδιώκει να είναι συμμετοχός στη θεραπευτική διαδικασία και όχι παθητικός αποδέκτης αποφάσεων που άλλοι έχουν πάρει γι' αυτόν. Η συμμετοχή της οικογένειας δεν παύει να υπάρχει, αλλά φαίνεται η τάση των ασθενών να έχουν τον κύριο λόγο και να επιζητούν την ενημέρωση για τη φύση της νόσου τους, όσο επώδυνα κι αν είναι αυτά που πρόκειται να ακούσουν (Spicker, 2004).
- Ο χρόνος που διαθέτει ο γιατρός για ενημέρωση των ασθενών φάνηκε ότι δεν είναι επαρκής, και σε πολλές περιπτώσεις η ανεπάρκεια αυτή αποτελεί και ένα λόγο για τον οποίο ο ασθενής επιλέγει να αλλάξει θεράποντα ιατρό. Όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό μέρος, έχει βρεθεί ότι οι ασθενείς δίνουν μεγάλο βάρος στον τρόπο με τον οποίο ο γιατρός επικοινωνεί μαζί τους και πόσο ο ηλικιωμένος άνθρωπος είναι στη συμπεριφορά του. Είναι αλήθεια ότι πολλές φορές είναι δύσκολο για τους γιατρούς των νοσοκομείων, που εργάζονται με συνθήκες μεγάλου φόρτου εργασίας και ελλιπούς προσωπικού, να διαθέσουν τον απαραίτητο χρόνο για επικοινωνία με τον κάθε ασθενή. Ωστόσο η ικανοποίηση σχετίζεται πάντα με τη χρονική διάρκεια της ενημέρωσης, αλλά και με το περιεχόμενό της και τη συμπεριφορά του γιατρού προς τον ηλικιωμένο ασθενή και τους οικείους του (ενδιαφέρον, ευγένεια, κατανόηση) (Στασινοπούλου, 2006).

Ωστόσο υπάρχουν μελέτες που αναφέρονται στην ορθή επικοινωνία των κοινωνικών λειτουργών με τους ασθενείς. Αναφέρεται δε πως είναι απαραίτητη η ορθή επικοινωνία των κοινωνικών λειτουργών με τους ασθενείς ή τα άτομα που έχουν άμεση ανάγκη των υπηρεσιών τους. Έτσι, η διδασκαλία του μαθήματος της επικοινωνίας με τον ασθενή θα πρέπει να ενσωματωθεί στα προγράμματα ιατρικών σπουδών, τόσο για τη λήψη του πτυχίου όσο και στην ειδίκευση. Κλινικές ειδικότητες με αυξημένες απαιτήσεις (π.χ. ογκολόγοι ή χειρουργοί) θα πρέπει να δώσουν περισσότερη έμφαση στη σωστή επικοινωνία, και ιδιαίτερα στην αναγγελία δυσάρεστων ειδήσεων στον ασθενή και την οικογένειά του. Στην εποχή μας υπάρχει μια αυξανόμενη απαίτηση των ασθενών για όλο και περισσότερη ενημέρωση και συμμετοχή στη θεραπευτική διαδικασία. Η διασπορά ιατρικών πληροφοριών από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (όχι πάντα με ορθό και ακριβή τρόπο) και η πρόσβαση στο Διαδίκτυο έχουν καταστήσει τον ασθενή πιο ενημερωμένο, αλλά ταυτόχρονα και πιο απαιτητικό απέναντι στο προσωπικό υγείας (Κατρούγκαλος, 2004).

Από την άλλη πλευρά, ο ιατρός δεν παύει να αποτελεί την κύρια πηγή πληροφοροφύησης, και κατά συνέπεια σ' αυτόν ανήκει η κύρια ευθύνη για την ικανοποίηση των αναγκών των ηλικιωμένων ασθενών. Η άρτια επιστημονική κατάρτιση και συνεχής επιμόρφωση, αλλά και η σωστή τεχνική της επικοινωνίας θα τον βοηθήσουν να ανταποκρίνεται με επάρκεια, αλλά και ανθρωπιά στις προσδοκίες τους.

Σύμφωνα με τους Say & Thomson (2003), οι περισσότερες καταγγελίες από τους ηλικιωμένους ασθενείς των ευρωπαϊκών νοσοκομείων και τους οικείους τους αναφέρονται σε προβλήματα επικοινωνίας και όχι τόσο στην κακή κλινική πρακτική. Η πιο κοινή καταγγελία είναι ότι οι γιατροί δεν ακούν τους ασθενείς τους. Διάφορες μελέτες (Skelton, 2005; Back & Curtis, 2002,) έχουν δείξει ότι οι γιατροί και οι ασθενείς έχουν τις δικές τους απόψεις σχετικά με τα στοιχεία μίας καλής και αποτελεσματικής επικοινωνίας. Αυτές οι διαφορές επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των γιατρών και των ασθενών, καθώς και τη συμμόρφωση, την εκπαίδευση των ασθενών και την έκβαση της υγείας τους (Skelton, 2005). Η συμμετοχή των ηλικιωμένων ασθενών θεωρείται θεμελιώδης στην σύγχρονη ιατρική διαδικασία και καθιστά υπεύθυνο τον ασθενή, ενώ η συνεργασία

μειώνει το άγχος και αυξάνει την εμπιστοσύνη προς τον θεράποντα ιατρό του (Say & Thomson, 2003).

Η σχέση του κοινωνικού λειτουργού με τον ασθενή του έχει ιδιαίτερη σημασία για την επιτυχία οποιασδήποτε θεραπείας. Για τους ηλικιωμένους ασθενείς με χρόνια νοσήματα ή με καρκίνο για παράδειγμα, η σχέση με το γιατρό αποκτά μια άλλη διάσταση. Η συνεχής και μακρόχρονη σχέση που επιβάλλεται μεταξύ τους λόγω της φύσης της ασθένειας παράλληλα με το γεγονός ότι η ζωή του ασθενούς μπορεί να απειλείται, περιέχει μια ξεχωριστή συναισθηματική ιδιομορφία που χρήζει μεγάλης προσοχής (Back & Curtis, 2002). Η εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων επικοινωνίας πρέπει να είναι καθήκον και υποχρέωση κάθε Κοινωνικού Λειτουργού στις μέρες μας αλλά και μάθημα υποχρεωτικής παρακολούθησης όλων των ιατρικών σχολών. Η διδασκαλία της σωστής επικοινωνίας πρέπει να συμπεριληφθεί σε όλα τα επίπεδα της ιατρικής εκπαίδευσης και να γίνει μάθημα υποχρεωτικής φύσεως στα προγράμματα σπουδών των ιατρικών σχολών και στη συνεχιζόμενη ιατρική εκπαίδευση.

Στις αναπτυγμένες χώρες θεωρείται υποχρεωτική η παρακολούθηση μαθημάτων επικοινωνίας και βασικό στοιχείο για την λήψη του τίτλου του ιατρού (Unger et al., 2003). Εκτός από την επικοινωνία με τον κοινωνικό λειτουργό, εξίσου σημαντική και πολύτιμη είναι για τους ηλικιωμένους ασθενείς η επικοινωνία τους με τους νοσηλευτές. Ο νοσηλευτής επομένως οφείλει να έχει δεξιότητες ώστε να μπορεί να διαλέγεται με τους ασθενείς, μέσα σε διαπροσωπικό κλίμα και με ειδικές δεξιότητες της λεκτικής επικοινωνίας. Ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να συνεργάζεται με τους ηλικιωμένους ασθενείς, να τους περιποιείται γεγονός που υποδηλώνει σεβασμό, ενδιαφέρον, διάθεση για ανακούφιση του πόνου (Ραγιά, 2002).

Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα των Ραφτόπουλου & Θεοδοσοπούλου (2002), η ικανοποίηση των ασθενών εξαρτάται από τις τεχνικές και διαπροσωπικές δεξιότητες της φροντίδας, το φυσικό και τεχνητό περιβάλλον της φροντίδας, το φαγητό και την οργάνωση και λειτουργία του νοσοκομείου. Πιο αναλυτικά η ποιότητα της φροντίδας αποτελεί προϋπόθεση της ικανοποίησης των ηλικιωμένων ασθενών, η συνολική ικανοποίηση από την παρεχόμενη νοσηλευτική βοήθεια, η συνολική ικανοποίηση από τη νοσηλευτική φροντίδα και η εκπλήρωση των

προσδοκιών από τη νοσηλευτική φροντίδα συνιστούν τους ισχυρότερους προβλεπτικούς δείκτες της συνολικής ικανοποίησης των ηλικιωμένων ασθενών από την παρεχόμενη φροντίδα. Επίσης η στάση των ηλικιωμένων ασθενών απέναντι στη νοσοκομειακή περίθαλψη αποτελεί μια λειτουργία των προσδοκιών τους, της εκπλήρωσης των προσδοκιών τους και της ικανοποίησής τους από τη φροντίδα.

Η ψυχική υγεία και οι διαταραχές της, αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι ενασχόλησης της Κοινωνικής Εργασίας. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι η κατασκευή στρατηγικών παρέμβασης και προγραμμάτων, τα οποία στοχεύουν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ατόμων που χρήζουν βοήθειας. Ο κοινωνικός λειτουργός στηρίζει τα άτομα, τα οποία δεν δύνανται να αυτοεξυπηρετηθούν και να προστατέψουν τον εαυτό τους, τα άτομα αυτά ανήκουν κυρίως σε ευπαθείς ομάδες. Έτσι, η Κοινωνική Εργασία φροντίζει και προνοεί στην ανάληψη κοινωνικών δράσεων για την καταστολή των ανισοτήτων και των αδικιών εις βάρος των ευπαθών ομάδων. Ο κοινωνικός λειτουργός, μέσω των στρατηγικών καταπολέμησης και αρχικά πρόληψης των ψυχικών παθήσεων, επιμελείται της προαγωγής συμπεριφορών και τρόπου ζωής, όπου βοηθούν τους πάσχοντες, στην μείωση των αιτιών εκδήλωσης ψυχικών ασθενειών αλλά και στην αμεσότερη αποθεραπεία και διακοπή της φθίνουσας πορείας της ψυχικού νόσου.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο τομέα της Ψυχολογίας είναι σημαντικός, καθώς ο κοινωνικός λειτουργός δύναται να τονώσει τη ψυχολογία των ασθενών και να τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν την κάθε μορφή ασθένειας με θετικότερο τρόπο. Αναλυτικότερα, ο κοινωνικός λειτουργός που εργάζεται στο τομέα της Ψυχολογίας είναι ένας μεσολαβητής μεταξύ του ασθενή ή το ατόμου μίας ευπαθούς ομάδας στην οποία ανήκει και του εξωτερικού του περιβάλλοντος του, που έχει σκοπό την προστασία του και την υποστήριξη της ψυχολογικής του κατάστασης (Spicker, 2004). Η προαγωγή των ικανοτήτων του ατόμου και η υποστήριξη της οικογενειακής και κοινωνικής ζωής των ψυχικά ασθενών και η διασφάλιση της παροχής των καταλλήλων υπηρεσιών για την προσωπική περίπτωση του κάθε ασθενή, αποτελούν μέρος της δουλειάς του κοινωνικού λειτουργού. Μέσω των διαδικασιών αυτών, ουσιαστικά, βελτιώνεται η ψυχική κατάσταση του ασθενούς, ακόμη και σε ανίατες περιπτώσεις και επέρχεται ψυχολογική ανακούφιση στο ψυχικά ασθενή και στην οικογένειά του. Δυστυχώς, ο έντονος κοινωνικός στιγματισμός,

αποτελεί σοβαρή τροχοπέδη για το έργο των κοινωνικών λειτουργών. Ο κοινωνικός λειτουργός αντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες στην εφαρμογή της δουλειάς του, δυσκολίες που αφορούν τις υπηρεσίες παροχής βοήθειας στους ψυχικά ασθενείς και ιδιαίτερα στη γραφειοκρατία που αυτές ενέχουν. Δυσκολίες αντιμετωπίζει και στις περιπτώσεις μη συνεργασίας του οικογενειακού περιβάλλοντος του ασθενή ή της απουσίας τους, όταν ο ίδιος ο ασθενής αρνείται να συνεργαστεί και να δώσει πληροφορίες που τον αφορούν και όταν τα νοσοκομεία ή οι συνεργαζόμενοι κοινωνικοί φορείς έχουν λειτουργικά προβλήματα ή αδυναμίες.

Σύμφωνα με την Καλλινικάκη (1998), ο κοινωνικός λειτουργός, στα πλαίσια της Ψυχολογίας και της Κοινωνικής Ψυχιατρικής, εργάζεται για να ανιχνεύσει αρχικά και έπειτα να επιλύσει τους κοινωνικούς παράγοντες όπου παρεμβαίνουν και διαμορφώνουν τη ψυχική υγεία. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να είναι οικογενειακής, πολιτιστικής και κοινοτικής φύσεως. Για παράδειγμα, ο κοινωνικός λειτουργός, εργάζεται σε μία περίπτωση ψυχικής ασθένειας με την οικογένεια του ασθενούς και τις υπηρεσίες κοινοτικής πολιτικής, όπως τους ασφαλιστικούς φορείς, τα ιδρύματα πρόνοιας κλπ. Σε συνεργασία με τον ψυχίατρο, ο κοινωνικός λειτουργός παρεμβαίνει επηρεάζοντας τις οικογενειακές σχέσεις, όταν αυτές δεν είναι υγιείς και λειτουργούν απορριπτικά ως προς τον ασθενή. ο κοινωνικός λειτουργός συνδράμει στην υποστήριξη των ψυχικά ασθενών, οι οποίοι δεν έχουν υποστηρικτικό σύστημα. Ο κοινωνικός λειτουργός συμμετέχει στις δράσεις της ΕΨΥ και στις διαδικασίες της προληπτικής ψυχιατρικής και προληπτικής παρέμβασης της ψυχικής ασθένειας, συμμετέχοντας εξίσου στα προγράμματα εκπαίδευσης και έρευνας του ΚΚΨΥ. Μέσω εξειδικευμένης μεταπτυχιακής κατάρτισης, ο κοινωνικός λειτουργός ασκεί το έργο της συμβουλευτικής και της ατομικής ή ομαδικής ψυχοθεραπείας.

Συνοπτικά ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού, που εργάζεται στο τομέα της Ψυχολογίας, βάσει της φιλοσοφίας της Ψυχικής Υγείας είναι ο εξής:

- Ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα ψυχική υγείας, με σκοπό να μεταστραφεί η αρνητική στάση τους εναντίον του ψυχασθενή (Αγωγή Κοινότητας).
- Προσφορά υπηρεσιών σε τομεοποιημένο πληθυσμό, μέσα στο πλαίσιο της μετακίνησης του ειδικού προς τον πάσχοντα.

- Φροντίδα για την πρακτική εφαρμογή της βασικής έννοιας της Κοινωνικής Ψυχιατρικής.
- Υπευθυνοποίηση του ψυχικά ασθενή για την συμμετοχή του στην θεραπεία.

Παρέμβαση σε Ατομικό Επίπεδο

Ο κοινωνικός λειτουργός που εργάζεται στο τομέα της Ψυχολογίας μέσω της εργασίας του σε άτομα, φροντίζει και παρέχει στήριξη στις εξής περιπτώσεις (Spicker, 2004):

- ✚ Εξασφαλίζει την πρόσβαση του εξυπηρετούμενου στις απαραίτητες υπηρεσίες του ψυχιατρικού κέντρου (αν αυτό υπάρχει), τις πλέον κατάλληλες για τη φύση της αποκατάστασης του.
- ✚ Διαχειρίζεται τα περιστατικά με ατομικά ραντεβού και συν-θεραπευτικά ραντεβού.
- ✚ Μεριμνά για τη ψυχιατρική περίθαλψη του ασθενούς στο χώρο του και σχεδιάζει τη ψυχιατρική περίθαλψη.
- ✚ Μεριμνά για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του στην κοινωνία που δραστηριοποιείται.
- ✚ Έρχεται σε επαφή με υπηρεσίες (νοσοκομείο, εκκλησία κλπ) για την εξασφάλιση της ένδυσης, τη στέγασης, της διατροφής, της υγιεινής του ασθενούς και την υποστήριξη του οικογενειακού του περιβάλλοντος ή την παρέμβαση σε αυτό αν χρειάζεται.
- ✚ Προάγει την κοινωνικοποίηση των ομάδων των ψυχικών ασθενών και την κοινωνική τους επανένταξη.
- ✚ Φροντίζει για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ψυχικών ασθενών για την πρόσβαση τους σε πόρους, σε ευκαιρίες και υπηρεσίες.
- ✚ Συνοδεύει τους ασθενείς, τους στηρίζει και τους διευκολύνει για την πρόσβασή τους στις υπηρεσίες, στα προγράμματα της κοινότητας και στην χορήγηση προνοιακών και συνταξιοδοτικών θεμάτων.
- ✚ Συνδράμει στη προσαρμογή του ασθενούς στο νοσοκομείο, μέσω της προετοιμασίας στην ένταξη του θεραπευτικού πλαισίου. Επιπροσθέτως αναλαμβάνει τη ρύθμιση των συναισθημάτων του, καθώς τα αρνητικά

συναισθήματα όπως ο φόβος και το στρες ενδέχεται να οδηγήσουν στην άρνηση της θεραπείας ή στην επιβράδυνση της αποκατάστασης.

- ✚ Συνδράμει στην αποδοχή της προτεινόμενης αγωγής.
- ✚ Φροντίζει για την αποδοχή των νέων δεδομένων της υγείας του.

Παρέμβαση στην Οικογένεια

- ✚ Συνδράμει στην ανασύνταξη των δυνάμεων της οικογένειας.
- ✚ Παρέχει ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της ασθένειας.
- ✚ Παρέχει ανακούφιση στην οικογένεια μέσω της εξομάλυνσης των συναισθημάτων του σοκ, του άγχους, του φόβου, του πανικού, του θυμού, των ενοχών και της απογοήτευσης.
- ✚ Σε συνεργασία με την Κοινωνική Πρόνοια διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ της οικογένειας και του ασθενή.
- ✚ Συνδράμει στην ανοιχτή επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας με ενθαρρυντική στάση προς τα μέλη να εκφράσουν ανοιχτά τα συναισθήματά τους.
- ✚ Ενισχύει τα υποστηρικτικά συστήματα του ασθενούς και της οικογένειάς του με στόχο την καλύτερη αντιμετώπιση του ασθενούς.

Ο κοινωνικός λειτουργός που εργάζεται στο τομέα της Ψυχολογίας είναι κάτοχος αντίστοιχου τίτλου και συνήθως κάποιου μεταπτυχιακού τίτλου. Εκτός των άλλων μπορεί να δώσει συμβουλές και να βοηθήσει σχετικά στην ψυχολογική υποστήριξη των συγκεκριμένων ατόμων. Ένας κοινωνικός λειτουργός ειδικευόμενος στο τομέα της Ψυχολογίας μεταξύ άλλων, μπορεί να εργαστεί σε ίδρυμα κοινωνικών υπηρεσιών, ιδιωτικά, ως μέλος μιας νοσοκομειακής θεραπευτικής ομάδας που περιλαμβάνει νοσηλευτές καθώς και θεραπευτές ασθενών με διάφορες μορφές ασθενειών. Βασικό πλεονέκτημα είναι πως οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στο τομέα της Ψυχολογίας δεν μπορούν να χορηγήσουν φάρμακα στους ασθενείς, αλλά εργάζονται στην ανάδειξη των θετικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας τους. Η παραδοχή ότι υπάρχει η μια ασθένεια, η ερμηνεία και η επεξήγησή της, είναι απαραίτητη με στόχο την ρεαλιστική αντιμετώπισή της, και των επιπτώσεων της στην καθημερινή ζωή του ατόμου (Στασινοπούλου, 2006).

Παραδοσιακά, ο κοινωνικός λειτουργός που εργάζεται στο τομέα της Ψυχολογίας έρχεται σε επικοινωνία με τον εισερχόμενο ασθενή και με τους συγγενείς του, και βοηθά τον ασθενή και το περιβάλλον του με διάλογο και παρεμβάσεις ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης. Γενικά, αντιμετωπίζει τον ασθενή σαν βιοψυχοκοινωνική οντότητα υπό το πρίσμα της ολιστικής προσέγγισης (Spicker, 2004). Τέλος, αποτελεί σημαντικό γεγονός ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στα προβλήματα αυτό-εικόνας που ενδεχομένως έχουν οι γυναίκες και στο πως τις επηρεάζουν στις συντροφικές ή συζυγικές τους σχέσεις. Έτσι λοιπόν ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι σημαντικός αφού θα πρέπει να ενημερώσει τη γυναίκα ασθενή πως η διάγνωση και η θεραπευτική αγωγή, θα επηρεάσουν άλλους στη ζωή τους, όπως τον σύντροφό ή σύζυγό τους, την οικογένεια και τους στενούς φίλους της. Μπορεί να νιώθουν ανήσυχoi, ανίσχυροι ή να μη ξέρουν τι να πουν. Μπορεί να έχουν παρόμοια συναισθήματα με εκείνες, όπως σοκ, λύπη, κατάθλιψη, φόβο, άγχος και θυμό (Κατρούγκαλος, 2004). Ο κοινωνικός λειτουργός σε αυτό το συγκεκριμένο στάδιο, θα πρέπει να έχει επικοινωνία με τη γυναίκα ασθενή με σκοπό την αντιμετώπιση του ασθενούς (Spicker, 2004).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως η Κοινωνική Εργασία στο τομέα της Ψυχολογίας είναι το επάγγελμα που επιφορτίζεται με την εξασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης, την βελτίωση της ποιότητας ζωής, καθώς και στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων του κάθε ασθενή, της κάθε ομάδας και της κάθε κοινότητας στην κοινωνία ξεχωριστά και προσεγγίζει το άτομο μέσα στο φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον μέσω της αλληλεπίδρασης που υπάρχει μεταξύ τους και αναπτύσσει παρεμβάσεις για την πρόληψη και την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργούνται εξαιτίας αυτής ακριβώς της αλληλεπίδρασης (Spicker, 2004).

8.2. Επίλογος Κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο αποτέλεσε μία μελέτη των Κοινωνικών Υπηρεσιών για τις ευπαθείς ομάδες και των σχετικών ερευνών που έχουν διεξαχθεί.

Κεφάλαιο Ένατο: Συζήτηση

Η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει τη χειρότερη κρίση μετά τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του '30. Οι χώρες ανά τον κόσμο αντιμετωπίζουν τεράστιες προκλήσεις που απορρέουν από την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης των αναπτυγμένων χωρών σε συνδυασμό με την παγκόσμια πιστωτική κρίση. Η βασική απόρροια στις υπόλοιπες χώρες και περιφέρειες αφορά τη μειωμένη καταναλωτική πίστη, τις μειωμένες επενδύσεις, την επιβράδυνση των εξαγωγών, τη ραγδαία αύξηση των ποσοστών ανεργίας, την εξίσου ραγδαία αύξηση των ποσοστών των ατόμων που ζουν στα όρια της φτώχειας και κάτω από αυτά και την πτώση στις αγορές περιουσιακών στοιχείων. Τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη έχουν επηρεαστεί δυσανάλογα από την κρίση λόγω των διαφορετικών οικονομικών συνθηκών που επικρατούν σε αυτά, αλλά και εξαιτίας της διαφορετικότητας στις πολιτικές στρατηγικές που ακολουθούν. Η Δυτική Ευρώπη βάλλεται έντονα από την παγκόσμια οικονομική κρίση συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρώπη και η οικονομική υποστήριξη των κυβερνήσεων είναι επιτακτική, όπως και η παροχή κίνητρων για την ελαχιστοποίηση των αποτελεσμάτων της ύφεσης (Eurohealth, 2012).

Με τον πληθωρισμό της Ευρωζώνης να υπερδιπλασιάζεται, η ζωή έχει γίνει πολύ ακριβή για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως για την Ελλάδα. Η δυσαναλογία εισοδήματος και κόστους ζωής σε συνδυασμό με τη διαρκώς αυξανόμενη ανεργία, τα υψηλά επιτόκια, το πάγωμα των δανείων, τους αστέγους που αυξάνονται συνεχώς, την άνοδο των καυσίμων και των ειδών πρώτης ανάγκης, τη μειωμένη αγοραστική δύναμη, τις συνεχείς περικοπές σε μισθούς και συντάξεις, έχει δημιουργήσει πτώση των κύκλων εργασιών. Η έλλειψη ρευστότητας κυριαρχεί σε όλη την αγορά και εξαιτίας της μείωσης της κατανάλωσης οι επιχειρήσεις κλείνουν συνεχώς. Οι επενδύσεις έχουν παγώσει και λόγω του μεγάλου δημοσιονομικού ελλείμματος της χώρας, το ελληνικό κράτος θεωρείται αφερέγγυο στις ξένες επενδύσεις. Το ασφαλιστικό έχει υποστεί ήδη πολλές αλλαγές, δυσμενείς για τους μελλοντικούς συνταξιούχους, με τα κατώτερα όρια της συνταξιοδότησης να έχουν αυξηθεί δραματικά και τις συντάξεις να έχουν μειωθεί εξίσου δραματικά.

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί υποστηρίζουν εξ' ονόματος των ατόμων, των οικογενειών και των κοινοτήτων τα δικαιώματά τους, επιδιώκοντας νομοθετικές, ρυθμιστικές και θεσμικές αλλαγές για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της φτώχειας και της οικονομικής μετατόπισης. Οι εξυπηρετούμενοι συχνά επηρεάζονται άμεσα από το ατελές οικονομικό σύστημα και έτσι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί δίνουν μια φωνή σε αυτούς που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Ιστορικά, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί διαδραμάτισαν σημαντικότατο ρόλο στην πορεία προς την οικονομική ανάκαμψη, όπως συνέβη και στην περίοδο της Μεγάλης Ύφεσης, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί ήταν υπεύθυνοι για τη θέσπιση ενός δικτύου ασφαλείας με προγράμματα όπως η κοινωνική ασφάλιση, την ανεργία, την αποζημίωση των εργαζομένων και άλλα προγράμματα δημοσίων έργων. Η τρέχουσα παγκόσμια οικονομική κρίση δημιουργεί νέες ανησυχίες για τους Κοινωνικούς Λειτουργούς. Ένα από τα πιο ορατά αποτελέσματα της κρίσης είναι η περαιτέρω κοινωνικοοικονομική παρακμή και η περιθωριοποίηση των αποκλεισμένων και ευπαθών πληθυσμών. Προτείνεται λοιπόν πως οι παρούσες συνθήκες απαιτούν ένα πιο ενεργό ρόλο των Κοινωνικών Λειτουργών, μία ισότιμη και αναστοχαστική πρακτική, η οποία θα βασίζεται στα κοινωνικά δικαιώματα που θα συνάδει με το μέγεθος της κρίσης και τις αρνητικές επιπτώσεις στους κόλπους της κοινωνικής εργασίας (Strier, 2013).

Η παρούσα ερευνητική εργασία είχε ως σκοπό τη διεύρυνση της επιρροή της οικονομικής κρίσης στο επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού και τις συνέπειες ως προς τους εξυπηρετούμενους των διάφορων κοινωνικών προγραμμάτων. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη διερεύνησε τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων, τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται η εργασία του Κοινωνικού Λειτουργού από την οικονομική κρίση, το βαθμό στον οποίο επηρεάζει η οικονομική κρίση το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού, τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται η ποιότητα της εργασίας των επαγγελματιών της Κοινωνικής Εργασίας ως προς τους εξυπηρετούμενους και τις επιπτώσεις στους εξυπηρετούμενους, κατά την γνώμη των Κοινωνικών Λειτουργών. Τέλος ζητήθηκε από το δείγμα να δώσουν προτάσεις για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ενδιαφερόμενων.

Αναφορικά με τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν τον τελευταίο χρόνο στους συμμετέχοντες ως απόρροια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε την περικοπή μισθού. Πράγματι, η υπογραφή των Μνημονίων προέβλεψε τη μισθολογική μείωση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, το νέο «Μνημόνιο Οικονομικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής» και το νέο «Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής» (Ν. 4046/2012) παρ. 28 και 29, και το δεύτερο στο κεφάλαιο 4 «Διαρθρωτικές Μεταρρυθμίσεις για την Ενίσχυση της Ανάπτυξης», παρ. 4.1 «Διασφάλιση της ταχείας προσαρμογής της αγοράς εργασίας και ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας» ότι: «οι ελάχιστοι μισθοί που ορίζονται από την εθνική γενική συλλογική σύμβαση εργασίας (ΕΓΣΣΕ) θα μειωθούν κατά 22% σε σύγκριση με το επίπεδο που ίσχυε την 1η Ιανουαρίου 2012. Για τους νέους (ηλικίας κάτω των 25), οι μισθοί που ορίζονται από την εθνική γενική συλλογική σύμβαση εργασίας θα μειωθούν κατά 32% χωρίς περιοριστικούς όρους». Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες ανέφεραν κατά κύριο λόγο την αλλαγή ωραρίου και θέσης και επιδράσεις όπως μη καταβολή των δεδουλευμένων και καθυστερήσεις στη μισθοδοσία.

Οι αλλαγές στην καθημερινότητα των Κοινωνικών Λειτουργών εξαιτίας της οικονομικής δυσκολίας των τελευταίων ετών μπορεί να αναχθεί θεωρητικά (καθώς έμπρακτα δεν είναι αντιπροσωπευτικό δείγμα) στο γενικό πληθυσμό ώστε να προκύψει η σκιαγράφηση κάποιων μοτίβων που απορρέουν από την οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της. Μελετήθηκε πως οι συμμετέχοντες δήλωσαν περικοπές στην προσωπική τους φροντίδα, στα τρόφιμα, στα προϊόντα καθαριότητας, στα είδη ένδυσης-υποδημάτων, ακόμη και στη θέρμανση-ψύξη του σπιτιού τους και στη χρήση του ηλεκτρισμού.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει μειώσει σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα των νοικοκυριών και των κοινοτήτων να καλύψουν τις βασικές ανάγκες τους και ως εκ τούτου ενισχύεται η εξάρτησή τους από τις κοινωνικές υπηρεσίες (McLeod, 2010). Η έρευνα «Ο Αντίκτυπος της Οικονομικής Κρίσης στα Ελληνικά Νοικοκυριά» του 2011 από την έκδοση FOCUS BARI HIGHLIGHTS έδειξε πως ήδη από το 2010 οι πολίτες είχαν ξεκινήσει δυναμικά τη μείωση των δαπανών του νοικοκυριού τους και περιόρισαν την καταναλωτική τους συμπεριφορά λόγω της οικονομικής ύφεσης. Με

δεδομένα πως 4 στους 6 Έλληνες έχουν υποστεί μειώσεις και περικοπές στα εισοδήματά τους, η μείωση δαπανών των νοικοκυριών ήταν αναπόφευκτη.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, οι πολίτες με οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση άγγιξε το 2012 το 18,7% του πληθυσμού, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα άτομα στα όρια της φτώχειας ανελίχθηκε στο 42,7%. Ταυτόχρονα, το 18% των μη φτωχών και το 40% των φτωχών παρουσιάζει δυσκολία ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών (ηλεκτρικό ρεύμα, νερό και αέριο).

Σημείο αναφοράς για την ποιοτική έρευνα είναι ότι οι τρεις ερωτήσεις ανοικτού τύπου δεν μπήκαν στην έρευνα τελικώς, διότι έδωσαν απάντηση μόνο 13 από τους 47. Οι τρεις ερωτήσεις που αφαιρέθηκαν είναι:

- ❖ Αντιλήψεις των Κοινωνικών Λειτουργών για τα μελλοντικά αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στον Κοινωνικό Λειτουργό και στις Ευπαθείς Ομάδες
- ❖ Προτάσεις των Κοινωνικών Λειτουργών στην αντιμετώπιση των αντίξοων συνθηκών εργασίας.
- ❖ Περιστατικά Ευπαθών Ατόμων. Έχουν αυξηθεί και σε τι βαθμό;

Η αιτία ήταν λόγω μη ύπαρξης χρόνου από τους συμμετέχοντες, αλλά και φόβου απάντησης και έκφρασης των απόψεων τους.

Τα αποτελέσματα από την έρευνα που έλαβε μέρος έδειξαν πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί του δείγματος:

- ❖ Πιστεύουν πως ο επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση.
- ❖ Δεν πιστεύουν πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη μείωση των θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.
- ❖ Πιστεύουν πως η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη μη κάλυψη θέσεων από Κοινωνικούς Λειτουργούς σε Κοινωνικά Ιδρύματα.
- ❖ Πιστεύουν πως οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που χρήζουν βοήθειας από Κοινωνικούς Λειτουργούς.
- ❖ Πιστεύουν πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς

- ❖ Πιστεύουν πως η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα στις ευπαθείς ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι.
- ❖ Πιστεύουν πως η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.
- ❖ Πιστεύουν πως η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε ιδρύματα για βοήθεια.
- ❖ Διαφωνούν ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, η οποία έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, θα επηρεαστεί η ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.
- ❖ Πιστεύουν πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας οικονομικής κρίσης θα πρέπει να κάνουν ένα καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών τους.
- ❖ Πιστεύουν πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ώστε το έργο τους να προσελκύει με μεγαλύτερη.
- ❖ Πιστεύουν πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να δώσουν περισσότερη σημασία στην Κοινοτική Εργασία και Δράση.
- ❖ Πιστεύουν πως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, θα πρέπει να τους παρέχεται εποπτεία και ενθάρρυνση, ώστε να αντιμετωπίσουν δεοντολογικά διλήμματα που μπορεί να προκύψουν λόγω οικονομικής κρίσης.

Οι συμμετέχοντες Κοινωνικοί Λειτουργοί προτείνουν:

- ❖ Ενίσχυση θέσεων εργασίας,
- ❖ αύξηση μισθών,
- ❖ διεκδίκηση δικαιωμάτων,
- ❖ συνδικαλιστική συσπείρωση,
- ❖ επαγγελματική συσπείρωση,
- ❖ οικονομική ενίσχυση,
- ❖ ίδρυση συλλόγων,
- ❖ εθελοντική εργασία,

- ❖ προσωπική θεραπεία,
- ❖ εκπαίδευση: συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα αλλά και ισχυρή υποστήριξη από άλλους επαγγελματίες υγείας και φορείς με την κατάλληλη εποπτεία, είτε σε οικονομικό, είτε σε συναισθηματικό επίπεδο,
- ❖ τη σωστή οργάνωση και ενημέρωση για την άμεση βοήθεια των περιστατικών (δημιουργία δικτύων κοινωνικής προστασίας και ξενώνων αστέγων),
- ❖ δημιουργία δικτύων κοινωνικής προστασίας.

Τα κυριότερα προβλήματα στα οποία έχουν σημειώσει αύξηση οι Κοινωνικοί Λειτουργοί εξαιτίας της οικονομικής κρίσης είναι οι ανασφάλιστοι, οι ασθενείς, οι άνεργοι, οι άστεγοι, οι εγκαταλελειμμένοι άνθρωποι, η ενδοοικογενειακή βία, τα ψυχιατρικά προβλήματα και οι οικονομικές δυσκολίες. Επίσης, τονίζουν την αύξηση της εγκληματικότητας, την έλλειψη των ιδρυμάτων αποκατάστασης και των προγραμμάτων στήριξης των οικογενειών.

Η κυριότερη επίπτωση της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας είναι η μείωση των εισοδηματικών πόρων των εργαζομένων, γεγονός που έχει άμεση επίδραση στην ποιότητα της ζωής τους. Οι κοινωνικές δομές βάλονται λόγω της απουσίας του κεφαλαίου, η ανεργία αυξάνεται, το ίδιο και τα ποσοστά της φτώχειας. Σε περίοδο οικονομικής κρίσης οι απολύσεις αυξάνονται, οι επιχειρήσεις πτωχεύουν, ενώ δεν ανοίγουν νέες θέσεις εργασίας. Ο ρυθμός ανάπτυξης των χωρών και το διεθνές εμπόριο βιώνει μεγάλη ύφεση, ενώ παράλληλα πραγματοποιούνται ταξικές ανακατατάξεις. Η αύξηση των ψυχικών και ορμονικών διαταραχών, η κατάθλιψη και οι αυτοκτονίες, αυξάνουν σε τέτοιες περιόδους ενώ το σύστημα υγείας αδυνατεί να παράσχει την απαιτούμενη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στους ασφαλισμένους. Τέλος, η αύξηση της ανεργίας πληθαίνει και τον αριθμό των ανασφαλίστων, γεγονός που αντανάκλα την επιτακτική ανάγκη εξεύρεσης στρατηγικών πολιτικών της κρατικής πρόνοιας για τα άτομα αυτά (Marmot & Bell, 2009).

Η πιο δυσμενής επίπτωση της κρίσης που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας είναι η μείωση ή και η απώλεια του εισοδήματος χιλιάδων συμπολιτών μας. Η οικονομική κρίση ώθησε χιλιάδες επιχειρήσεις στο κλείσιμο ή στην πτώχευση και στις μαζικές απολύσεις αλλά και στο πάγωμα των προσλήψεων. Η κατάσταση αυτή συνεπάγεται με την αδυναμία των πολιτών να ανταπεξέλθουν στις πάγιες οικονομικές

τους υποχρεώσεις. Δυστυχώς, ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού δεν έχει τα μέσα για να βιοπορίσει. Η αύξηση της φορολογίας, των ειδικών φόρων ακινήτων και των περιουσιακών στοιχείων, οι αυξήσεις των ΔΕΚΟ, η έλλειψη ρευστότητας και το πάγωμα της παροχής τραπεζικών δανείων δυσχεραίνουν περισσότερο την κατάσταση. Οι μισθοί επιδέχονται συνεχώς περικοπές, το ίδιο ισχύει και για τις συντάξεις και για τα επιδόματα. Τα μέτρα λιτότητας τα οποία αυξάνονται διαρκώς, διαιωρίζουν ένα φαύλο κύκλο, ο οποίος αποδεικνύεται καταστροφικός για το μέσο πολίτη.

Ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) ανακοίνωσε στις 18/02/13 τα στατιστικά στοιχεία για τον Ιανουάριο του 2013. Οι εγγεγραμμένοι άνεργοι στα μητρώα του ΟΑΕΔ ανέρχονται στα 829.787 άτομα με ποσοστό 42,61% να αντιστοιχεί στους άρρενες και το 57,39% στις γυναίκες. Συγκριτικά με το Δεκέμβριο του 2012, ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 4,04%. Αναφορικά με τις ηλικιακές ομάδες των εγγεγραμμένων ανέργων, στην ομάδα κάτω των 30 ετών αντιστοιχεί το 25,66%, στην ομάδα 30-54 ετών αντιστοιχεί το 64% και στην ομάδα άνω των 55 ετών αναλογεί το 10,34%. Αναφορικά με τα λοιπά δημογραφικά στοιχεία, οι απόφοιτοι της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αντιστοιχούν στο 14,44%, της υποχρεωτικής στο 36,35% και των ατόμων χωρίς εκπαίδευσης το 1,13%.

Η οικονομική κρίση έχει οδηγήσει σε αύξηση των ατόμων που αναζητούν συναισθηματική υποστήριξη, αύξηση των αυτοκτονιών, της βίας και των ανθρωποκτονιών. Θεωρείται επίσης ότι η οικονομική ύφεση οδηγεί σε αυξημένη ευαισθησία των ευπαθών ομάδων σε μολυσματικές νόσους, οι οποίες απαιτούν την ορθή λειτουργία των συστημάτων υγείας για την αντιμετώπισή τους. Η περιθωριοποίηση στην οποία οδηγεί η χρόνια ανεργία λόγω της ανέχειας αυξάνει τις πιθανότητες για πρόωρο θάνατο ή για χρόνιες ασθένειες κατά 2,18 φορές, ενώ ο κίνδυνος των ατόμων των χαμηλότερων οικονομικών τάξεων ως προς την πρόωρη θνησιμότητα είναι κατά 2,5 φορές μεγαλύτερος συγκριτικά με τις υψηλότερες κοινωνικές τάξεις (Κυριόπουλος & Τσιάντου, 2010).

Ένα κοινωνικό φαινόμενο που αυξάνεται σε περιόδους οικονομικών κρίσεων είναι η εγκληματικότητα. Η ανέχεια, η φτώχεια, η ανεργία, οδηγούν τα άτομα στην ανομία και στη διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Οι πιο συνηθισμένες παράνομες πράξεις είναι οι κλοπές που μπορεί να οδηγήσουν το δράστη έως και στην

ανθρωποκτονία, στην ανάγκη του να επιβιώσει (Θεοδωρόπουλος, 2011). Η Eurostat ανέφερε το 2011 πως μεταξύ του 2007 και του 2009 οι κλοπές και οι ανθρωποκτονίες αυξήθηκαν κατά 50%.

Οι περίοδοι οικονομικής ύφεσης έχουν άμεση επίδραση στην υγεία των πολιτών, και στη ψυχική και στη σωματική. Οι ευπαθείς ομάδες ως προς τα αυξημένα ποσοστά θνησιμότητας, αυτοκτονιών και αυτοτραυματισμού, υποσιτισμού, διατροφικών διαταραχών, χρόνιων ασθενειών είναι οι άνεργοι, οι φτωχοί, οι γυναίκες και τα παιδιά. Ο φόβος, η ανασφάλεια, η ανεργία, η αδυναμία αγοράς φαρμάκων ή παροχής ιατρικής περίθαλψης οδηγούν σε ραγδαία αύξηση των ασθενειών και των ψυχικών διαταραχών, όπως η κατάθλιψη και η βίωση έντονου στρες.

Ο εθελοντισμός, όπως προτείνεται και από τους συμμετέχοντες στην έρευνα και όπως μελετήθηκε στο θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως έκφανση του προνοιακού κράτους. Σύμφωνα με τα ειδικά ευρωβαρόμετρα, διαφαίνεται πως πριν το ξέσπασμα της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, το ποσοστό του πληθυσμού της χώρας που συμμετείχε ενεργά και παρείχε εθελοντικό έργο ήταν μόνο 14%. Βέβαια, στο ποσοστό αυτό δεν συμπεριλαμβάνεται η άτυπη συμμετοχή στα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης και στις κοινωνικές δραστηριότητες. Η ΕΣΥΕ (2008) σε έρευνα της ανέφερε πως το 2005 ο βαθμός της συμμετοχής του γενικού πληθυσμού σε άτυπες κοινωνικές δραστηριότητες άγγιζε το 19%.

Θα πρέπει να αναγνωριστεί πως παρά το σχολιασμό του ανύπαρκτου εθελοντισμού (Πολυζωίδης, 2006), η ενεργή συμμετοχή των πολιτών σε άτυπο επίπεδο αλλά και η ύπαρξη πολλών και με μεγάλο εύρος οργανώσεων και δράσεων κοινωνικής αλληλεγγύης, ιδιαίτερα εντός του πλαισίου της οικονομικής κρίσης, όπως το Κοινωνικό Παντοπωλείο και το Κοινωνικό Φαρμακείο, θα πρέπει να αναγνωριστεί αλλά και ταυτόχρονα να προωθηθεί.

Η παρούσα μελέτη είναι πρωτότυπη καθώς δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια αντίστοιχη στον ελληνικό χώρο και συνεπώς δεν υπάρχουν δεδομένα σύγκρισης ως προς τα ερευνητικά του θέματα. Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα της κατοχυρώθηκε μέσω των μεθοδολογικών εργαλείων της και της στατιστικής της ανάλυση. Η σημασία της έρευνας είναι σημαντική καθώς προσφέρει πληροφορίες αναφορικά με

την τρέχουσα κατάσταση και τις δραματικές αλλαγές που έχει επιφέρει η χρηματοπιστωτική και κατ' επέκταση κοινωνική κρίση. Οι ερευνητές, ως μελλοντικοί επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί, επιδίωξαν τη σκιαγράφηση της κατάστασης που επικρατεί στο επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας εν περίοδο οικονομικής κρίσης προκειμένου να συνδράμουν στη σφυγμομέτρηση των κοινωνικών αλλαγών αλλά και του λειτουργήματος του συγκεκριμένου επαγγέλματος.

Από τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης διαπιστώνεται πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει εις βάθος τις ευπαθείς ομάδες, αλλά και ταυτόχρονα έχει αυξήσει τα ποσοστά των ομάδων αυτών δημιουργώντας εκατομμύρια ανέργους, ανασφάλιστους και ανθρώπους κάτω από τα όρια της φτώχειας. Η ενθάρρυνση της συμμετοχής, η ενδυνάμωση των εξυπηρετούμενων, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων και η χρονική συνέχει των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών αποτελούν φλέγοντα ζητήματα που συνδέονται άμεσα με την ποιότητα της παροχής των κοινωνικών και προνοιακού τύπου υπηρεσιών στα άτομα που τις έχουν άμεσα ανάγκη την περίοδο αυτή. Όπως βρίσκονται σύμφωνοι και οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα, θα πρέπει επιτακτικά και άμεσα να προωθηθεί ο εθελοντισμός και η επίσημη κρατική υποστήριξη των ευπαθών ομάδων.

Οι προκλήσεις για το Κοινωνικό Κράτος και το Κράτος Πρόνοιας, ιδιαίτερα στη χώρα μας αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι τεράστιες. Οι μνημονιακές μεταρρυθμίσεις και η επιβολή των μέτρων λιτότητας έχουν προκαλέσει μεγάλο κοινωνικό πλήγμα, αυξάνοντας δραματικά τις κοινωνικές ανισότητες, και ήδη έχουν ξεκινήσει οι πρώτες μελέτες για την αποτίμηση των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης. Το επόμενο βήμα είναι η ενίσχυση των κοινωνικών και κρατικών θεσμών για την παροχή βοήθειας στα άτομα που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες. Όπως μελετήθηκε, ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις διαδικασίες αυτές είναι μέγιστος και θα πρέπει το κράτος να αυξήσει τις λειτουργικές τους θέσεις ώστε να μπορέσουν να φέρουν εις πέρας έμπρακτα το κοινωνικό τους λειτούργημα.

Κεφάλαιο Δέκατο: Επίλογος – Συμπεράσματα

Η οικονομική ύφεση η οποία έχει επηρεάσει το Δυτικό κόσμο συμβάλλει καθοριστικά στην αμφισβήτηση του Κράτους Πρόνοιας. Μια αδύναμη οικονομία δε μπορεί να χρηματοδοτήσει τις εκτεταμένες και υψηλού επιπέδου κοινωνικές παροχές, ενώ αμφισβητείται η αποτελεσματικότητα και η βιωσιμότητα των προγραμμάτων πρόνοιας από τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία η οποία υποστηρίζει τη ανάγκη για λιγότερο κράτος. Υποστηρίζεται δηλαδή η δραστική μείωση των ρόλων του Κράτους στο τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας επειδή δεν επαληθεύτηκαν οι εξαγγελίες για εξαφάνιση των ανισοτήτων στη πρόσβαση και παροχή υπηρεσιών υγείας, παιδείας, κατοικίας και ανακατανομής του εθνικού πλούτου μέσα από τα κοινωνικά προγράμματα. Οι τρεις βασικότερες αιτίες της κρίσης του Κράτους Πρόνοιας είναι :

- Η γήρανση και η διάρκεια ζωής του πληθυσμού η οποία αυξάνει το αριθμό των δικαιούχων και τη διάρκεια ζωής των συντάξεων. Υπολογίζεται ότι στην Ελλάδα τα 2050 οι κάτοικοι του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε ηλικία πάνω από 65 ετών θα αποτελούν το μισό σχεδόν του πληθυσμού.
- Η ύφεση της οικονομίας με τη συνεπακόλουθη υψηλή ανεργία μειώνει δραματικά τον αριθμό των ασφαλισμένων οι οποίοι πληρώνουν τις εισφορές και συντηρούν το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η μείωση της αναλογίας στην Ελλάδα 2,2 εργαζομένων προς 1 συνταξιούχο αντί 4 : 1 στη δεκαετία 60.
- Ο εντεινόμενος ανταγωνισμός στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης ανέτρεψε το παλιό οικονομικό σύστημα. Σήμερα όλες οι χώρες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τη προσέλκυση επενδύσεων από το εξωτερικό με κίνητρο το φθινό κόστος εργασίας, τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών και των κοινωνικών και εργατικών δικαιωμάτων. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας συνεπώς οδηγεί στη πίεση και συρρίκνωση των πόρων για την κοινωνικής ασφάλιση.

Μια βασική στρατηγική για την αποδυνάμωση του Δημοσίου τομέα στο χώρο της Κοινωνικής Πρόνοιας είναι η πολιτική της ιδιωτικοποίησης. Η στρατηγική για τη

μείωση του κυρίαρχου ρόλου του κράτους στο χώρο της Κοινωνικής Πρόνοιας είχε τους εξής στόχους :

- Περιορισμό του προϋπολογισμού για τις κοινωνικές υπηρεσίες στα ίδια ή σε υψηλότερα επίπεδα.
- Αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ του δημοσίου, ιδιωτικού κερδοσκοπικού και εθελοντικού τομέα στην παραγωγή και διανομή υπηρεσιών υγείας, πρόνοιας, κοινωνικής κατοικίας και παιδείας.
- Εισαγωγή μεθόδων διοίκησης των κοινωνικών οργανώσεων σύμφωνα με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια με στόχο τη μείωση του κόστους, τη αύξηση της παραγωγικότητας και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών υπηρεσιών.

Η ιδιωτικοποίηση αποσκοπεί όχι μόνο στη μείωση του κόστους αλλά και στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών. Αυτό επιτυγχάνεται με τον ανταγωνισμό ο οποίος είναι συστατικό στοιχείο της αγοράς. Για τους ίδιους λόγους επιδιώκεται η αποκέντρωση των υπηρεσιών. Η αποκέντρωση του δημόσιου τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών επιδιώκεται :

- Σε επίπεδο περιφέρειας με πληθυσμό 150.000 – 500.000 κατοίκους.
- Σε επίπεδο περιοχής με πληθυσμό 50.000 – 100.000 κατοίκους.

Η αποκέντρωση περιλαμβάνει τη χορήγηση εξουσίας σε τοπικό επίπεδο για το σχεδιασμό, την εφαρμογή και τη χρηματοδότηση των κοινωνικών υπηρεσιών. Στόχος των μέτρων αυτών είναι ο περιορισμός το ρόλου της κυβερνητικής γραφειοκρατίας. Η γραφειοκρατία όπως εκφράζεται μέσα από τη διοίκηση δημόσια ασκεί τεράστια επιρροή τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής. Παράλληλα με διάφορους τρόπους δυσχεραίνει τη πρόσβαση και εξυπηρέτηση των πολιτών από τις κρατικές κοινωνικές παροχές. Η ιδεολογική επίθεση στο κράτος πρόνοιας έγινε για διάφορους λόγους από όλες τις πολιτικές δυνάμεις.

- Από τη νέα δεξιά εστιάζεται στους εξής τομείς : Ο Δημόσιος τομέας έχει υπερβολικά διογκωθεί και απομυζά τη οικονομία της χώρας. Οι συνεχείς και

επεκτεινόμενες κοινωνικές παροχές δημιουργούν μια αντίληψη και νοοτροπία εξάρτησης του ατόμου από το κράτος η οποία κάθε άλλο παρά βοηθά στην κινητοποίηση του πληθυσμού για αυτοενέργεια και οικονομική αυτεπάρκεια.

- Από το κέντρο η κριτική του Κράτους Πρόνοιας αφορά τη ανεπάρκεια και την έλλειψη της κυβερνητικής γραφειοκρατίας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και των αναγκών των εξυπηρετούμενων από τις κοινωνικές παροχές.
- Από τη παραδοσιακή αριστερά υπήρξε έντονη κριτική ότι το Κράτος Πρόνοιας από τη μια χρησιμοποιήθηκε από την άρχουσα αρχή σαν μέσο κοινωνικού ελέγχου και από την άλλη απέτυχε να επιλύσει όλα τα κοινωνικά προβλήματα, να αναδιανείμει το πλούτο και να μειώσει τη φορολογία. Ο Alberton παρατηρεί ότι η αριστερά ασκεί κριτική επειδή πιστεύει ότι το κράτος πρόνοιας αντιπροσωπεύει απαράδεκτο συμβιβασμό μεταξύ της οικονομίας της αγοράς και ενός οράματος του αναδιανεμητικού ρόλου του κράτους. Και συνεχίζει υποστηρίζοντας ότι το κράτος πρόνοιας δεν έχει σχεδιασθεί να επιλύει τέτοια βασικά προβλήματα όπως η ανακατανομή του εισοδήματος. Εκείνο που πέτυχε ήταν η άμβλυνση των προβλημάτων που δημιουργεί για τους εργαζόμενους η λειτουργία της αγοράς.

Οι φεμινιστικές οργανώσεις οι οποίες συνήθως είναι ιδεολογικά τοποθετημένες στη Αριστερά αμφισβητούν το ρόλο του Κράτους Πρόνοιας αφού σε μεγάλο βαθμό καλούνται να στελεχώσουν σε εθελοντική βάση τα προγράμματα κοινοτικής φροντίδας για τους ηλικιωμένους, τους πρώην ασθενείς ψυχιατρικών κλπ. Η Fiona Williams στο βιβλίο της *Κοινωνική Πολιτική* παρουσιάζει διάφορες ερμηνείες για την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Η συγγραφέας υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας μπορεί να ερμηνευτεί ικανοποιητικά από τη μαρξιστική θεώρηση του καπιταλισμού. Ασκήει επίσης έντονη κριτική για το Κράτος Πρόνοιας από τη σκοπιά του φεμινιστικού κινήματος. Τονίζει ότι οι παράμετροι του φύλλου, της φυλής και της κοινωνικής τάξης έχουν αγνοηθεί σχεδόν από όλες τις θεωρίες για τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας.

Έτσι για διαφορετικούς λόγους και με διαφορετικά κριτήρια όλες οι πολιτικές δυνάμεις μείωσαν την υποστήριξη τους στο Κράτος Πρόνοιας. Ήταν συνεπώς φυσικό

κάτω από αυτές τις συνθήκες να υπάρξει μεταρρύθμιση του συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, η οποία κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1970. Η συνεχιζόμενη ύφεση της οικονομίας εξαναγκάζει κυβερνήσεις με σοσιαλιστικό προσανατολισμό να προβούν σε δραστικές περικοπές των κοινωνικών δαπανών. Είναι προφανές ότι άσχετα από τον πολιτικό προσανατολισμό του κυβερνητικού κόμματος σε οποιαδήποτε ευρωπαϊκή χώρα δεν είναι δυνατή η συνέχιση των κοινωνικών παροχών όταν η οικονομία έχει σταθερά καθοδική πορεία. Μια άλλη αιτία για την κρίση πρόνοιας είναι οι δημογραφικές αλλαγές. Η υπογεννητικότητα δημιουργεί μακροπρόθεσμο πρόβλημα χρηματοδότησης των κοινωνικών υπηρεσιών λόγω της συρρίκνωσης των νέων και ενδιάμεσων ηλικιών. Οι ηλικιωμένοι αυξάνουν ιδίως εκείνοι οι οποίοι είναι άνω των 74 ετών.

Η ομάδα αυτή των υπερήλικων όπως είναι φυσικό κάνει μεγάλη χρήση των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας και συνεπώς επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό. Επίσης η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών οδήγησε αύξηση ζήτησης κοινωνικών υπηρεσιών από ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού και συνεπώς οι δαπάνες αυξήθηκαν αισθητά. Όπως δεν είναι εύλογο σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας που η οικονομία αδυνατεί να χρηματοδοτήσει τις κοινωνικές παροχές η ζήτηση για τις υπηρεσίες αυτές είναι έντονη. Σταδιακά αλλά σταθερά όλες οι χώρες τόσο αυτές του βορρά με τα πλέον σύγχρονα συστήματα κοινωνικής προστασίας όσο και εκείνες του Νότου εξαναγκάστηκαν να μειώσουν τις δαπάνες για τις κοινωνικές παροχές.

Το ίδιο συνέβη και σε άλλες βιομηχανικές αναπτυγμένες χώρες όπως σε ΗΠΑ, Καναδά, Νέα Ζηλανδία. Παρά την κριτική αλλαγής και των νέων μεταρρυθμίσεων του κράτους πρόνοιας σε όλες τις βιομηχανικές χώρες είναι γεγονός ότι τα βασικά χαρακτηριστικά του κράτους πρόνοιας έχουν διατηρηθεί. Οι τομείς της Υγείας, της Κοινωνικής ασφάλισης, της Παιδείας και της Κοινωνικής κατοικίας υπέστησαν οικονομικές περικοπές, διατήρησαν όμως το δημόσιο χαρακτήρα τους και ένα ανεκτό επίπεδο παροχών. Το Κράτος Πρόνοιας χρησιμοποιήθηκε σαν όργανο και σαν μέσο για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων των βιομηχανικών χωρών και κοινωνιών της Δύσης. Βασίστηκε στη φιλοσοφική σκέψη της Δύσης με ιδεολογικές καταβολές και ρίζες στο προτεσταντισμό. Αν δεν πέτυχε πλήρως στο σκοπό του δε σημαίνει ότι απέτυχε πλήρως. Ο Atherton αναφερόμενος κυρίως στις

ΗΠΑ υποστήριξε ότι η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας μεταξύ του 1975-1985 οφείλεται σε πολιτικές δυνάμεις του κέντρου.

Το Κοινωνικό Κράτος είναι ένα ζωντανός κοινωνικός θεσμός που υφίσταται για να ανταποκριθεί στη δυναμική ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού. Το Κράτος Πρόνοιας για να αναπτυχθεί βασίζεται στην μισθωτή εργασία που με τη σειρά της, για να επιτευχθεί εξαρτάται από το Κράτος (πολιτικά και οικονομικά). Για να πραγματοποιηθεί αυτό θα πρέπει στη σχέση κράτος-μισθωτή εργασία να λάβουν μέρος, για παράδειγμα, οι αγρότες ή οι τεχνίτες. Για να υπάρξει αποτέλεσμα και καλή λειτουργία αυτό το κοινωνικό σύστημα θα πρέπει και το κράτος να συνεισφέρει οικονομικά όπως για παράδειγμα παροχή δανείων, δόσεις, κ.ά. όχι μόνο για τη βοήθεια των προαναφερόμενων αλλά και για τους οικονομικά ασθενέστερους για να έχουν πρόσβαση σε όλα τα αγαθά. (Ρόμπολης-Χλέτσος, 1995). Όλα αυτά θα πρέπει να ρυθμιστούν έτσι ώστε να αποφευχθούν οικονομικές κρίσεις του κράτους, να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας και να λειτουργεί ομαλά το καπιταλιστικό σύστημα.

Σχετικά με τις επιρροές και τις αλλαγές του Κράτους Πρόνοιας τα τελευταία χρόνια λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης, αναφέρεται πως δεδομένης της χρεοκοπίας του προηγούμενου ασφαλιστικού συστήματος, η μεταρρύθμιση θα έπρεπε να εκλαμβάνεται από τις πολιτικές δυνάμεις του και τους κοινωνικούς εταίρους σαν εσωτερική αναγκαιότητα όχι σαν εξωτερικός καταναγκασμός, στο τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας (Ματσαγγάνης, 2011). Το 2010 η κρίση της ελληνικής οικονομίας έγινε ακόμα εντονότερη. Η μεταβολή του ΑΕΠ ήταν 4-5%. Έτσι οι σημαντικότερες εξελίξεις που σημειώθηκαν ελέω οικονομικής κρίσης, ήταν οι εξής ακόλουθες (Καραμούζης, Χαρδουβέλης, 2011):

- *Ανεργία.* Όπως αναφέρθηκε αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο το ποσοστό ανεργίας το 2010 έφτασε το 12,5%. Στην κρίσιμη αυτή για την κατανομή του οικογενειακού εισοδήματος κατηγορία των ανδρών ηλικίας 30-44 ετών η αύξηση ήταν ακόμα πιο εντυπωσιακή από 3,9% το 2008 σε 5,6% το 2009 και σε 8,7% το 2010.
- *Μισθοί ιδιωτικού τομέα.* Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, οι πραγματικές αποδοχές στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα υποχώρησαν κατά 7,3% ενώ στις τράπεζες κατά 6,2%.

- *Εισοδήματα αυτοαπασχόλησης.* Σημαντικός αριθμός ατομικών και άλλων μικρών επιχειρήσεων έκλεισαν λόγω της οικονομικής ύφεσης. Πολύ περισσότερες κατάφεραν να επιβιώσουν αλλά επίσης με σημαντική μείωση των εσόδων τους. Επομένως, τα εισοδήματα από την αυτοαπασχόληση και ελεύθερα επαγγέλματα και από τα ευγενή επαγγέλματα ιατρών, δικηγόρων, και μηχανικών μειώθηκαν. Ανασφαλή δεδομένα για το μέγεθος της μείωσης των εισοδημάτων αυτών δεν είναι ακόμα διαθέσιμα.
- *Πληθωρισμός.* Παρά την ύφεση ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή ανέβηκε σε 4,7% το 2010 κυρίως λόγω της αύξησης των συντελεστών ΦΠΑ αλλά και της ανόδου των τιμών των καυσίμων διεθνώς σε συνδυασμό με διάφορες στρεβλώσεις σε εγχώριες αγορές αγαθών.

Στην εποχή της οικονομικής κρίσης που διανύουμε, πολλές κυβερνήσεις βρίσκουν νέους τρόπους για να πείσουν τους ανθρώπους να συμμετέχουν δωρεάν προσφέροντας υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας. Αυτές τις κυβερνητικές προσπάθειες τις υποστηρίζουν και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις οι οποίες παρουσιάζουν και τις δικές τους αξίες και επιστρατεύοντας εθελοντές υποστηρίζοντας τους δικούς τους αγώνες.

Η παροχή εθελοντισμού των Υπηρεσιών Κοινωνικής Πρόνοιας από τους πολίτες έχει όφελος και για τους ίδιους τους πολίτες αλλά και για την κυβέρνηση. Για τους πολίτες τα υψηλά επίπεδα παροχής των υπηρεσιών της κοινωνικής πρόνοιας έχουν ως αποτέλεσμα υψηλά επίπεδα υπηρεσιών που βελτιώνουν τη ποιότητα ζωής ενώ παράλληλα οι εθελοντές δεν αφήνουν απ έξω τις κυβερνήσεις από το έργο τους σε αντίθεση με τις κυβερνήσεις που το κάνουν. Ακόμη οι εθελοντές προσφέρουν έργο και προς το κοινό όπως για παράδειγμα οι εκστρατείες για τον καθαρισμό των δημοσίων πάρκων (Σταθόπουλος, 2005).

Ένα άλλο όφελος είναι ότι οι εθελοντές είναι όλοι μαζί, συμμετέχουν στην παροχή υπηρεσιών στην κοινότητα, κτίζουν διασυνδέσεις μεταξύ τους οι οποίες βελτιώνουν την ποιότητα ζωής για τα άτομα αλλά και για τις κοινότητες. Για να οργανωθεί η εθελοντική παροχή Υπηρεσιών Κοινωνικής Πρόνοιας πρέπει να υπάρχει ανάπτυξη των ικανών οργανώσεων πολιτών και η παροχή υπηρεσιών να είναι αποτελεσματική όταν συντονίζεται από την κυβέρνηση. Για να επιτευχθεί αυτό

χρειάζεται επικοινωνία ανάμεσα στους εθελοντές και τις κυβερνήσεις. Αυτές οι διασυνδέσεις χρησιμεύουν για να αποκτήσουν οι πολίτες οργανωτικές, ηγετικές και επικοινωνιακές ικανότητες οι οποίες θα βελτιώσουν τις σχέσεις Κράτους – κοινωνίας.

Επιπροσθέτως, οφέλη δεν έχουν μόνο οι εθελοντές αλλά και το Κράτος. Το Κράτος δεν είναι υποχρεωμένο να παρέχει τόσες πολλές υπηρεσίες αλλά όταν αυτές παρέχονται από τους εθελοντές η πίεση μετριάζεται. Ένα άλλο όφελος του Κράτους είναι ότι οι διασυνδέσεις που έχει με τους εθελοντές μπορεί να τις χρησιμοποιήσει με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα, αν το κράτος ακούει προσεχτικά τους προβληματισμούς των εθελοντών, τότε το κράτος μπορεί να δει μελλοντικά κοινωνικά προβλήματα και να τα προλάβει πριν αυτά εξελιχθούν σε πολιτικά προβλήματα.

Τέλος, το κράτος μπορεί να έχει πολύτιμες πληροφορίες για την δημόσια πολιτική που σχετίζεται με την κοινωνική πρόνοια. Επίσης, αν ανταποκρίνεται στις ανάγκες που έχουν διαπιστώσει οι εθελοντικές ομάδες τότε και αυτές θα είναι πρόθυμες να βοηθήσουν το κράτος. Ένα ακόμη όφελος για το κράτος είναι ότι η παροχή εθελοντικών υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας πολλές φορές αναδεικνύει την κρατική νομιμότητα. Όταν οι εθελοντές και το κράτος έχουν μια καλή σχέση μεταξύ τους τότε αυτό είναι προς όφελος και των δύο αφού και οι εθελοντές έχουν την κρατική υποστήριξη για τα προγράμματα τους αλλά και το κράτος επωφελείται από την εθελοντική βοήθεια στα προγράμματά του.

Στα πλαίσια του Κοινωνικού Κράτους και του Κράτους Πρόνοιας λειτουργεί η Κοινωνική Εργασία. Η Κοινωνική Εργασία ξεκίνησε την ιστορική της πορεία ως λειτούργημα, εξού και ο επαγγελματίας μεν, αλλά λειτουργός δε, του κοινωνικού συνόλου. Η Κοινωνική Εργασία στηρίζει την ύπαρξή της στην προάσπιση και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης, όπως αυτές είναι θεσμοθετημένες από την εκάστοτε εθνική νομοθεσία. Ζητούμενο της Κοινωνικής Εργασίας είναι η προώθηση και ανάπτυξη της υγείας και της ευημερίας του ατόμου, μέσω από τη βελτίωση των διαπροσωπικών και κοινωνικών ή επαγγελματικών του σχέσεων και μέσω της συνδρομής του επαγγελματία στην επίλυση ζωτικών προβλημάτων του ατόμου. Στόχος της Κοινωνικής Εργασίας δεν

είναι η μόνιμη στήριξη του ατόμου, αλλά η εκπαίδευση του στο να μάθει να στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις και να ανταπεξέρχεται στα προβλήματα της ζωής.

Η Κοινωνική Εργασία είναι μία πολυσύνθετη δύναμη, η οποία αναλαμβάνει ένα σύνολο ιατρο-κοινωνικών δραστηριοτήτων, με σκοπό να ωφεληθεί ένα κοινωνικό σύνολο εντός μίας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής. Ο Gordon (1962) αναφέρει πως η Κοινωνική Εργασία είναι μία δράση παρέμβασης και κατευθύνεται προς συγκεκριμένους σκοπούς με βάση τις γνώσεις, τις αξίες και την τεχνογνωσία, καθορισμένες από το επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας. Η επιδίωξη της Κοινωνικής Εργασίας είναι η ενίσχυση της κοινωνικής λειτουργικότητας των ατόμων ή των ομάδων, με δράσεις βασισμένες στην αλληλεπίδραση ανθρώπου-περιβάλλοντος. Οι δράσεις αυτές έχουν τρεις λειτουργίες:

- ✚ Την αποκατάσταση κάποιας κοινωνικής λειτουργίας του ατόμου, η οποία βρίσκεται για κάποιο λόγο σε καταστολή.
- ✚ Την ενίσχυση της ικανότητας αυτοβοήθειας.
- ✚ Την πρόληψη οποιασδήποτε κοινωνικής δυσλειτουργίας.

Όντας μία κοινωνική ανθρωποκεντρική επιστήμη, η Κοινωνική Εργασία μεριμνά για την πρόνοια ως προς την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου. Η ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας βασίζεται κυρίως στην υγιή κοινωνικοποίηση του ατόμου και στην εποικοδομητική ανάπτυξη των ικανοτήτων και ταλέντων του. Αντιμετωπίζοντας σφαιρικά το άτομο και την επίδραση όπου ασκεί πάνω του το περιβάλλον, η Κοινωνική Εργασία μελετά την αλληλεπίδραση ανθρώπου-περιβάλλοντος και αναπτύσσει παρεμβάσεις για την πρόνοια ή και την επίλυση δυσλειτουργιών. Είναι μία επιστήμη δράσης και παρέμβασης, αφενός μελετά και εφαρμόζει τις διαδικασίες πρόληψης και αφετέρου συμμετέχει ενεργά στην αντιμετώπιση και καταστολή όποιου κοινωνικού προβλήματος εκδηλώνεται με ανησυχητικές διαστάσεις. Στόχος λοιπόν της Κοινωνικής Εργασίας είναι η πρόληψη, η θεραπεία και η αποθεραπεία διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων με εργαλείο τον σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής (Καλλινικάκη, 1998).

Αναπόφευκτα, η υπάρχουσα οικονομική κρίση έχει ασκήσει δυσμενείς επιρροές και στο επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού. Η κρίση έχει δημιουργήσει

κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις, όπου δυσχεραίνουν το έργο των Κοινωνικών Προγραμμάτων και κατ' επέκταση των κοινωνικών λειτουργών. Το ποσοστό των ατόμων και των οικογενειών βάλλονται από την ανέχεια και τη φτώχεια, που στερούνται την ικανοποίηση των βασικών αναγκών και ζουν σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, έχει αυξηθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια. Οι δείκτες των κοινωνικών ανισοτήτων, των κακών συνθηκών στέγασης και διαβίωσης, των διαταραχών της ψυχικής υγείας και των παραβιάσεων των ατομικών δικαιωμάτων έχουν εκτοξευθεί. Ταυτόχρονα, οι Δημόσιες Υπηρεσίες Υγείας και Πρόνοιας έχουν συρρικνωθεί δραματικά ενώ υπάρχει σημαντικότερη έλλειψη στους αναγκαίους πόρους. Οι κοινωνικοί λειτουργοί αποτελούν σημαντικούς αρωγούς στην προστασία των πολιτών και των ατόμων που βρίσκονται σε άμεση ανάγκη, όμως οι λειτουργικές θέσεις τους απειλούνται και είναι υποστελεχωμένες. Το γεγονός αυτό αποτελεί τροχοπέδη για την παροχή κοινωνικής και υγειονομικής υποστήριξης στους αναξιοπαθούντες.

Βιβλιογραφία

ΞΕΝΗ

- Bell J., (2001), «Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg
- Brieland, D. (1995). 'Social Work Practice: History and Evolution. In Encyclopedia of Social Work', 19th ed. Washington: NASW Press.
- Burns, Stone, Μανωλάτος, "Οικονομική Μακροοικονομική Θεωρία & Πράξη", 2008
- Coen L, Manion L, Morrison K., (2008), Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Corell, D. (2010). News and views from ICSW''. International Social Work, 53(2), 289-292
- Durlak, J.A., Wells, A.M. (1997). 'Primary prevention mental health programs for children and adolescents: A meta-analytic review'. American Journal of Community Psychology 25, 115–152
- Espring-Andersen G. (2006). Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος. Αθήνα: Διόνικος.
- European Commission. (2009). Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses, European Economy, Brussels, 1-87
- European Communities. (2009). 'Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses'. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Farnsworth, K. & Irving, Z (2010). 'Varieties of crisis within variable capitalisms: Contemplating the implications of economic crisis for social policy'. Paper

presented at the Social Policy Association Annual Conference University of Lincoln

Ferrera M. (1996). The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1):17-37.

Fraser, M. W. (1997). 'The ecology of childhood: A multisystem perceptive'. In Fraser M. V. (ed.), *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*, Washington, DC: NASW Press

Goldberg GS. (2012). 'Economic inequality and economic crisis: a challenge for social workers'. *Soc Work*, 57(3):211-24

Gordon, E.W. (1962). 'A critique of the working definition'. *Social Work*, 7, 3-13

Healy LM, Link RJ. (2012). 'Handbook of International Social Work: Human Rights, Development, and the Global Profession'. UK: Oxford

Honohan, P., & Laeven, L. A., (2005). *Systemic Financial Distress: Containment and Resolution*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

Javeau Cl., (2000), «Η έρευνα με ερωτηματολόγιο», Αθήνα, Εκδόσεις Τυπώθητω

Kirkpatrick, G. (2009). The corporate governance lessons from the financial crisis. *OECD Journal-Financial Market Trends*:1-28.

Madigan E, Neff DF: Care of patients with long-term indwelling urinary catheters. *Online J Issues Nurs* 2003, 8:7.

Marmot MG, Bell R. (2009). How the financial crisis affect health? *Medicine Journal*, 338:b1314.

McLeod J. (2010). *Beginning postcolonialism* (2nd ed.). Manchester, England: Manchester University Press.

McKee, M., Suhrcke, M., Nolte, E., Lessof, S., Figueras, J., Duran, A., et al. (2009). Health systems, health, and wealth: a European perspective. *Lancet*, 373: 349-351.

Richmond, M (1922). 'What is Social Work?' New York: Sage Publ.

Robson C., (2007), «Η έρευνα του πραγματικού κόσμου», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg

Shaw I. (1999). «Evidence for practice», στο Shaw I. and Lishman J., Evaluation and Social Work Practice, Sage Publication

Spicker P., (2004), «Το Κράτος πρόνοιας: μία γενική θεωρία», Αθήνα, Εκδόσεις Διόνικος

Strier R. (2013). Responding to the global economic crisis: inclusive social work practice. *Social Work*, 58(4):344-53.

Wallis J.- Dollery Br., (2005), «Αποτυχία της αγοράς, αποτυχία της κυβέρνησης, ηγεσία και δημόσια πολιτική», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αμίτσης, 1993, «Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής σε σχέση με τις λιγότερο ευνοημένες ομάδες- Η κάλυψη των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες» στο Χτούρη (επ.), Θεσμοί και ρυθμίσεις της κοινωνικής πολιτικής 44. Άρθρο 1 της υπ'αρ. Π4β/οικ.5814/17.10.97

Αγιοσμυρνάκης, Βλ., (2006), “Διεθνείς οικονομικές σχέσεις”, Εκδόσεις Rosili

Αλεξίου Θ. (2007), «Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Αλεξίου Κ., Αράπογλου Β., Αργείτης Γ., Καρακιουλάφη Χ., Μοσχονάς Α., Νικολαΐδης Ε., Παπαθεοδώρου Χ., Πετμετζίδου Μ., Στασινόπουλος Γ., Χάλαρης Γ., (), «Οικονομικές αλλαγές και κοινωνικές αντιθέσεις στην Ελλάδα», Εκδόσεις Τυπώθητω

Αμηρά Α., Στουρνάρα Α. Μανάρα Α. (2002). «Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», Αθήνα: ΚΕΔΚΕ.

Βαμβούκας, Α., Γ., (2004), “Διεθνείς οικονομικές σχέσεις”, Εκδόσεις Μπένου

- Βενιέρης Δ.- Παπαθεοδώρου Χ. (2003), «Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα», Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Βουτυράς Σταύρος, (1980), «Κοινωνική Πολιτική», Αθήνα, Εκδόσεις Αναστασίου
- Γετίμης Π. – Γράβαρης Δ. (1993), «Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική»,....., Εκδόσεις Θεμέλιο
- Γετίμης Π. – Γράβαρης Δ., (1993), «Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική: η σύγχρονη προβληματική» Εκδόσεις Θεμέλιο
- Γεωργακόπουλος, Θ., Α., (1992), “Δημόσια οικονομική και δημοσιονομική νομοθεσία”, Εκδόσεις Το Οικονομικό
- Γεωργακόπουλος, Θ., Α., (1992), “Δημόσια οικονομική και δημοσιονομική νομοθεσία”, Εκδόσεις Το Οικονομικό
- Γεωργίου, Δ., (1995), “Διεθνές Εμπόριο”, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική
- Δρακάτος Κ., (1988), «Η Ελληνική οικονομία σε κρίση», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο/ ΕΠΑ (2008). *Η συμβολή του εθελοντισμού στην οικονομική και κοινωνική συνοχή, Έκθεση* (εισηγήτρια: Marian Harkin), ΕΚ, 10 Μαρτίου 2008.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, (1975), «Πολιτική Προσανατολισμοί και Κοινωνική Αλλαγή», Αθήνα.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, (1996), «Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg
- Ευρωπαϊκή πολιτική απασχόλησης και κοινωνική πολιτική: μια πολιτική για τον άνθρωπο
- Θεοφανίδης Στ., (1998), «Μεθοδολογία της επιστημονικής σκέψης και έρευνας», Αθήνα, Εκδόσεις Ευγ. Μπένου
- Θωμόπουλος Ευθ., (1990), «Τα Κράτος Πρόνοιας», Αθήνα, εκδόσεις.....

Θεοδωρόπουλος Χ., Ο κοινωνικός αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.iatronet.gr, πρόσβαση 29.12.2011.

Ιατρίδης, Δ. (1990). «Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής. Θεωρία και πράξη του κοινωνικού σχεδιασμού». Αθήνα: Gutenberg..

Καλλινάκη, Θ. (1998). «Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καραμούζης Ν., Χαρδουβέλης Γ., (2011), «Από τη Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδος – Τι μας Επιφυλλάσει το Μέλλον», Εκδόσεις Λιβάνης

Καραντώνης, Ηλ., (1995), “Διεθνείς Οικονομικές σχέσεις”, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί

Καραντώνης, Ηλ., (1995), “Διεθνείς Οικονομικές σχέσεις”, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί

Κατρούγκαλος Γ. (1998). «Το κοινωνικό κράτος στη μεταβιομηχανική εποχή». Αθήνα: Σάκκουλας.

Κατρούγκαλος Γ. (1998). Το κοινωνικό κράτος στη μεταβιομηχανική εποχή. Αθήνα: Σάκκουλας.

Κατρούγκαλος Γ., (1998), «Το Κοινωνικό Κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Σακκουλά

Κατρούγκαλος Γ., (2004), «Θεσμοί και συστήματα κοινωνικής προστασίας στο σύγχρονο κόσμο», Α.Ν. Σακκουλά, Αθήνα-Κομοτηνή

Κατρούγκαλος Γ., (2006), «Τα κοινωνικά δικαιώματα», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.

Κίοχος Π., Παπανικολάου Γ., “Σύγχρονη Μακροοικονομική Θεωρία & Πολιτική”, Αθήνα, 2008

Κοντογιώργης Γ., (1982), «Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση», Αθήνα, Εκδόσεις Αντώνης Λιβάνης - «Νέα Σύνορα»

Κουτσούκης Κλ., (2002), «Απολλώνιοι και Διονυσιακοί στην κοινωνική έρευνα», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Κουφάρης Γ. (2010). Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές, Περιοδικό Χρήμα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος.

Κυριαζή Ν., (2011), «Η κοινωνιολογική έρευνα», Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο

Κυριόπουλος Γ, Τσιάντου Β. (2010). Η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στην υγεία και την ιατρική περίθαλψη. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 27(5):834-840.

Λάσκος Γ., Τσακαλώτος Ε. (2012). Καμία Επιστροφή: καπιταλιστικές κρίσεις, Κοινωνικές Ανάγκες, Σοσιαλισμός, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ.

Λιαρόπουλος ΛΑ. (2007). «Οργάνωση Υπηρεσιών και Συστημάτων Υγείας», Α' τόμος, Αθήνα: Βήτα.

Λύτρας Α.-Σουλιώτης Κ.(2004), «Αποκλεισμοί στην παγκοσμιοποίηση: ζητήματα κοινωνικής πολιτικής», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Μαρκίδης, Κ., (2011). “Όλοι οι σωστοί ελιγμοί”. Μεταφρασμένο στα Ελληνικά από τον Ανδρέα Σοκοδήμο. Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική.

Ματσαγγάνας Μ., (2011), “Η Κοινωνική Πολιτική σε Δύσκολους Καιρούς, Οικονομική Κρίση, Δημοσιονομική Λιτότητα και Κοινωνική Προστασία», Εκδόσεις Κριτική

Ματσαγγάνης Μ., (1999), «Προοπτικές του κοινωνικού κράτος στη νότια Ευρώπη», Εκδόσεις Ελληνικά αγράμματα

Μελάς Κ., (2009), Η Οικονομική Κρίση του 2008 και η Σημασία της, Εκδόσεις Λιβάνη

Μπενάς Δ., “Η εισβολή του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα”, Θεσσαλονίκη, 2005

Μπορμπουδάκη Λ., Αλεγκάκης Α., Φιλαλήθης Α. (2009) Ο Ρόλος του Ατομικού Κοινωνικού Κεφαλαίου στη Διαμόρφωση της Υποκειμενικής

Αντίληψης της Υγείας: Ανάλυση Δεδομένων από το Ελληνικό Δείγμα του «SHARE»

Μπούρας Γ, Λύκουρας Λ. (2011). Η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στη ψυχική υγεία, *Εγκέφαλος*, 48:54-61.

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. (2003). Πακέτο οδηγιών για την πολιτική και τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Συνηγορία για την ψυχική υγεία. Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Διεύθυνση ψυχικής υγείας. Μονάδα Υποστήριξης και Παρακολούθησης Ψυχαργώς- β' φάση

Παπούλιας Γ., (1993), "Χρηματοοικονομική Διοίκηση", Γ' έκδοση, Β.Παπούλιας, 1993.

Παπούλιας Γ., (2001), "Επενδύσεις - Διοίκηση και Ανάλυση", Σύγχρονη Εκδοτική.

Παρασκευόπουλος Ι., (1993), «Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας», Αθήνα, Εκδόσεις....

Πετρίδης Π., (1986),«Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Ιστορία 1821-1940», Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Παρατηρητής

Πουρναράκης, Κ., (1996), “Διεθνή Οικονομική”, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί

Πουρναράκης, Κ., (1996), “Διεθνή Οικονομική”, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί

Πολυζωίδης, Π. (2006). *Εθελοντισμός στην κοινωνική προστασία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ρεπούσης Σπ., (2006), “Χρηματοοικονομική Διοίκηση και Διεθνής Τραπεζική”, Εκδόσεις Σακουλά, Αθήνα

Ρόμπολας Σ. – Χλέτσος Μ., (1995), «Η Κοινωνική Πολιτική μετά την κρίση του κράτους πρόνοιας», Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Παρατηρητής

Ρουμελιώτης Π. (1980), «Η οικονομική κρίση και η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.» Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Σημίτης Κ. “Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα”, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2005
Κοσκινάς Ν. “Διεθνές Εμπόριο και πολυεθνικές επιχειρήσεις”, ΟΠΑ 2004

Σόρος Τζ. (2008), « Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της», Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη

Σπανός, Α., (1997). “Πως παράγονται και παρέχονται αποτελεσματικά υπηρεσίες ποιότητας”. Αθήνα : Εκδόσεις Γαλανός.

Σταθόπουλος Π. (1999), «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», Αθήνα, Εκδόσεις Ελλην

Σταθόπουλος Π. (2005), «Κοινωνική Πρόνοια, ιστορική εξέλιξη-νέες κατευθύνσεις», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Σταθόπουλος Π.Α., (2000), «Κοινοτική Εργασία – Διαδικασία, Μέθοδοι και Τεχνικές Παρέμβασης», Εκδόσεις Παπαζήση

Σταθόπουλος Π.Α., (2005), “Κοινωνική Πρόνοια – Ιστορική Εξέλιξη και Νέες Κατευθύνσεις”, Εκδόσεις Παπαζήσης

Στασινοπούλου Όλγα (1996), «Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg

Στασινοπούλου Όλγα (2006), «Κράτος Πρόνοιας», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg

Υπουργείο Εθνικής Ανάπτυξης, (1985), «Πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης 1983-1987», Αθήνα

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Στοιχεία για την Κρίση Παγκοσμίως, Σχετικές Μελέτες και Έρευνες, 2012

Χαρδούβελης Γ. (2011).Eurobank Research, Οικονομία και Αγορά Η ελληνική και ευρωπαϊκή κρίση και η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης, VI, 2

Calomiris, Charles W., (2011), «Αίτια της κρίσης στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου», Άρθρο Α.1, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;,

Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Collignon, Stefan, (2011), «Η έκδοση ιδιωτικών ομολόγων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως διέξοδος από το ελληνικό δράμα», Άρθρο Δ.2, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Mayer, Thomas, (2011), «Διδάγματα από την κρίση χρέους στην Ελλάδα», Άρθρο Δ.1, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

O'Neill, Jim, (2011), «Κρίση και οικονομικός κύκλος: η άποψη της αγοράς», Άρθρο Α.2, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

<http://openarchives.gr/view/275628>, “Η περίπτωση των εισηγμένων Εμπορικών Τραπεζών”, Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πειραιώς, Βαγγέλης Μπάνος, 2006-2008

http://www.morax.gr/article_show.php?article_id=1353, “Μια Χρηματοοικονομική Ανάλυση των Τραπεζικών Ιδρυμάτων σήμερα!”, Banking and Finance, 20 χρόνια επιστημονικό Μάρκετινγκ, Ιούνιος 2006

http://www.morax.gr/article_show.php?article_id=1353, “Ο Οικονομικός Ρόλος των Τραπεζικών Ιδρυμάτων και Χρηματοοικονομικές Αναλύσεις”, Banking and Finance, 20 χρόνια επιστημονικό Μάρκετινγκ, Ιούνιος 2006

www.gsevee.gr, 2011, Η Ελλάδα Μετά το Μνημόνιο

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Πίνακας 1. Μέτρα Θέσης και Διασποράς των ερωτήσεων που απαρτίζουν την κλίμακα «Επιδράσεις της Οικονομικής Κρίσης»

Ερωτήσεις	N	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Ελάχιστη Τιμή	Μέγιστη Τιμή
Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού οδηγώντας σε μείωση τις μηνιαίες απολαβές.	47	4.23	0.840	1	5
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στη μείωση θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.	47	4.49	0.831	1	5
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη στελέχωση Κοινωνικών Ιδρυμάτων λόγω της μη δυνατότητας κάλυψης θέσεων με Κοινωνικούς Λειτουργούς.	47	4.34	0.915	1	5
Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που έχουν ανάγκη τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	47	4.38	0.644	2	5
Η οικονομική κρίση θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	47	3.96	0.806	2	5
Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένων ατόμων.	47	4.66	0.522	3	5
Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε σχετικά ιδρύματα βοήθειας.	47	4.40	0.648	3	5
Η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.	47	3.04	1.414	1	5
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.	47	4.66	0.700	2	5

Πίνακας 2. *KMO and Bartlett's Έλεγχος*

Kaiser-Meyer-Olkin Μέτρο Δειγματικής Ακρίβειας.		,460
Bartlett's Έλεγχος	Chi-Square	98,796
Σφαιρικότητας	df	36
	Sig.	,000

Πίνακας 3. *Communalities*

	Αρχική Τιμή (Initial)	Εξαγωγή (Extraction)
Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού οδηγώντας σε μείωση τις μηνιαίες απολαβές.	1,000	,662
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στη μείωση θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.	1,000	,734
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη στελέχωση Κοινωνικών Ιδρυμάτων λόγω της μη δυνατότητας κάλυψης θέσεων με Κοινωνικούς Λειτουργούς	1,000	,838
Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που έχουν ανάγκη τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	1,000	,542
Η οικονομική κρίση θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	1,000	,700
Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένων ατόμων.	1,000	,778
Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε σχετικά ιδρύματα βοήθειας.	1,000	,617
Η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.	1,000	,768
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.	1,000	,857

Μέθοδος: Ανάλυση Κυρίων Συνιστωσών.

Πίνακας 4. Ερμηνεύσιμη *Συνολική Διασπορά*

Συνιστώσα	Αρχικά Ιδιοδιανύσματα			Εξαγωγή των αθροισμάτων των φορτίσεων (loadings)		
	Σύνολο	% διασποράς	Αθροιστική %	Σύνολο	% Διασποράς	Αθροιστική %
1	2,331	25,903	25,903	2,331	25,903	25,903
2	1,893	21,034	46,937	1,893	21,034	46,937
3	1,239	13,767	60,705	1,239	13,767	60,705
4	1,034	11,488	72,193	1,034	11,488	72,193
5	,769	8,540	80,733			
6	,623	6,927	87,660			
7	,565	6,273	93,933			
8	,381	4,238	98,171			

[173]

9 ,165 1,829 100,000

Μέθοδος: Ανάλυση Κυρίων Συνιστωσών.

Πίνακας 5. Πίνακας Συνιστωσών

	Συνιστώσες			
	1	2	3	4
Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού οδηγώντας σε μείωση τις μηνιαίες απολαβές.	,745	-,122	-,246	-,175
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στη μείωση θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.	,585	-,578	-,228	-,075
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει προβλήματα στη στελέχωση Κοινωνικών Ιδρυμάτων λόγω της μη δυνατότητας κάλυψης θέσεων με Κοινωνικούς Λειτουργούς.	,839	-,342	-,125	-,047
Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που έχουν ανάγκη τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	,437	,204	,517	,206
Η οικονομική κρίση θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς.	,202	-,231	,778	-,028
Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένων ατόμων.	,464	,739	-,128	-,011
Η οικονομική κρίση θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε σχετικά ιδρύματα βοήθειας.	,475	,511	,343	-,114
Η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών.	,020	-,591	,154	,629
Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες.	,239	,419	-,285	,737

Πίνακας 4. Ερμηνεύσιμη Συνολική Διασπορά

Συνιστώσα	Αρχικά Ιδιοδιανύσματα			Εξαγωγή των αθροισμάτων των φορτίσεων (loadings)		
	Σύνολο	% διασποράς	Αθροιστική %	Σύνολο	% Διασποράς	Αθροιστική %
1	2,331	25,903	25,903	2,331	25,903	25,903
2	1,893	21,034	46,937	1,893	21,034	46,937
3	1,239	13,767	60,705	1,239	13,767	60,705
4	1,034	11,488	72,193	1,034	11,488	72,193
5	,769	8,540	80,733			
6	,623	6,927	87,660			
7	,565	6,273	93,933			
8	,381	4,238	98,171			
9	,165	1,829	100,000			

Μέθοδος: Ανάλυση Κυρίων Συνιστωσών.

Πίνακας 6. Μέτρα Θέσης και Διασποράς των ερωτήσεων που απαρτίζουν την κλίμακα «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών»

Ερωτήσεις	N	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Ελάχιστη Τιμή	Μέγιστη Τιμή
Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να κάνουν ένα καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών τους.	47	3.83	.761	2	5
Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ώστε το έργο τους να προσελκύει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα αυτούς που το έχουν ανάγκη.	47	4.17	.816	2	5
Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να δώσουν περισσότερη σημασία στην Κοινωνική Εργασία και Δράση.	47	4.09	.803	2	5
Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης θα πρέπει να τους παρέχεται εποπτεία και ενθάρρυνση, ώστε να αντιμετωπίσουν δεοντολογικά διλλήματα που μπορεί να προκύψουν λόγω οικονομικής κρίσης.	47	4.28	.994	1	5

Πίνακας 7. Ανάλυση Συσχετίσεων ανάμεσα στην κλίμακα: «Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργιών» και των παραγόντων: «Θέση Εργασίας και Απολαβές», «Προβλήματα Κοινωνικής Υποστήριξης στις ευπαθείς ομάδες», «Δυσκολία στην Προσφορά Κοινωνικών Λειτουργιών στην Κοινωνία» και «Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς».

	1.	2.	3.	4.	5.
1.Θέση Εργασίας και Απολαβές	-	.240	.335*	.190	.023
2.Προβλήματα Κοινωνικής Υποστήριξης στις ευπαθείς ομάδες		-	.224	-.128	-.014
3.Δυσκολία στην Προσφορά Κοινωνικών Λειτουργιών στην Κοινωνία			-	.073	-.048

4.Οικονομικές Δυσκολίες Αποπληρωμής Πολιτών προς τους Κοινωνικούς Λειτουργούς	-	.289*
5.Βελτίωση της Προσφοράς Έργου των Κοινωνικών Λειτουργών	-	-

***p<.001, **p<.01, *p<.05

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΕΥΝΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

Αγαπητέ/ή,

Θα ήθελα να αφιερώσετε λίγο χρόνο για τη συμπλήρωση του παρακάτω ερωτηματολογίου, στα πλαίσια της ερευνητικής μεθόδου της εργασίας μου. Παρακαλώ να απαντηθούν όλες οι ερωτήσεις, καθώς όλες είναι σημαντικής βαρύτητας για την έρευνα αυτή. Οι απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της παρούσης έρευνας.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διεύρυνση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο Κράτος Πρόνοιας της Ελλάδας και της επίδρασης των επιπτώσεων αυτών στον τομέα της Κοινωνικής Εργασίας και στους εξυπηρετούμενους των διαφόρων Κοινωνικών Προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, διερευνούνται οι επιδράσεις της οικονομικής ύφεσης στην παροχή Υπηρεσιών Κρατικής Κοινωνικής Πρόνοιας στους πολίτες της χώρας και στους τρόπους με τους οποίους η κρίση έχει επηρεάσει το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού.

Αρχικά θα σας ζητηθούν τα δημογραφικά σας στοιχεία προκειμένου να συμπεριληφθούν στα στατιστικά στοιχεία. Εν συνεχεία, θα σας ζητηθεί η γνώμη σας για την τρέχουσα οικονομική κρίση και τους τρόπους με τους οποίους έχει επηρεάσει την καθημερινότητα σας και την εργασιακή σας ιδιότητα. Οι προτάσεις σας για την υποστήριξη του Κοινωνικού Λειτουργού στην αντιμετώπιση των αντίξων συνθηκών είναι πολύ σημαντικές για την έρευνα.

Σας ευχαριστώ θερμά εκ των προτέρων για την πολύτιμη βοήθεια σας.

1. Φύλο:

Άνδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία:

22-30

31-39

40-48

49-57

58 και άνω

3. Εκπαίδευση:

Πτυχίο ΤΕΙ

Πτυχίο Πανεπιστημίου

Μεταπτυχιακός τίτλος

Άλλο, προσδιορίστε .....

4. Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος/η

Έγγαμος/η

Διαζευγμένος/η

Χήρος/α

5. Η υπηρεσία που εργάζομαι είναι:

Σύλλογος

Κέντρο Κοινωνικής Φροντίδας

Σύνδεσμος

Σωματείο

Ίδρυμα

Ένωση

Εταιρία

Άλλο, προσδιορίστε .....

6. Η Θέση Εργασίας που Κατέχω ως Κοινωνικός Λειτουργός :

Διοικητική

Συμβουλευτική

Εκπαιδευτική

Εργασία με την Κοινότητα

Άλλο, προσδιορίστε .....

7. Χρόνια προϋπηρεσίας στο αντικείμενο :

0-5

6-14

15-25

26 και άνω

8. Ποιο από τα παρακάτω σας συνέβηκε το τελευταίο έτος;

περικοπή μισθού

αλλαγή ωραρίου

απόλυση

αλλαγή θέσης

τίποτα από τα παραπάνω

9. Ποιο από τα παρακάτω σας συνέβηκε ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης:

περικοπή δαπανών σε τρόφιμα

περικοπή δαπανών σε προϊόντα καλλωπισμού

περικοπή δαπανών σε προϊόντα καθαριότητας

περικοπή δαπανών σε είδη ένδυσης-υποδημάτων

περικοπή δαπανών σε θέρμανση, κλιματισμό, χρήση ηλεκτρισμού

Άλλο, προσδιορίστε .....

<i>Πιστεύω πως η οικονομική κρίση</i>		ΕΚΦΡΑΣΗ ΓΝΩΜΗΣ				
		Διαφωνώ Απολύτως	Διαφωνώ	Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ Απολύτως
10	... έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού, οδηγώντας σε μείωση τις μηνιαίες απολαβές	1	2	3	4	5
11	... έχει προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στη μείωση θέσεων εργασίας των Κοινωνικών Λειτουργών	1	2	3	4	5
12	... έχει προκαλέσει προβλήματα στη στελέχωση Κοινωνικών Ιδρυμάτων λόγω της μη δυνατότητας κάλυψης θέσεων με Κοινωνικούς Λειτουργούς	1	2	3	4	5
13	... έχει επηρεάσει τη καθημερινή ζωή των εξυπηρετούμενων που έχουν ανάγκη τους Κοινωνικούς Λειτουργούς	1	2	3	4	5
14	... θα περιορίσει τη δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών με ανάγκες στην συμβουλευτική που παρέχεται από τους Κοινωνικούς λειτουργούς	1	2	3	4	5
15	... θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες, όπως ηλικιωμένων ατόμων	1	2	3	4	5
16	... θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα κυρίως στις ευπαθείς ομάδες νέων ατόμων που απευθύνονται σε σχετικά ιδρύματα βοήθειας	1	2	3	4	5

17	.....έχει δημιουργήσει μειώσεις και καθυστερήσεις πληρωμών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει την ποιότητα εργασίας των κοινωνικών λειτουργών	1	2	3	4	5
18	.....έχει προκαλέσει αύξηση των περιστατικών που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες	1	2	3	4	5

Πιστεύω πως οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται στις μέρες μας, λόγω οικονομικής κρίσης:

Διαφωνώ
Απολύτως

Διαφωνώ

Ούτε Διαφωνώ
Ούτε Συμφωνώ

Συμφωνώ

Συμφωνώ
Απολύτως

19	... θα πρέπει να κάνουν ένα καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών τους	1	2	3	4	5
20	... θα πρέπει να προσφέρουν το βέλτιστο ώστε το έργο τους να προσελκύει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα αυτούς που το έχουν ανάγκη	1	2	3	4	5
21	... θα πρέπει να δώσουν περισσότερη σημασία στην Κοινωνική Εργασία και δράση	1	2	3	4	5
22	... θα πρέπει να τους παρέχεται εποπτεία και ενθάρρυνση, ώστε να αντιμετωπίσουν δεοντολογικά διλήμματα που μπορεί να προκύψουν λόγω	1	2	3	4	5

οικονομικής κρίσης

23. Συνοπτικά, πώς βλέπετε να επηρεάζει στο άμεσο μέλλον η οικονομική κρίση το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού και δεύτερον τις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες με τις οποίες εργάζεται ο κοινωνικός λειτουργός;

.....
.....
.....
.....
.....

24. Συνοπτικά, τι θα είχατε να προτείνετε για την υποστήριξη του κοινωνικού λειτουργού στην αντιμετώπιση των αντίξοων συνθηκών στις οποίες εργάζεται;

.....
.....
.....
.....

25. Έχουν αυξηθεί τα περιστατικά, σε ποιο βαθμό και τι είδους περιστατικά είναι αυτά;

.....
.....
.....
.....

Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας